

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

בסעודת

מוצאי יום כיפור תשב"ז

והיתה לכם לחקת עולם

- ביאור המדרש: אם כל המועדים יהיו במלים, פורים ויום הכיפורים אינם במלים • ביאור לשונות הפייסן: "שש" על מצוה לקיים דתו, "חל" ופשט בגדי זהב • מעם שאין נוהגין לברוע אצל והפגנים והעם "שבהגורלות" • מדרש הנעלם: הכהן גדול נכנס לפני ולפנים בנשמה בלא גוף • בעת הזכרת השם, היתה שכינה מדברת מתוך גרונו של כהן גדול • אם לעתיד יהיו עוד חמאים של שגגות • כשהגמרא מסיק "קש"א", יש תירוץ על הקושיא, ולא רצו לגלותו מפני הסוד • ענין התיקונים שעושים ביום היארצייט לעליית הנשמה, ואפילו לאחר כמה שנים • לא יתרמי מחשבת פיגול בעבודת יום כיפור, שאי אפשר במציאות שכל הכלל ישראל לא עשו תשובה שלימה בכל לבבם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאיית ישן אל לא יעשו עקלה ^{הערה ג' א} ובבר נאמר נאל תשכן באהלך עקלה ^(ע"פ א"י)

צו מנדב זיין לרגל א שמחה אדער א יאצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רנב

26 מינוט - חסר (סופי) זייער קלאר * * * *

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6-327.2

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **253**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערי): #1700 845-366-2793

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח המפואר, לילות כימים הקדיש לתורה ועבודת ה',
דבוק בצדיקים חסידים ואנשי מעשה, תשוקתו כל הימים
לקיים מצות ה' בשמחה

מורה"ר **שלום יוסף ז"ל גראם**

בהר"ר **מרדכי הכהן ז"ל**

נפטר ביום הכיפורים תשנ"ו - ולא הניח אחריו ושי"ק -

(תוארים אלו הם מלשון רבינו בדברי יואל מכתבים ח"ב מכתב יז)
הרבי הנגיד החסיד, המפואר בפאר התורה והגדולה,
ובמעשים טובים מאוד נעלה, לו דומיה תהלה, כש"ת מוה"ר

מוה"ר **אליקים געציל ז"ל בערגער**

בן הרה"ח ר' **שלום ז"ל**

נפטר ערב יו"ב תשל"ח לפ"ק

הרה"ח מודקק במצות, ואהוב על הבריות,
תלמיד רביה"ק זי"ע, והיה מבאי ביתו,
למר בספריו בקביעות וסייע להרפתתם,
ורבינו כינהו בשם "עוזר" דל"ם על עסקו בצדקה וחסד

רבי **עוזר ב"ר זרח ז"ל גליק**

נפטר ח' תשרי (שבת שובה) תשס"ד לפ"ק

הרה"ח יגע ושקד בתורה בבוקר ובכל עת פנוי, בקי בשו"ע
ודקדק בהלכה, הרבין תורה, התפלל בתחנונים ובמתינות,
נוהר בממון אחרים, תלמיד רביה"ק זי"ע ודבוק במשנתו

מוה"ר **דוד ברך ז"ל פאשקעס**

בהגה"ח ר' **מאיר ז"ל**

נפטר י"ט מנחם אב תשפ"ב

הרה"ח הישיש המפורסם, ענותן ושפל ברך, דבוק ברבותיו
ובוקינו הקדושים, תלמיד רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר יצ"ו

מוה"ר **ישעי' שלום ז"ל לאנדא**

בהגה"ח ר' **ישראל אברהם אלמר זצוק"ל**

אב"ד עדעלין - וחתן הרה"ק רבי ישעי' מקדערעסמיר זי"ע
נפטר כ"ה מנחם אב תשפ"ב

הרה"ח המופלג, מתון ובעל מדות טובות, כל מגמתו לעשות
צדקה וחסד לזולתו והתפלל בעדם באמירת תהלים,
שמר על עתו וזמנו, וכה לשמש בקודש אצל רביה"ק זי"ע

מוה"ר **נתן נמע ע"ה פאנגעל**

ב"ר **שמשון ז"ל**

נפטר י"א תשרי תשפ"א לפ"ק

לע"נ האשה החשובה והצנועה, הוד והדר לבושה, טובת לב
לעזור לזולתה ובנועם שיה ללכבות נשברות, הצטיינה במצות
כיבוד אב ואם, ושפכה לבא אל ה' בתחנונים ובשירי דוד

מרת **חיה חיימשה ע"ה**

בת הרה"ח המפורסם ר' **יהודה הכהן ראזענבערג ז"ל**

אשת הבלח"ט הרה"ח ר' **מובי' בראך שליט"א**

נפטרה י"ב תשרי תשס"ז

לע"נ האשה החשובה בעלת צדקה וחסד עסקה רבות
בשנים לטובת הבאואר לרבות ההכנסות למוסדות רבינו זי"ע

מרת **מליא צירל ע"ה** ב"ר **יהושע ז"ל**

אשת הרה"ח ר' **ישראל דוב מענדלאוויטש שו"ב ז"ל**

נפטרה ו' תשרי תשס"ז לפ"ק

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בעניני יום הכיפורים וסדר העבודה

קושיא א

בכל הג' יודים אנו אומרים בנוסח סדר העבודה והפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים בְּעֶזְרָה הֵיוּ פוֹרְעִים וּמַשְׁתַּחֲוִּים וכו'. ובבית המקדש היו כורעים בכל בכל יודיו ג' פעמים, כי יש בכל יודיו ג' פעמים הזכרת השם, אלא שאנו כורעין רק פעם אחת בכל יודיו, בגמר נוסח הוידוי, קודם תיבת 'הַמְּהִיר'

ס'שטייט* וְהַפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים בְּעֶזְרָה, ביי יעדן שם וואָס ער האָט מְזַכֵּר געווען דער כהן גדול, ביי יעדע יודיו האָט ער דאָךְ דריי מאל געזאָגט דעם שם, און יעדעס מאל [בהזכרת השם, הפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים] הֵיוּ פוֹרְעִים וּמַשְׁתַּחֲוִּים.

אונז זעמיר זיך עס נוֹהֵג נאָר איין מאל [בכל יודיו לכרוע, אבל במקדש היו כורעים ג' פעמים בכל יודיו, ביי די אַלע דריי מאל [וואָס ער האָט געזאָגט] דעם שם, פֿשֶׁהִיוּ שׁוֹמְעִים אֶת שם הַנִּכְבָּד, ווען [אימער] זיי האָבן געהערט.

[נאָר לכאורה] זעט אויס [בנוסח סדר העבודה] פון דער אויסלאָז "תְּתַהַרְוּ", [שאומרים רק זה לאחר כל נוסח והפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים, שאז אומרים] וְאַף הוּא הָיָה מִתְפַּנֵּן כְּנֶגֶד הַמִּבְרָכִים לִגְמַר אֶת הַשֵּׁם וְאוֹמֵר לָהֶם "תְּתַהַרְוּ", זעט דאָךְ אויס [דהך והפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים וכו', לא קאי על כל סדר הוידוי בכל הג' שמות] נאָר אויף צום סוף [על שם האחרון באומרו לפני "השם"], אָבער ביי די ערשטע צוויי מאל [הזכרת השם] ביי די יוֹדִים, [באומרו אָנָּה הַשֵּׁם חֲטָאתִי וכו'] אָנָּה בְּשֵׁם כְּפָר נָא, האָט מען דאָס נישט .. זעט אויס [אז] נאָר דעמאלטס.

ב

יש עוד הזכרת השם אחת אצל הגורלות, כשאמר לה' חטאת, דבוח מובא פלוגתא בבית יוסף אם לומר גם שם נוסח והפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים וגו'. וצריך טעם להבין דעת הסוברין שלא לאומרו אצל שם זה

[ועוד] איין מאל [הזכרת השם] איז דאָ ביי די גורלות [כשאמר לה' חטאת], ..

דאָרט איז אַ גאַנצע פלוגתא, דער בית יוסף ברענגט¹ [אז ס'איז דאָ] אַסאך דיעות אַז מ'זאל דאָס נישט זאָגן, מ'זאָגט גאָרנישט דעם גאַנצן "וְהַפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים", כאָטשיג ס'איז דאָךְ געווען [במקדש, שכרעו והשתחוו הכהנים והעם גם בהזכרת שם זה].

* בנוסח סדר העבודה: וְכֵן הָיָה אוֹמֵר, אָנָּה הַשֵּׁם, חֲטָאתִי עֲוִיתִי פִּשְׁעִיתִי וכו'. אָנָּה בְּשֵׁם, כְּפָר נָא וכו', כְּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה וכו' כִּי בְיוֹם יִכְפֹּר עַל־יָכֶם לִטְהַר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה'. ○ והפְּהִנִּים וְהַעֲמִידִים בְּעֶזְרָה פִּשְׁהִיוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפָּרֶשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בְּקִדְשָׁהּ וּבִתְהִרָהּ, הֵיוּ פוֹרְעִים וּמַשְׁתַּחֲוִּים וְנוֹפְלִים וכו'. ○ וְאַף הוּא הָיָה מִתְפַּנֵּן כְּנֶגֶד הַמִּבְרָכִים לִגְמַר אֶת הַשֵּׁם, וְאוֹמֵר לָהֶם תְּתַהַרְוּ.

² בבית יוסף (א"ח סימן תרכא) מביא כמה הערות ותיקונים בנוסח סדר העבודה, ואצל הגורלות כתב וז"ל: כתב החכם ה"ר דוד אבודרהם (תשלום אבודרהם, סוף עמוד נא), ויש תימה גדולה מן החכם [הפייטן], למה לא כתב כאן והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו', שהרי שם זה היה מן העשרה [שמות] שהיה מזכיר כהן גדול, עכ"ל. ○ ואני ראיתי מחלוקת בין חכמי הדור יש אומרים שאין לאמרו, ויש אומרים שיש לאמרו עד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אבל אין לומר אף הוא היה מתכוין. ויש אומרים שיש לומר אף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים ואומר 'חטאת'. ○ ואני בינוני בספרים, ומצאתי שהאמת דברי הסבא השנית שיש לאמרו עד ברוך שם כבוד וכו' דוקא, ששנינו בפרק טרף בקלפי (ימא לט.) נתנן על שני השערים ואומר לה' חטאת, רבי ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת, אלא לה', והם עונים אחריו ברוך שם כבוד וכו'. ומה שאמר והם עונים אחריו ברוך שם כבוד וכו', קאי נמי אתנא קמא, שכך פירש רש"י והם עונים אחריו 'כשמזכיר את השם'. ואין ספק שכוון דלא נימא דקא דוקא לרבי ישמעאל, ולכך פירש 'כשמזכיר את השם', דלתנא קמא צריך לומר כן, שהוא אומר דיבור אחר מלבד הזכרת השם. דאי לא קאי אלא לרבי ישמעאל. לא היה צריך רש"י לפרושי מידי. דהא דבא' כשמזכיר את השם הוא דעונין. שהיה אינו אומר דיבור אחר. אלא דבא' כדאמרן. ○ גם הרמב"ם סוף פרק ב' מהלכות עבודת יום הכפורים (הלכה ו-י) כתב ומזכיר את השם בכל יודיו מהם שלש פעמים, וכשהוא נותן את הגורל על שער החטאת אומר לה' חטאת, נמצא מזכיר את השם ביום זה עשר פעמים, ובכולם הוא מזכיר ככתבו שהוא שם המפורש. כל הכהנים והעם העומדים בעזרה כשהם שומעים את השם המפורש וכו',

(א) [אָבער] דעם טעם ווייסט מען נישט פאַרוואָס [זאָל מען דאָרט נישט זאָגן דעם נוסח וְהִכְהִינִים וְהָעֵם, לדעת הסוברים כן] ..

ג

דער תוספות יום טוב וויל זאָגן^ג, ווייל מ'האָט נישט געזאָגט "תְּטַהֲרוּ".
ס'איז אָבער אַ חידוש, ווייל [סוף סוף] מ'זאָגט דאָךְ [אויך] דאָרטן "דעם שם".

ד

קושיא ב

והבית יוסף מסיק שיש לומר נוסח וְהִכְהִינִים וְהָעֵם גם אצל הוכרת שם זה, וכן הוא המנהג לאומרו, אבל מצויין על זה במחזורים "כאן אין צריך לברוע". וצריך טעם למה אין נודעין לברוע גם בכאן
ער איז גאָר מכריע דער בית יוסף [אז] מ'זאָל עס יאָ זאָגן, [וכך המנהג פשוט כהיום, אז] מ'זאָגט עס, נאָר מ'איז נישט כּוֹרֵעַ.

דאָס האָט אָבער נישט קיין מקור [שלא לברוע אף כשאומר, נאָר] אַזוי שטייט [נדפס במחזורים, "כאן] אֵין צָרִיךְ לְכַרֵּעַ". מ'געפינט נישט אין די פוסקים דאָס, [אָבער] אין אַלע סידורים און די מחזורים איז עס צוגעצייכנט, און מ'איז זיך אַזוי נוֹהֵג.
(ב) מ'פּלאָגט זיך^ה [צו] עפעס אַ טעם זוכן דערוריף, [דאס נקטיגן לאומרו, אם כן אמאי לא צריך גם לברוע, כמו בשאר האמירות של הכרעות].

ה

קושיא ג - מתוך הדרוש

(ג) [בנוסח סדר העבודה מפרט כל העבודות שעשה הכהן גדול ביום כיפור, וברובן אינו מוזכר מעמדו ומצבו של הכהן גדול בשעת העבודה, מלבד בג' מקומות. והם בראשונה טרם התחיל בעבודת היום, ובשעה שעבר מעבודת חוץ לעבודת פנים, וכשחזר מעבודת פנים לעבודת חוץ, דבאלו מקומות מוזכר גם האך היתה בחינת הכנתו לדבר, אבל יש שינוי מאחד לחבירו וראוי להבין טעם השינויים.
דהנה בתחלת סדר העבודה בהגיע עת שחישת התמיד והיה לובש בגדי זהב, נאמר שם כי היה "שש" על מִצְנֶה לְקִיָּם דָּתוֹ. ולהלן אחר שהשלים עבודת החוץ בהקרבת התמיד ומוסף היום, ופשט בגדי זהב ולבש בגדי לבן לעבודת היום, שניה הפייטן לשונו ואמר "חל" וּפְשַׁט בְּגָדֵי זָהָב וכו', דמשמעו לשון חיל ורעדה. ולאחר שנכנס לפני ולפנים להקמיר קמורת ולהוות לפני הכפורת, כשיצא משם וחזר לעשות

עד בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד וכו'. וכתב עוד (שם, ז) ובשלשת הידיים היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכין ואומר להם תְּטַהֲרוּ. ולא כתב בהזכרת השם זְלָה' חֲטָאֵת אִם היה מתכוין לגמור אם לאו, וגם אנו אין לנו לאמרו. ואמנם הרמב"ם כתב שבשלשת הידיים היה מכין וכו' לפי שהזכר כן בברייא, וגם כי לא ידעתי מקומה איה. ולא הזכיר שבלה' חֲטָאֵת היה מכין, לפי שלא הזכיר בברייא. ומעתה מילתא דלא איתמר לא בברייא ולא בגמרא וגם הרמב"ם לא אמריה, אן ניקום ונימריה, כן נראה לי. וכן תמצא בעקידה שער כ"ג שהזכיר גם כאן וְהִכְהִינִים וְהָעֵם עד בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד וכו', ולא הזכיר אָף הוא היה מתכוין, כמו שהזכיר בשלשת הידיים.

^א בתוספות יום טוב (יומא ו, ב): וְהִכְהִינִים וְהָעֵם וכו'. השתא מפרש דכל היכא דתנן והן אומרים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכֻתוֹ לְעוֹלָם וְעָד, דרצה לומר הכהנים והעם. אבל אין לומר דדוקא הכא העם, דא' ידיו' ידיהו הזכיר השם. דמאי שנא, דלאו ביודי תליא מלתא, אלא בהזכרה. ואין לומר דהעם לא היו בעזרה אלא בשעת וידי שלהם, דאמאי לא. אלא דתנא נטר לה עד הכא, שהוא סוף ההזכרות. וכן כתב הרמב"ם בסוף פ"ב מהל' עבודת יו"כ על כולם וְהִכְהִינִים וְהָעֵם וכו'. וכן הוא בפיוט, אלא דגבי זְלָה' חֲטָאֵת לא כתב כלל [בפיוט, והיינו כפי נוסח האבודרהם שבכ"ף]. והטעם נראה לי. שבכל מקום שאמר לפני ה' תְּטַהֲרוּ תיקן הפייטן, כדי שהחזן יאמר להן תְּטַהֲרוּ כמו שאמר הכהן, לברך העם שיקוים בהם תְּטַהֲרוּ. אבל בלה' חֲטָאֵת שלא אמר הכהן פסוק דְּתִטְהַרְךָ, לא תיקן הפייטן גם כן והכהנים והעם כו'.

^ב ומהם בסידור בעל התניא, ואחריו נתפשט המנהג כן בספרי ומחזורי החסידים.

^ה עיין בזה בסידור תפלה ישירה וכתר נהורא, שהאריך שם המגיה בענין זה בטוב טעם, ועיי"ש באורך גם שאר כל הענין שמזכיר רבינו כאן בענין זה. ועיין בזה גם בשער הכולל על סידור התניא (סדר יו"כ אות יז).

עבודה שבחיון לערב דם הפר ודם השעיר ולהוות מדם התערובת, שוב נאמר שם "שש" ועירה דם הפר לתוף המזרק שש דם השעיר, שחור להיות גשמחה. וצריך ביאור להבין טעם השינוי, שבעבודת חוץ היה שש, ואח"כ לפני עבודת פנים היה חל, ואח"כ כשיצא חזר וישש.

(הקושיא בדברי רבינו, באות מג-מה)

1

קושיא ד - מתוך הדרוש

[במשנה דיומא (פ"א מ"ה) מסרוהו קני בית דין לזקני כהונה, והשביעוהו וכו' משביעין אנו עליך במי ששיכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך. ופי' הרע"ב שלא יעשה כהצדוקים לתקן הקמורת על המחלתה מבחיון ואח"כ להכניס בפנים, שהם דורשין פי' בענין ארצה על הפפרת (אחרי טו, ב), כי בענין עשן הקמורת יבוא, ואז ארצה על הפפרת. ואין הדבר כן, שהרי הכתוב אומר (שם, יג) ונתן את הקמורת על האש לפני ה', דהיינו בפנים. ובירושלמי (יומא שם) מבואר עוד בטענת הצדוקים שהיו אומרים יתקן מבחיון ויכניס, דאם לפני בשר ודם עושים כן קל וחומר לפני המקום, עיי"ש.

(ד) וראוי לתת הסבר לדבר למה באמת צותה התורה ליתן הקמורת על האש מבפנים דייקא, אף שלכאורה היה שייך סברה ליתן מבחיון, כמו שמענו הם דאין זה מכבוד המלך לתקן מבפנים, וראוי ליתן טעם לדחות דבריהם].

(הקושיא בדברי רבינו, באות לח-מב)

2

קושיא ה - מתוך הדרוש

(ה) [בתוספות דעק"א על משניות (יומא שם) הביא קושיית הפרי חדש בספרו מים חיים, אמאי הוצרכו להשביע את הכהן גדול, הא היו יכולים לראות לפני ולפנים דרך פשפש ולול אם יתן הקמורת מבפנים. וכדפרכין בסוגיא דגיטין (נד): ודילמא דחזינא דרך פשפש].

(הקושיא בדברי רבינו, באות לה)

ח

הקדמה לקושיא ו-ז

במדרש ילקוט: כל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם, אמר רבי אליעזר אף יום הכפורים לא יבטל לעולם, שנאמר וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר: ואפילו כל המועדות עוברים, יום הכפורים אינו עובר

וועל מיר זען, ס'איז דאָ אַ מימרא [במדרש ילקוט]¹ אַם כּל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים, און ס'איז דאָ אַ מאן דאמר אף יום הכיפורים, רבי אלעזר, - רבי אליעזר זאָגט עס מסתמא², - דער רשב"א³ האָט געהאַט אַ גירסא 'רבי', נאָר אין אונזער [נוסח הילקוט] - [דהרשב"א] ער ברענגט עס פונעם ילקוט - [און] אין אונזער ילקוט⁴ שטייט 'רבי אליעזר'⁵ [ולא 'רבי'].

¹ ולשון הגמרא ורש"י שם, הובא להלן בהערה סט.

² 'בילקוט שמעוני משלי (רמז תתקמ"ד): [טבחה טבחה מִסְכָּה יִינָה אף עֲרֵכָה שְׁלֻחָנָה] (משלי ט, ב), טבחה טבחה, זו אסתר המלכה, שבשעה שהגיע צער לישראל התקניה סעודה לאחשוורוש ולהמן הרשע וְשִׁפְּרָתוֹ יֵין בִּיּוֹתָהּ, וכסבור היה הִמָּן בעצמו שחלקה לו כבוד, והוא לא ידע שִׁפְּרָשָׁה היא לו מצודה, שמתוך שִׁפְּרָה אותה יֵין קִנְיָהּ לה אומתה לעולם. אף עֲרֵכָה שְׁלֻחָנָה בעולם הזה ובעולם הבא, איזה זה שם טוב שקנתה, שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם, אמר רבי 'אלעזר', אף יום הכפורים לא יבטל לעולם, שנאמר (אחרי טו, לד) וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם.

³ והיינו דבילקוט איתא ר' אלעזר, והעיר רבינו דלכאורה צ"ל ר' אליעזר, דכן הוא בפרקי דרבי אליעזר וכדמסיק בסמוך. וכן העיר בביאור הרד"ל על הפרקי דרבי אליעזר (פרק מ, אות מח), שהביא זאת בשם אגדת משלי פ"י, וכתב שם וז"ל: ר' אליעזר אומר, כן הוא בילקוט, ולפי זה נראה שמכוון למאמר הפרקי דרבי אליעזר דכאן, וכיצד בו [הוא] בכמה מקומות בילקוט, ועיין לקמן שהרשב"א גורס רבי אומר.

⁴ בתשובה צ"ג, וכדלהלן.

⁵ פירוש: בנוסח מדרש ילקוט שלפינו.

און דער אַמַת איז עס, אין פרקי 'דרכי אליעזר' שטייט עס אַרויס^א, אַז יום כיפור וועט נישט בטל ווערן, שנאמר (אחרי טז, לד) וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. אפילו לימות המשיח וועט נישט בטל ווערן יום כיפור. אַזוי שטייט דאָרט.

ט

קושיא ו

הקשה הרשב"א האיד אפער לומר שכל המועדים בטלים, והלא אי אפשר שיבטל אות אחת מהתורה הק' (ו) דער רשב"א אין די תשובה סימן צ"ג^ב פלאַגט זיך [על מה שאמרו דשאר המועדים יהיו בטלים], ווי קען זיין [אז] ס'וועט בטל ווערן אות אחת מתורתנו הקדושה, ס'קען נישט זיין.

זאָגט דער רשב"א דאָרט, דאָס איז נישט טייטש לימות המשיח, [נאָר] דאָס איז אַן הבטחה [על שעת הגירות] (וכדלהלן באות יא).

,

קושיא ז

ועוד הקשה הרשב"א על מה שבילקוט למד לה מהפסוק וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם, דהלא גם בפסח כתיב 'חַקַּת עוֹלָם', ואם כן למה לא אמרו כן גם בפסח

(ח) נאָך פרעגט ער נאָך א קשיא, ס'שטייט דאָ (בילקוט) ווייל ס'שטייט לְחֻקַּת עוֹלָם, [והלא] ביי פסח שטייט דאָך אויך חַקַּת עוֹלָם, צוויי מאָל [בפרשת בא] (יב, בפסוק יד ויז), חַקַּת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ. [ואם כן] זאָל איך דאָרט אויך זאָגן די זעלבע.

יא

תירוצין הרשב"א על קושיא ו

ולוה מפרש הרשב"א דאין הכוונה על ימות המשיח, כי אי לא יבטל שום אחד מהמועדים. אלא הכוונה על שעת הגלות והגירות, דאפילו אם יהיה זמן שהאומות יבטלו את ישראל מלקיים המועדים, אבל ימי הפורים ויום הכיפורים לא יתבטלו. והוא גורם דהוא מאמר 'רבי', ולוה מפרש דרבי אויל לשיטתיה דסובר שיום הכיפורים מכפר אפילו לאינם שבים, ואם כן בכל אופן לא יתבטל ענין כפרת היום של יום כיפור

ענד'ליך^ב ענטפערט ער, זאָגט דער רשב"א, אַז דאָס מיינט מען גאָרנישט לימות המשיח. ער מיינט נאָר, ס'איז דאָך אַמאָל פאָרגעקומען [בשעת הגלות והגירות] מ'האָט פאַרשטערט מועדים, איז דאָס אַן הבטחה, אַז "פורים" וועט נישט פֿטל ווערן.

^א בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו): ואלולי יום הכפורים לא היה העולם עומד, שיום הכפורים מכפר בעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר (אחרי כג, לב) שֶׁבֶת שֶׁבֶתוֹן הוּא לָכֶם, שֶׁבֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁבֶתוֹן הָעוֹלָם הַבָּא. ואפילו כל המועדות עוברים, יום הכפורים אינו עובר, שיום הכפורים מכפר על הקלות ועל החמורות, שנאמר (שם טז, ל) כִּי בְיוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטָהָר חֲטָאתֵיכֶם, מִחֲטָאתֵיכֶם אֵין כְּתִיב כֵּאן, אלא 'מכל' חטאתיכם.

^ב בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן צג): שְׁאֵלָתִי. מה שאמרו במדרש ספר משלי (פרשה ט) בפסוק (משלי ט, ב) טִבְּחָה טִבְּחָה, שכל המועדים בטלים וימי הפורים לא יהיו בטלים, שנאמר (אסתר ט, כח) וַיְמִי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יִעָבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם. ומי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת ואפילו קוצו של יו"ד. ורבו המפרשים הגדה זו באזני, ולא נכנס בה אחד מהם, הרדיעני פירושה. • תשובה. דברים נוספים עוד בהגדה זו, והוא שאמרו שם, אמר 'רבי' אף יום הכפורים אינו בטל לעולם, שנאמר וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. ואם כן זה קשה יותר, שהרי גם בפסחים כתיב חַקַּת עוֹלָם, שנאמר (כא יב, יד) וְהִיְתָה הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻגָתָם אֲתוּ חֹג לָהּ לְדֹרֹתֵיכֶם חַקַּת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ, וכתוב (שם, יז) וְשָׁמְרָתֶם אֵת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חַקַּת עוֹלָם. • על כן נראה לי פירושו, שכל המועדים לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים, וכמו שכתב (איהב, ו) שֶׁכֶּח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשֶׁבֶת, אבל בימי הפורים הבטיח, דכתוב לֹא יִעָבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם. לא יעברו ולא יסוף, עשאום הבטחה, לא אזהרה. וכן יום הכפורים וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם, הבטחה שתהיה לְחֻקַּת עוֹלָם שהיום יכפר ואפילו לא ישמרוהו. ודעת רבי כאן כדעתו בגמרא (יומא פה:) דאמר יום הכפורים מכפר בין על השבים בין על שאינם שבים. אבל חַקַּת עוֹלָם האמור בפסח אזהרה, לא הבטחה, דכתוב חַקַּת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ וְשָׁמְרָתֶם לְדֹרֹתֵיכֶם.

^ב פירוש: לבסוף, ביים ענד.

[און] "יום כיפור" אויך [אזוי]. זאָגט ער [דאזיל] 'רבי' לשיטתו^י, [שסובר דיום הכיפורים מכפר] אפילו [בלא תשובה], ס'איז 'אזוי אויך' מכפר.

יב

מה שעדיין קשה לתירוץ הרשב"א

ועל זה הקשו והלא באמת בילקוט ליתא זה בשם 'רבי', רק בשם 'ר' אליעזר (או 'ר' אלעזר), וכן נמצא בפרקי דרבי אליעזר דהוא גם כן מדברי רבי אליעזר, וקדם לימי רבי

דער .. וויל זאָגן^ט [להקשות על הרשב"א, כי] לעולם דאָרט איז מען גאָרנישט גורס 'רבי'. [שהרי לגירסתנו איתא בילקוט 'ר' אלעזר או 'ר' אליעזר^ט, און] ס'שטייט גאָר אין פרקי דרבי אליעזר^י, ס'איז גאָרנישט רבי^י.

יג

ועוד קשה דהרי בשאר ראשונים מוכח דשפיר פירשו מאמר זה על לעתיד לבא, ואם כן הדרא קשיית הרשב"א

נאָר דעם רשב"א [בכלל] איז שווער צו פאַרשטיין [תירוץ].

וואָרן זעען זעט אויס אזוי [דקאי על ימות המשיח].

איבעראַל [בשאר ראשונים] לערנט נישט מען אזוי^ט [פֿשט, ווי דער רשב"א דקאי על זמן

הגלות, רק דקאי על ימות המשיח] [וכדלהלן באות טו-יג].

^י בגמרא יומא (פה): דתניא רבי אומר, על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפרק עול, ומגלה פנים בתורה, ומיפר ברית בשר, שאם עשה תשובה יום הכפורים מכפר, ואם לא עשה תשובה אין יום הכפורים מכפר.

^ט וכן העיר בניאר הד"ל על הפרקי דר"א (שם) שכתב על דברי הרשב"א וז"ל: ומפי שהיה בגירסתו 'רבי', פירש כן, אבל לגירסת הילקוט ר"א, אין צורך לפרש אם לא ישמרוהו, אלא הבטחה שלא יבטל. וכן הקשה גם במנות הלוי (אסתר ט, כח) על הרשב"א, וגם הקושיא דלהלן (באות יד), עיי"ש באורך.

^{טו} והם היו קודם לימי רבי.

^י וגם במדרש משלי שמשם הביא הרשב"א מקורו, איתא שם כן בשם רבי אבהו, ולא בשם רבי.

^{יח} והלא החכמים חולקים על שיטת רבי וסוברים דיום הכיפורים אינו מכפר אלא עם התשובה, וכן הוא בסתם משנה דיומא (פה); וכמובא שם בגמרא (פו). וכן קי"ל להלכה, וכמו שכתב הרמ"א (או"ח תרו, ו) וז"ל: יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים, המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו (ומקורו ברמב"ם פ"ג מהלכות שגגות).

^ט כמובא להלן באות טו-יג בשם הרמב"ם, וספר חסידים.

ועי' גם בשו"ת דרב"ז (ח"ב סימן תתכח) וז"ל: שְׁאֵלָת מַמְנָה עַל מַה שֶׁנִּמְצָא בַּמִּדְרָשִׁים שֶׁכָּל הַמוֹעֲדִים בְּטִילִים יוֹמֵי הַפְּרוּרִים לֹא בְּטִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹמֵי הַפְּרוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יִצְבְּרוּ וְגו'. וְקָשָׁה טוֹבָא, וְהָא כְּתִיב (דברים ד, ב) לֹא תִסְפוּ עַל הַדָּבָר וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ, וְיָמֵי הַפְּרוּרִים שֶׁיֵּאמָר שֶׁיִּבְטֹל אֶפְיָלוֹ אוֹת אֶחָד מִן הַתּוֹרָה. תְּשׁוּבָה. כְּכָר נִשְׁאָל עַל זֶה הַרְשָׁב"א ז"ל, וְהוֹסִיף בֵּה קוּשִׁיָּא, שֶׁאִמְרוּ שֶׁ רַבִּי אֹמֵר אִף יוֹם הַכְּפוּרִים אִינוֹ בְּטֹל לַעֲוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם, וְהַקְשָׁה ז"ל כִּי גַם בִּפְסֹחַ נֶאֱמַר חֻקַּת עוֹלָם תִּתְּקֶנּוּ, וְעַיִן בְּתִשְׁבּוּכָתוֹ וְתִבִּין כּוֹנֵנָתוֹ ז"ל, וְהָיָה הָיָא בְּסִימָן צ"ג. אֲבָל יִדְעִי הַפְּעוּטָה, כִּי אֵלּוֹ הַמִּדְרָשִׁים וְכִיצַד בֵּהם מִדְּבָרִים לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, שֶׁתִּרְבֶּה הַטּוֹבָה וְהַשְׂמִחָה וְהַמְנוּחָה וְהַתַּעֲנוּג, עַד שֶׁיְהִי כָל הַיָּמִים שׁוֹיִם אֲצֵל בְּנֵי אָדָם כְּאִילוֹ נִתְבַּטְלוּ הַמוֹעֲדִים, שֶׁאִין לִפְרֹשׁ בֵּין חוֹל לְמוֹעֵד, וְאֵל שֶׁתִּבְטַל הַמְצוּה ח"ו. אֲבָל יָמֵי הַפְּרוּרִים יֵהְיוּ נִזְכָּרִים וְנִשְׁמָרִים אַע"פ שְׂאִינָם מִן הַתּוֹרָה, כִּי יֵהְיוּ יִשְׂרָאֵל וְזוֹכְרִים הַצֶּעֶר אֲשֶׁר הִגִּיעַ אֵלֵיהֶם בּוֹמֵן הַזֶּה. וְאֵם תֵּאֲמַר לָמָּה לֹא יִזְכְּרוּ שֶׁעָבְדוּ מִצְרַיִם, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכָּבֹר שִׁכְחוּ אוֹתוֹ בּוֹמֵן הַמַּלְכִּים וּבְנֵי הַבֵּית. אֲבָל יָמֵי הַפְּרוּרִים לֹא נִשְׁתַּכְּחוּ בְּבִנְיַן בֵּית שֵׁנִי, שֶׁלֹּא הִיְתָה גְּאוּלְתָּם שְׁלִימָה. וּפְשׁוּט הוּא, וְכֵן מַעֲיֵד הַכְּתוּב וְזָכָרֵם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם. וְכֵן רַבִּי וְהוֹסִיף אִף יוֹם הַכְּפוּרִים אִינוֹ בְּטֹל לַעֲוֹלָם, מֵהַטֵּעַם הָרֵאשׁוֹן, לִפִּי שֶׁאִין הַשְׂמִחָה מִבְּטֹל עֵינָיו, דֹּאדְרַבָּה כָּל מַה שֶׁיְהִיָּה אָדָם בְּשִׂמְחָה וּבְתַעֲנוּג מִרְגִּישׁ בְּעֵינָיו יוֹתֵר, וְאִסְמַכְיָה אֶקְרָא וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. וְמָה שֶׁמִּסְתַּיֵּעַ הָרֵב בְּפִירוּשׁוֹ מִמָּה שֶׁכְּתוּב שִׁכַּח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשָׁבָת, מִשְׁמַע דְּלִשׁוֹן שְׂכָחָה לְחוּד וְלִשׁוֹן בְּטוֹל לְחוּד. גַּם מַה שֶּׁפִּירֵשׁ הוּא דְחוּק אֲצִלִּי, וְעַיִן עֲלָהּ, וְאִתָּה תִּבְאָר וְלֹא אֵינִי. וְכֵן וְכֵן שֶׁאִתִּי עַל כִּיּוּצָא בְּזֶה שֶׁאִמְרוּ ז"ל (ע' רִבְנֵי בְּחַי וִיקָרָא י"א ד) לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ חֲזִיר, שֶׁתִּתֵּיִד הַקֶּב"ה לְהַחֲזִירוֹ לְיִשְׂרָאֵל. וְלִפִּי הַפְּשֻׁט אִיפְשָׁר לְתַרְץ עַל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר כְּתַבְתִּי, כִּי יֵהְיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מִשְׁמָנִים כְּאִילוֹ הוֹתֵר לָהֶם בֶּשֶׂר חֲזִיר, לֹא שִׁיּוֹת לָהֶם בֶּשֶׂר חֲזִיר ח"ו. וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד יֵשׁ לְמַעֲלָה שֶׁר אֶחָד וְשֵׁמוֹ חֲזִירָא"ל וְהוּא קְטִיגוֹר עַל יִשְׂרָאֵל, וְעִתִּיד הַקֶּב"ה לְהַחֲזִירוֹ לְיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לָהֶם סִנְיָגוֹר. וְדַעְהוּ.

[ועיין עוד בספר אור חדש למהר"ל על מגילת אסתר (ט, כט. ובהקדמה שם), ובמגיד מישרים (פרשת ויקהל, ד"ה שנת שי"ך), ובקדרשת לוי (קדרשה שניה לפורים), שפירשהו גם כן על לעתיד, ועיי"ש מה שמבארים בזה].

יד

גם אינו מוכן מה שמתרחש הרשב"א על קושיא זו דהלא גם בפסח נאמר חֶקֶת עוֹלָם, דמפרש דבפסח פירושו בלשון ציווי, וביום כיפור פירושו בלשון הבטחה. דהלא בשניהם נאמר בלשון שוה, ואין שום משמעות בקרא לחלוק זה

קודם פֶּאֶרְשֵׁי אֵיךְ נִישֵׁט, וּוָאֵס הָאֵט מֵעַן מִיט דַּעַם פֶּאֶרְעֻנְט־פֶּעֶרֶט [די אַנְדֶּרע קשיא, דהלא גם] ביי פסח שטייט דאָךְ אויך חֶקֶת עוֹלָם.

[והרשב"א גופיה] ער זאָגט יענעס איז אַ ציווי, און דעס איז אַן הבטחה.

[ועל זה קשה] ס'האָט דאָךְ נִישֵׁט קיין שום רָמָז [בפסוק לחלף כן], אַז דאָ זאָל זיין אַ ציווי און דאָ זאָל זיין אַן הבטחה. ס'איז [בלשון הפסוק שבפסח] אויך די זעלבע זאָךְ, אַזויפיל פסוקים אַז [ס'איז] חֶקֶת עוֹלָם.

טו

וברמב"ם מבואר להדיא ענין זה לגבי פורים, על 'ימות המשיח' דייקא

אין רמב"ם זעט מען, דער רמב"ם האָט אויך געלערנט די מימרא [כפשוטו], דקאי על

ימות המשיח].

דער רמב"ם זאָגט², כל הצרות וועלן נשכח ווערן, כל הכתובים וועלן בטל ווערן, ימי הפורים לא נבטלים, [און] מגילת אסתר. [אזוי] שטייט אַרויס אין רמב"ם. זעט אויס [אז] דער רמב"ם האָט [עס] אָפּגעלערנט טאַקע אויף לימות המשיח.

² ברמב"ם (מגילה ב, יח): כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל, שנאמר (ישעי' סה, טז) כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מן העולם. [ועיי' בהשגות הראב"ד מה שהשיג על תחילת דבריו, ובמפרשי הרמב"ם].

ועיין עוד בשו"ת הרשב"א (ח"ב סימן תרט) וז"ל: עוד שאלת עלה דהא דגרסינן בירושלמי (מגילה ז, ד) יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל, וחמשה סדרי תורה אינם עתידין ליבטל, מה טעם קול גדול ולא יסוף (דברים ה, יח). ריש לקיש אמר אף מגלת אסתר והלכות אין עתידין ליבטל, נאמר כאן קול גדול ולא יסוף, ונאמר להלן וזכרם לא יסוף מן העולם וגו', הלכות, הליכות עולם לו (חבקוק ג, י) וכו', והלא כמה הלכות נלמדים מכל ספר וספר. תשובה. כבר קדמן הראב"ד ז"ל (על הרמב"ם שם) וכתב, אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם, מגלה לא תבטל מלקרות בצבור, עכ"ל. וקשה לי והלא היו צריכין לומר השירים על הקרבן, והם מספר תהילים. ודוחק הוא לומר ששאר הספר יתבטל מלקרות בו, וזולת אלו השירים הנאמרים על הקרבן. והנה המגיד כתב, ויש דברים המשמיע האמת יראה את דרכו, ע"כ. ומ"מ אנו צריכין לדעת פירוש המאמר. ומה שנראה לי בזה דברים כפשוטן, כי לימות המשיח הלימוד יהיה מפי הגבורה כאשר היה בימי משה רבינו ע"ה, ולא יהיו שם ספקות והיות, אלא כך אמר פלוני משם פלוני עד מפי הגבורה, שנאמר (ישעי' נה, יג) וְכָל בְּנֵי אֱלֹהִים, ולא יצטרכו אז ללמוד דבר מפי הקבלה שהם נביאים וכתובים, אלא הכל יהיה מבואר בחמשה סדרי תורה, ולא יהיה דבר נלמד משום ספר כאשר היה קודם שנתנו. וזהו שאמר ר' יוחנן הנביאים והכתובים עתידין ליבטל, שלא ילמוד מהם דבר וזולת תורה שבכתב, שממנה נלמד הכל, וכל דקדוקיה מפי הגבורה. וכא ריש לקיש ואמר אף מגלת אסתר והלכות אין עתידין ליבטל, הלכות לא יתבטלו, שאפילו בזמן שהיו לומדים מפי השמועה היו כותבין הלכות והיו קורין להם מגלת סתרים, מפני השכחה. וגם מגלת אסתר לא תבטל, שכן אמרו במדרש כל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר ימי הפורים האלה לא יעברו וגו'. והרשב"א נשאל על זה סימן צ"ג עיין שם, וגם אני כתבתי על זה (בסימן תתכח, והובא לעיל), כי חס ושלום שיתבטלו המועדים, דהא כתוב (ראה יג, א) לא תסוף עָלֶיךָ וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ, אלא שבזמן ההוא תרבה הטובה והשמחה והמנוחה, עד שיהיו כל הימים שיום אצל בני אדם כאילו נתבטלו המועדים, אבל ימי הפורים יהיו נזכרים ונעשים, אע"פ שאינם מן התורה, כי יהיו ישראל זוכרים הצער וכי נמכרו למיתה, וכל מה שאירע להם באותו זמן. וזו היתה כוונת ריש לקיש דאמר דמגלת אסתר אינה בטלה. ומה שנראה מכוונת הרב ז"ל, כי כל ספרי הנביאים והכתובים נכתבו ונסדרו על הצרות שעברו בזמנם, או על הצרות אשר עתידיים להיות, וכל דברים אלו ישתכחו ויתבטלו, אבל מגלת פורים לא תשתכח ולא תבטל. וזהו שכתב אע"פ שכל זכרון הצרות יתבטל שנאמר (ישעי' סה, טז) כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מן העולם ע"כ. משמע שכוון הרב ז"ל לתת טעם לשני המאמרים, דוק ותשכח. ומה שכתבתי למעלה מתישב שפיר על גרסת הירושלמי, וכל הדברים חוזרים אל מה שכתב המגיד ז"ל עד שיבאר מורה צדק.

טז

וכן מבואר להדיא בספר חסידים. ומפרש שם גם מעט לזה, כי תועלת הנס דפורים קיים גם לעתיד, והלא היה הגזירה לאבד כולם, ולא היה נשאר ח"ו קיום הכלל ישראל

אין ספר חסידים^{כא} שטייט ארויס בפירוש, זאגט ער, די אלע מועדים וואס זענען געווען בימי משה, די וועלן בטל ווערן, אלע צרות. נאך פורים וועט בלייבן. און ער זאגט א טעם, ער ענטפערט א טעם ווייל פורים איז געווען א גזירה [אויף] מנער ועד זקן טף ונשים (אסתר ג, יג), דאס איז נישט געווען [בשאר המועדים]. אפילו אין מצרים איז אויך נאך געווען כל הין הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחנין (שמות א, כב), [באופן] אז מ'האט איבערגעלאזט [הנקבות, ס'זאל בלייבן אידן].

יז

הקדמה לקושיא ח

וכן לענין "יום כיפור" מפרש שם בספר חסידים הטעם, כי יום הכיפור מכפר גם על השגגות, וגם לעתיד אף שיתבטל היצר הרע ולא יחטאו במיד, עדיין יהיו צריכין כפרה על השגגות

נאכדעם זאגט ער, [דיש אומרים] יום כיפור אויך נישט, [שגם זה לא יתבטל]. איי פארוואס, זאגט ער ווייל ס'איז מכפר אויף די שגגות.

זאגן די מפרשים^{כב} [לפרש כוונתו אומרו] ס'איז מכפר אויף די שגגות, זאגט ער אזוי [במפרש שם], הגם לעתיד וועט דאך זיין [אז ס'וועט] בטל ווערן דער יצר הרע, [און] ס'וועט נישט זיין קיין חטאים, אבער שגגות איז דא.

יח

והביא ראיה והלא מצינו גם במתים צריכים כפרה על השגגות, כמו שמצינו ברוחו של נבון שנאמר לו צא ממחיצתי, ומשמע דשיך חטא בשגגה גם אצל רוח המתים

ברענגט ער (בספר חסידים) א ראיה [דערצו, שהרי] אפילו ביי די מתים איז דא שגגות, [וכמו שמצינו בענין] רוחו של נבון^{כב}, ס'שטייט^{כב} אז דער בורא כל עולמים האט אים געזאגט צא ממחיצתי, [ווייל] דבר שקרים לא יכון^{כב} (תהלים קא, ז).

^{כא} **בספר חסידים** (סימן שסט): אל תזכרו ראשונות (ישעי' מג יח), אלו מועדות הראשונות שבימי משה, אבל פורים אינו בכלל המועדות הראשונות. שכל הנסים אינם דומות לפורים, שהרי במצרים גזרו כל הין הילוד היארה תשליכהו (שמות א, כב), הן להמית והבת להחיות, אבל הפורים מנער ועד זקן טף ונשים, כל היהודים, לכן ימי הפורים לא יהיו נבטלים. ויש אומרים יום הכפורים, וכפרה על השגגות. ואל תתמה, שהרי אף הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים, כרוחו של נבון שאמר ליה הקב"ה צא ממחיצתי.

^{כב} בפירוש הנדפס על ספר חסידים (בכמה דפוסים): וכפרה על השגגות. וצ"ל אף שלעתיד יתבטל יצר הרע, ולא יהיו צריכים כפרה, אעפ"כ יהיו צריכים כפרה על השגגות, ומסיים ואל תתמה וכו'.

^{כג} כמבואר בפסוקים במלכים א' (פרק כא וכב) שהיה פרס לנבות הירזעאלי אשר המלך אחאב רצה לקנותו ולא הסכים נבות למוכרו. ולקחה איכל אשת אחאב עדי שקר להעיד שגידף נבות שם ה' ושמרד במלכות, והרגו אותו, והכרם נפל בירושה לאחאב (כדין מורד במלכות שנכסיון למלך, ע"י בגמרא סנהדרין מח:). ואז שלח השי"ת את אליהו לאמר לאחאב בנבואה, הרצחת וגם ירשת וכו', במקום אשר לקחו הפלבים את דם נבות ילקו הפלבים את דמך. וסייב הקב"ה שאחאב רצה לילך למלחמה עם מלך ארם על רמת גלעד, ושאל בנביאים אם ילך למלחמה. וכתוב ויאמר ה' מי יפתח את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד וגו', ויצא הרוח וינצמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וגו' אצא ויהיית רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל, צא ונעשה כן. וכך היה שנהרג אחאב במלחמה.

^{כד} בגמרא סנהדרין (קב:): ויצא הרוח וכו'. אמר רבי יוחנן רוחו של נבות הירזעאלי [פירשי: שלפי שהוא הרג נבות היה רוחו מחזר לפתוחו ולהפילו]. צא ונעשה כן. מאי צא, אמר רבינא צא ממחיצתי, שכן כתיב (תהלים קא, ז) דבר שקרים לא יכון לנגד עיני. [וכן הוא בגמרא שבת (קמט:)].

^{כה} וכענין זה כתב בילקוט ראובני (סו"פ שופטים, פסקא רי) בשם הספרי, כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים צריכים כפרה. והביא בשם ספרי סודי רזא שגם לאחר מיתה יכולים הרוחות לחטוא וליענש, שאפשר שיודמן להם חטא כענין רוחו של נבות, ולכן נותנים צדקה בעד המתים. ואם הם זכאים אזי תפלו על הנותנים ועל אשר להם עכ"ד. (רברי יאל).

יט

וראיתו מרוח נבות לא הבנת, דלא משמע שהיה שם חטא, אלא אדרבה היה זה רצון הבורא שילך לפתות את אֶחָאָב. ומה שנאמר לו צא ממחיצתו, אינו בשביל חטא, אלא בשביל שסוף סוף היה בזה ענין פיתוי של שקר, ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני ה'.

איך פֶּאֶרשטיי אפילו נישט אַזוי די ראייה, וואָרן דאָרטן ביי רוחו של נבות איז דאָך געווען דער רצון הבורא ער זאל גיין, [שאמר הקב"ה] מִי יִפְתָּה אֶת אֶחָאָב (מלכים א' כב, כ), דער בורא כל עולמים האָט דאָך געפרעגט גאָר ווער ס'ווייל גיין. און אף על פי כן, כאָטשיג ס'איז געווען דער רצון [וכן אָבער וויבאלד] ס'איז אָבער 'דאָך' אַ שקר, [איז] דִּבֶּר שְׁקָרִים לא יִכּוֹן לִנְגַד עֵינָי.

כ

אבל עכ"פּ עצם טעמו מוכן, שהרי מצינו לפעמים ענין כזה גם במלאכים שצריכין כפרה [נאָר] על כל פנים [עצם טעמו מוכן, שהרי] ס'שטייט דאָך^כ אויף מלאכים אויך אַמאַל [דצריכין כפרה. ואם כן כמו כן לעתיד אף שיהיו כולם צדיקים, שייך לומר דאכתי יהא צורך לענין כפרה על השגגות].

כא

קושיא ח

אלא שמכל מקום אכתי קשה, דמצינו סתירה לזה. דאיתא במדרש דכל הקרבנות יהיו בטליל לעתיד, חוץ מקרבן תודה, ומפרש היפה תואר דהוא יען שהם באים על החטא. והקרבנות הלא הם באים בעיקר רק על השגגות, ואם כן משמע דגם שגגות לא יהיו עוד לעתיד

נאָר דער אָמַת [משמע דלעתיד גם שגגות לא יהיו עוד, וואָרן] ס'שטייט דער מדרש זאָגט^כ, אַלע קָרְבָּנוֹת וועלן בטל ווערן [לעתיד, און] נאָר [קָרְבַּן] תּוֹדָה וועט בלייבן. זאָגט אויך דער יפה תואר^כ ווייל ס'וועט נישט זיין קיין חטא, וועט נישט זיין קיין [קרבנות. אָבער] תּוֹדָה קומט נישט אויף קיין חטא .. [והרי] די אַלע קרבנות זענען דאָך [רובם] נאָר אויף שגגות, [ובפרט בקרבן חטאת, ואם כן ממילא פון דעם] זעט אויס ס'וועט קיין שגגות אויך נישט זיין.

ועיין עוד בבית יוסף הל' יום כיפורים (אורח טו"ס תרכא) וז"ל: כתב המרדכי (יומא, סימן תשכז) מה שהורגלו לידור צדקה ביום הכפורים עבור המתים, יש להביא ראיה מספרי (הנזכר וכו'). וכתב הרוקח (סימן ריז) מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים, יש להם אסמכתא, שכתוב בסוף פרשת תצוה (ל) ה' הכפורים אחת בשנה יכפר, וסמוך ליה (כריש כי תשא) ונתנו איש כופר נפשו לה', ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו, אלא ה' בוחן לבות החיים והמתים, אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה, ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו, אז תועיל לו קצת, כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדור על אבשלום (סוטה י: וכו'), אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל. ונותנים לכבוד המתים, שהצדיקים מליצים על צאצאיהם עד כאן. ועיין עוד בדברי רבינו להלן באות צד, ענין התיקונים שעושים לעליית הנשמה ביום היארצייט. ובאות צו בשם הנועם מגדים, בענין שהמתים נידונין גם כן בראש השנה ויום כיפור. - וכן מבואר בגמרא ראש השנה (לכ): דספרי חיים יוספרי מתים פתוחים בר"ה ויו"כ.

^ט עיין בילקוט ראובני פרשת וירא (אות כג), ומביאו רבינו בדברי יואל לראש השנה (אות פז, ד"ה אמנם אפ"ל עוד), ובס"ג וירא תשכ"ז. - ועיין בספר איוב (ד, יח, טו, טז), ובמדרש תהלים (מזמור קמג), ובתרגום יונתן ויצא (כח, יב).

^כ בויקרא רבה (ט, ט): רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם ר' מנחם דגליא, לעתיד לבא כל הקרבנות בטלילן, וקרבן תודה אינו בטל. כל התפילות בטלות, וההודאה אינה בטלה. הדא הוא דכתיב (ירמ' לג, יא) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אֲמָרִים הוֹדוּ אֶת ה' צִבְאוֹת וגו', זו הודאה, וּמִבְּאֵי תוֹדָה בֵּית ה', זה קרבן תודה, וכן דוד אומר (תהלים נז, יג) עֲלֵי אֱלֹקִים נִדְרֶיךָ אֶשְׁלֵם תּוֹדַת לָךְ, תודה אין כתיב כאן אלא תודות, ההודאה וקרבן תודה.

^{כז} ביפה תואר על ויק"ר שם: כל הקרבנות בטלים. לא יובן זה בהחלט, שהרי עיקר קרבנות תמידין ומוספין [הם] לעתיד, ועל זה יבנה בית המקדש במהרה בימינו, וכדכתיב בקרא (תהלים נא, כא) הִיטִיבָה כְּרִצּוֹנְךָ וגו' אֶז תַּחֲפֹץ זָבָח וכו'. אבל הכא בקרבנות יחיד דומיא לתודה קמיירי, ולפי שכולם באים על חטא וזולת השלמים (ותודה), להכי לעתיד שיבוקש עון ישראל ואיננו, לא יקריבו קרבנות אלו, וכן תודה ודומה לה מקרבנות שלמים שאינם באים אלא להודאה ולכבוד וכו' [עיי"ש שם].

כב

וכן מוכח בתוספות יומא, שכתבו דמה שמצינו בגמרא להקשות וכי הלכתא למשיחא, והו' רק בדברים שיש בהם תערוכות חמא, מכיון שלעתיד יהיו כולם צדיקים ולא יהיו חטאים בישראל

[און] אַזוי זעט אויס אין תוספות אויכעט אין יומא^{כט} [שביארו קושיית הגמרא] (זכחים מה. וסנהדרין נא:) וכי הלכתא למשיחא, [דקושיא כזו מקשינן רק אצל] יעדע זאך וואָס ס'קומט [באופן] אַז ס'איז געמישט עפעס מיט אַ חטא, דאָרט זאָגט מען נישט קיין הלכתא למשיחא^ל. פאַרוואָס, זאָגט ער [בתוספות] ווייל ס'וועט נישט זיין קיין חטאים דעמאָלטס.

[וממילא פון דעם] זעט אויס אַז ס'וועט נישט זיין גאָרנישט [קיין חטאים לעתיד, ואפילו שגגות].

כג

ואם כן אכתי צריך ביאור האריך יהיה נוהג ענין הכפרת יום הכיפורים לעתיד לבא, כשלא יהיו עוד חטאים בעולם

(ח) נו ברויך מען דאָך פאַרענטפערן וואָס דען זאָגט ער [במדרש] [חורן] יום כיפור, ער זאָגט [בספר חסידים] [ווייל ס'איז מכפר] אויף שגגות, ..
.. זעט דאָך אויס אַז זיי האָבן געלערנט הפּנים^{לא} אַז [כפרת] יום כיפור וועט אייביג זיין, ס'איז געדרינגען פון חֶקֶת עוֹלָם. [וצריך ביאור האריך יהיה שייך ענין הכפרה לעתיד, כשלא יהיו עוד חטאים בעולם. דמה שמתרץ בספר חסידים דיהיו שגגות, על זה קשה מכמה מקומות דמשמע שגם שגגות לא יהיו עוד, ואם כן למה יהא צריכין עוד כפרה].

כד

ישוב הקושיות

ישוב קושיא ז

בפסח לא דרשו חֶקֶת עוֹלָם על ימות המשיח, כי מבואר במכילתא שהיה סברא שלא יהא נוהג רק לשעה, ורק מדרכתיב חֶקֶת עוֹלָם יליפין דנוהג לדורות, אפילו בזמן הזה (כשבית המקדש קיים)

נאָר דעם רשב"א'ס קשיא [דהלא גם בפסח נאמר חֶקֶת עוֹלָם], דאָכט זיך מיר מ'קאָן זאָגן ס'איז נישט קשה.

ביי פסח שטייט טאַקע [הטעם שנאמר בו חֶקֶת עוֹלָם] אין רש"י^{לב}, און ס'איז אַ מכילתא^{לג}, [ווייל יכול] איך האָב געוואָלט מיינען ס'איז נישט נוהג נאָר די דורות, די צוויי דורות [ראשונים], איבערדעם שטייט חֶקֶת עוֹלָם, [ללמדך שנוהג לדורות עולם]^{לד}.

^{כט} בתוספות יומא (יג. ד"ה הלכה) הביאו סברת רבינו חיים כהן, דלא פריך בגמרא "וכי הלכתא למשיחא", אלא היכא דאיכא תרתי, דהוא הלכתא למשיחא, וגם דבר שיש בו עבירה, עיי"ש. ובתוספות ישנים (שם) ביארו הענין יותר וז"ל: דלא שייך למיפוך הלכתא למשיחא אלא היכא שיש 'עבירה' בדבר וכו', שהרי זה הדבר אין רגיל להיות [כלל], לא עתה ולא לעתיד, שאינו צריך עד ימות המשיח [כיון שהוא בדבר הלכה שאינו נוגע בזמן הזה], וגם אז [בעת הגאולה] לא יהיה הדבר, שיהיו 'כולם צדיקים'. • וכן בתוספות זכחים (מה). כתבו וז"ל: וה"ר חיים מפרש דלא פריך "הלכתא למשיחא" אלא היכא דאיכא תרתי, שהוא למשיחא וגם עושה איסור, [דהיכא] דליכא נפקותא בהלכתא אלא על ידי 'איסור', לא שייך לפסוק 'למשיחא'.

^ל היינו שאין פוסקין הלכה כמי, בענין הנוגע לימות המשיח, משום דאין אומרים הלכתא למשיחא. ^{לא} פירוש: כפי הנראה.

^{לב} ברש"י בא (יב, יד, על הפסוק וְהָיָה הַיּוֹם לְכֶם לְזִכְרוֹן וְגו' לדרתיכם, חֶקֶת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ): לדרתיכם. שומע אני מיעוט דורות שנים, תלמוד לומר חֶקֶת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ.

^{לג} במכילתא בא (סוף פרשה ז): לדרתיכם, שניהוג הדבר לדורות. או לדרתיכם שומע אני מיעוט דורות ב', תלמוד לומר חֶקֶת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ.

^{לד} וכן להלן שם (יב, יז) באזהרת איסור מלאכה שנאמר שם חֶקֶת עוֹלָם. פירש שם רש"י: לפי שלא נאמר דורות

כה

זאָגט דער מרכבת^{לה}, פאַרוואָס זאָל איך עפעס מיינען - [אויף] אַ מצוה אין די תורה - אַז ס'איז נישט נוהג [לדורות], ס'איז נישט קיין מצוה [רק לשעה]. זאָגט ער, ווייל די גאולה [ממצרים היתה לשעה], אין מצרים שטייט דאָך אַרױס^{לו} [שאמר הקב"ה לאברהם כן] אַז מ'וועט זוכה זיין, וועט עס זיין אַ גאולה נצחית, אַז נישט איז עס נאָר לְשָׁעָה. [וממילא] ווייל די גאַנצע גאולה איז דאָך נאָר געווען לְשָׁעָה .. העט מען דאָך געקאָנט מיינען אַז ס'איז נישט נוהג [לדורות, אלא לאותו הדור בלבד, או למיעוט דורות שנים, עיי"ש חשבונן].

כו

על כל פנים איז דאָך דאָ אַ טעם ביי פסח [למה נאמר בו חַקַּת עוֹלָם], ווייל איך קאָן מיך טועה זיין.

כז

מה שאין כן ביום כיפור ליכא לימוד זה, ואם כן אייתר חַקַּת עוֹלָם למיורש מינה שכפרת יום הכיפורים אינו בטל אף לעתיד

אַבער ביי אַן אַנדערע מצוה איז דאָס נישטאָ [דער טעם], ממילא איז נישט קיין קשיא. [שהרי] דאָ [ביום כיפור] שטייט אַבער דאָך לְחַקַּת עוֹלָם, [און] וואָס פאַר אַ תירוץ [וועט מען זאָגן] פאַרוואָס דאָ שטייט ביי יום כיפור חַקַּת עוֹלָם, ס'איז אַ מצוה עשה דאורייתא וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם, פאַרוואָס זאָל דאָס נישט נוהג זיין אייביג. [אלא מאי] איז געדרינגען [דקאי לרבות אפילו] אויף לימות המשיח.

כח

על כל פנים איז דאָס נישט קיין קשיא, 'די' קשיא וואָס דער רשב"א פרעגט [דגם בפסח נאמר חַקַּת עוֹלָם].

כט

ישוב קושיא ו

הלשון שאמרו כל המועדים "בטלים" נראה דפירושו כדרך שכתבו התוספות לענין המבואר בגמרא דמיום שחרב בית המקדש בטלה זכוית לכנה ושירא פרנדא, דאין הוונה שנתבטל לגמרי, אלא שאינו מצוי כל כך כמו בומן המקדש [נאָר כדי] מ'זאָל פאַרענטפערן דאָס ענין [בהבנת עצם הדבר, לתרץ מה שהקשה עוד הרשב"א דהאיך שייך ענין ביטול מצוה אצל שאר המועדים].

וחקת עולם על המלאכה, אלא על החגיגה, לכך חזר ושנאו כאן, שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה, אלא 'לאותו הדור'. (דברי יואל).

^{לה} במרכבת המשנה על המכילתא שם: אך טעמא בעי, מהיכי תיתי לומר כן שלא יהא מצוה זו אלא לשני דורות. ויראה לומר דמבואר במדרש (מכילתא שם פרשה יד) שאמר הקב"ה לאברהם אם יזכו בניך הרי אני גואלם לדורות, שנאמר (לך טו, טז) ודור רביעי ישובו הנה, ואם לאו אני גואלם לשנים, שנאמר (שם, יז) וְכָבֹדִים וְעֵנֹם אִתָּם אֲרַבֵּעַ מֵאוֹת שָׁנָה, ופירש רש"י בנמוקי החומש על פסוק ודור רביעי ישובו הנה, צא וחשוב דורותיו, יהודה פרץ חצרון וכלב, ושני כלב היו בארץ עודנו, והרי ישראל היו בשיעבוד ר"י שנים, הרי שבר"י שנים נשתעבדו שלשה דורות, ודור רביעי שהוא כלב הוא היה גם כן בשיעבוד, והרי השיעבוד עם עיכוב המדבר ארבעים שנה וכו'. הרי שבמספר ד' דורות וחצי עולה ר"נ שנים. הרי שהמספר מכוון, אילו נגאלו לשנים (בסוף ת' שנה) היה זמן הגאולה אחר דור הששי שהוא דור השביעי. והיות מצות פסח ועשיותיו כולו המה לזכר ושבח נפלאותיו אשר הוציא אותנו מכור הברזל במסות ואותות, ולמי ראוי ויאה מצוה כזאת, לאותן שני הדורות שאילו לא גאל השי"ת אותנו עד תשלום ת' שנים היה עובר כוס התרעלה גם על שני דורות אלו. אם כן פן יאמר האומר דבר זה לא יהא נוהג אלא לשני דורות, קא משמע לן קרא חקת עולם תחגוהו, שאלמלא לא הוציא ה' אותנו הרי אנו ובני בנינו [משועבדים היינו] וכו' כמאמר המגיד. (ודברי רבינו בשמו הם כנראה קיצור מתחלת דבריו).

^{לו} במכילתא שם (פרשה יד). ולשון המכילתא כבר הובא לעיל בתוך לשון מרכבת המשנה.

מיר דאָכט זיך פשוט, [אַז דעס לשון וואָס] זיי ברענגען אַלע [אַז] די מועדים זענען 'בטלים' [אין צריך לפרשו על ביטול ממש].
[דהנה] תוספות זאָגט אין שבת^ל [על מה שאמרו בגמרא (סוטה מח: כ) שִׁירָא פִּרְנָדָא איז בטל געוואָרן [משחרב בית המקדש]. פרעגט תוספות [והלא בגמרא דשבת מוכח] ס'איז דאָך געוועזן [שִׁירָא פִּרְנָדָא, אף בזמן האמוראים].
זאָגט תוספות, אַז ס'איז נישט אַזוי שכיח ווי ס'איז געווען [פריער], אַז ס'איז דאָ ווייניג, הייסט עס אויך אַ ביטול.
דעס וואָרט "בטל" איז [מתפרש] אַז ס'ווערט ווייניגער.
[אַזוי] שטייט אַרויס אין תוספות.

ל

וגם כאן הלא מבואר במשנה וברייחא סוף פ"ק דברכות, דאפילו לחכמים דמוכירין יציאת מצרים גם לעתיד, מ"מ יהיה הוכרת יציאת מצרים "טפל" לגבי הוכרת הנסים דגאולה העתידה. וא"כ שפיר מובן דלענין פסח וסוכות שייך בזה הלשון שיהא "בטל", והיינו שיהא טפל לגבי הנסים דלעתיד
נו דאָס שטייט דאָך אַרויס אין די משנה^ל, אַז יציאת מצרים וועט זיין אַ טפל [לעתיד, לגבי גאולה העתידה], שטייט דאָך אַז ס'וועט זיין אַ טפל, - [און] לויט איין מאַן דאמר [נמצא כפשוטו] אַז ס'וועט 'בטל' ווערן אינגאַנצן, - ממילא וועט עס זיין אַ טפל, [ווייל] דער עיקר וועט זיין [די גאולה העתידה, וכדכתיב] וְלֹא יֵאמָר עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הִעָלָה [אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם [ידמ' טז, יד].
און די אַלע מועדים זענען דאָך זיך לִיציאת מצרים, [ובעיקר] פסח און סוכות^ט.

לא

וכן שייך זה לענין חג השבועות, שהוא על שם קבלת התורה. ואמרו חכמי"ל כי תורה שלומדין בעולם הזה 'הַבֵּל' הוא לגבי תורתו של משיח, והיינו שיהיה טפל לגביה, ושייך גם בזה הלשון שהיו "בטלים"
[און] שבועות איז קבלת התורה, שטייט דאָך אויכעט^ט [לשון] הַבֵּל. ביי ימות המשיח וועט זיין אויף אַ העכערע בחינה, 'די' תורה וועט זיין [על בחינה יותר גבוהה], דעמאָלטס ווען מ'וועט הערן מפי הקדוש ברוך הוא אַליין, תורתו של משיח, אידן

^ל דאיתא בגמרא שבת (כ:) לבאר ענין "פלך" הנזכר שם במשנה דאין מדליקין בו נר שבת, ועל זה אמרו שם בגמרא: רבין ואבבי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה אחוה דריש גלותא, חזייה דהוה לביש מטכסא, אמר ליה רבין לאבבי היינו כלך דתנן, אמר ליה אנן שירא פרנדא קרינן ליה.
ועל זה כתבו בתוספות שם: אנן שירא פרנדא קרינן ליה. פירש ר"ת דכלך דמתניתין קרינן שירא פרנדא, אבל מטכסא לאו היינו שירא פרנדא, דלא הוה אחר חורבן, כדאמר בפרק בתרא דסוטה (מח:) משחרב בית המקדש 'בטל' שמיר וזכויות לבנה ושירא פרנדא'. ור"י מפרש דקאי נמי אמטכסא, והא דקאמר התם "בטל", לא לגמרי בטל, אלא שלא היה נמצא כל כך, דהא זכויות לבנה היתה אחר חורבן, דאמרינן בפרק אין עומדין (ברכות לא.) חבר קמיהו זכויות חירותא, בחופת בנו.

^ל דאיתא במשנה ברכות (יב:) אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, ג) לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, יְמֵי חַיֶּיךָ הימים, כל יְמֵי חַיֶּיךָ הלילות. וחכמים אומרים יְמֵי חַיֶּיךָ העוה"ז, כל יְמֵי חַיֶּיךָ להביא לימות המשיח.
ועל זה אמרו בגמרא שם: תניא אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר (דמ' כג, דח) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָא ה' וְלֹא יֵאמָרוּ עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הִעָלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הִעָלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֶת יְרֵד בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם. אמרו לו [חכמים לבן זומא], לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר יציאת מצרים טפל לו.

^ט עיין באורך בטור (או"ח סימן תרכה).

^ט בקהלת רבה (יא, פסוק ח:) תורה שאדם למד בעולם הזה, הבל היא לפני תורתו של משיח.

וועלן אליין [הערן מפי הקב"ה, ווי] מ'לערנט עס אַרויס^{מא} פון שיר השירים (א, ב) [דכתיב] יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהָ.

לב

[ונמצא] ס'וועט אלעס זיין אויף אַ העכערע בחינה, און דעם [תורה שלומדין עכשיר] וועט האָבן אַ ביטול [דהיינו שיהיה טפל לגבי תורה דלעתיד].

לג

אמנם פורים שאני, דנוסר על מחיית עמלק, ובנס פורים היה התחלת הרבר, והגמר של מחיית עמלק יהיה לעתיד לבא שאז יתבטל כח הסטרא אחרא, ונמצא שהנסים דלעתיד הם המשך וגמר מהנס דפורים, ועל כן לא יהיה לזה ביטול כלל [משא"כ] פורים, [מלבד] אַזוי ווי ער זאָגט, דער ספר חסידים זאָגט [אַ טעם דערויף]^{מב}.

און נאָך [אַ טעם קען מען זאָגן, ווייל] פורים איז דאָך געוועזן אַן הכנעה פאַר עמלקין מיטן שיר [שלו, וואָס] שיר של עמלק איז דאָך דער ס"מ. און דער עיקר פאַרוואָס ס'וועט זיין גרעסער [די גאולה העתידה, איז] ווייל ס'וועט זיין אינגאנצן אַ ביטול פונעם ס"מ. און יאָס' האָט זיך אָנגעהויבן ביי פורים, פורים איז געווען די הכנעה [אויף דערווייל, ולעתיד יהא גמר הביטול]. ממילא איז דאָס איין זאך מיט דעם וואָס ס'וועט זיין לעתיד, איז אויף דעם נישטאָ קיין ביטול. אַזוי קאָן מען זאָגן^{מג}.

לד

הקדמה לישוב קושיא ח

נאָר וועל מיר צוריקקומען צו יום כיפור [לבאר מה שאמרו שזה לא יתבטל], (דהוא מטעם שיבואר להלן בסוף הדרוש).

^{מא} בשיר השירים רבה (א, פסוק ב): בשעה ששמעו ישראל אֶנְכִי ה' אֶלְקֶיךָ נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין. באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תעשה אֶת פְּרוּבִינוּךְ שְׁלִיחַ בִּינוּתֵנוּ וכו', חזרו להיות למדים ושוכחים וכו', מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו לוויא יגלה לנו פעם שניה, לוויא יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהָ, לוויא יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, שנאמר (יח"א, לב) וְנִתְּתִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקֶרְפֶּם וְעַל לִפְסָם אֶכְתָּבֶנָּה. ○ רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יִהְיֶה לָךְ נַעֲקָר מַלְכָם יָצַר הָאֵשׁ, באו אצל משה וכו' מיד חזרו יצרו הרע למקומו, חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לוויא יגלה לנו פעם שני, הלוויא יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהָ, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, דכתיב (יהושעא לו, כו) וְהִסְרֵיתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׁרְכֶם.

^{מב} כמובא בדבריו לעיל, שרצו לכולת את כולם, ונמצא שהוא המשך קיום הכלל ישראל שהוא נצחיות גם לעתיד.

^{מג} וכן אמר רבינו בחינה זו גם בליל שמיני עצרת תשי"ז (נדרס בדברי יואל לשמ"ע אות ו). ויש לציין דלפלא שרבינו היה מפרש כן מפי עצמו, אמנם כבר מבואר בבחינה זו בבני יששכר (אדר ד, ח) ודל"י סיפור לנו חז"ל על פי קבלתם אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים (לשון הפוסט לשבת זכור). הנה בודאי מהרואי להבין איך יצוירי שכל המועדים יהיו בטלים, מהרואי להתבונן מפני מה תגדל מעלת ימי הפורים אשר לא יהיו נבטלים. ○ והנראה לענ"ד, דהנה אמרו רז"ל בפסוק (יח"א טו, יד) לֹא יָאֵמַר עוֹד הָיָה אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פִּי אִם וכו', ודרשו בו לא שתעקף יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים טפל, והנה הפסוק צווח 'לא יאמר עוד' וכו', וצריך לומר שלא תהיה ניכר סיפור יציאת מצרים לפני סיפור הנסים דשעבוד מלכות, והוא כדמיון דבר המתבטל בששים או במאה, אשר הוא כלא היה, ואפילו האיסור מתבטל ושב להיתר, על כן נקרא 'לא יאמר', היינו שיהיה כאילו לא יאמר, כענין ביטול ב' או במאה ואלף וכיוצא. והנה כל המועדים הם זכר ליציאת מצרים, והנה יהיו בטלים לימות המשיח, היינו שתגדל כל כך הנסים דלעתיד עד שניסי המועדים שהם זכר ליציאת מצרים יתבטלו בסיפור העתיד ב' או במאה ואלף וכיוצא. אבל ניסי ימי הפורים הנה הם מענין מחיית עמלק, הנה בזה תלוי הגאולה העתידה, והנה הן המה כעניני גאולה העתידה, שיהיה השם והכסא שלם במהרה בימינו, הנה אלו ימי הפורים לא יהיה להם ביטול בששים וכיוצא, כי זכר הימים האלה הן הם כימי הגאולה האחרונה שימחה זרעו של עמלק, במהרה בימינו אמן. - [וכדבריו הבני יששכר כבר תירץ עוד במנות הלוי (אסתר ט, כח) ע"ש בארך. אבל מ"מ דבר רבינו הם בקצת שניו מדבריהם].

לה

[קושיא ה]

הרעק"א הביא קושיא בשם הפרי חדש, למה הוצרכו להשביע את הכהן גדול שלא ישנה ממה שאמרו חכמים לעשות ח"ו כדרך הצדוקים לתקן מבחוי, והלא מבואר בגמרא גיטין שהיו יכולים לראות דרך פשפש עד לפני ולפנים, וא"כ היו יכולין לראות אם ישנה מדברי חכמים

איך וועל קודם זאגן.

דא איז דא [עוד קושיא, וואָס] דער פרי חדש פרעגט אַ קשיא, [אויף דעם וואָס] מ'האָט משביע געווען דעם כהן גדול^מ [שלא ישנה דבר מכל מה שאמרו לו] – רבי עקיבא איגר^מ ברענגט עס צי [קושיית הפרי חדש] אין מים חיים – [דלכאורה] מ'האָט דאָך געקאָנט שטעלן שומרים [להשיג על הכהן גדול שלא יעשה כדרך הצדוקים ליתן האש מבחוי, אלא יתנו על הקטורת מבפנים בתוך קדש הקדשים. שהרי] די גמרא זאגט אין גיטין^מ מ'האָט געקאָנט זען דרך פשפש [לתוך קדש הקדשים, דהיינו דרך לול שהיה שם].

לו

זאָגט ער [רעק"א], ענטפערט ער [הפרי חדש], ווייל ווען ער זעט שוין [שעשה ח"ו כדרך הצדוקים], איז דאָך [שוין] פאַרפאַלן דעם יאָר. איבערדעם האָט מען אים 'קודם' משביע געווען [שלא יעשה כן, כי עצה זו עדיף מלראות דרך לול].

לז

נאָר מיר דאָכט זיך ס'איז פשוט נישט קיין קשיא (וכדיבאר להלן באות סג-פח, בג' אופנים).
(המשך ענין זה, מן אות נג)

לח

הקדמה לקושיא ד

ובעיקר הענין מה שהצדוקים סברו לתקן מבחוי, מבואר בירושלמי דטענו דאף לפני מלך בשר ודם אין עושין כך לתקן מבפנים רק מבחוי, וק"ו לפני המקום. אלא שהכמינו ז"ל למדו מקרא דונתן את הקטורת על האש לפני ה', דיש ליתן על האש בפנים בקדשי הקדשים

[ונקדים לדקדק עוד, דהנה] איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט, [בענין וואָס] די צדוקים [סברו ליתן הקטורת על האש בחוץ, ולכן מבואר במשנה כן] מ'האָט אים באַשוואוירן [לכהן גדול שלא יעשה כן]^מ.

ווייל די צדוקים האָבן געזאָגט [מדכתיב] כי בענן אַראָה על הכפָּרָת (אחרי טז, ב), אַז מ'מוז אינדרויסן [להניח קטורת על האש, און עס אַזוי] אַריינטראָגן. זיי האָבן געפרעגט אַ קשיא^מ, אַזוי ווי אַ מַלְך בֶּשֶׁר וְדָם איז נישט קיין כְּבוֹד מ'זאָל אים 'אין די אויגן' זאָל

^מ במשנה דיומא (א, ו): מְסֻרֵּהוּ זָקְנֵי בֵּית דִּין לְזָקְנֵי כְּהֵנָה, וְהַעֲלוּהוּ לַעֲלִיַּת בֵּית אֲבִטְיָס, וְהַשְׁבִּיעוּהוּ וּנְסָפְרוּ וְהִלְכוּ לָהֶם. וְאָמְרוּ לוֹ, אִישִׁי כֵּהֵן גָּדוֹל, אָנוּ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין, וְאֵתָהּ שְׁלוּחֵנוּ וְשְׁלִיַּת בֵּית דִּין, מְשַׁבְּעִין אָנוּ עָלֶיךָ בְּמִי שֶׁשָּׁפַן שָׁמוּ בְּבֵית הַזֶּה, שְׁלֹא תִשָּׁנֶה דָּבָר מִכָּל מָה שֶׁאֲמַרְנוּ לָךְ. הוּא פּוֹרֵשׁ וּבּוֹכָה, וְהָן פּוֹרְשִׁין וּבּוֹכִין.

ועי' בפירוש המשניות להרמב"ם שם, וז"ל: ובאותה שעה לא יוכל שום אדם לדעת מה שהוא עושה, כמו שנאמר וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו, ומפני זה היו משביעין אותו.

^מ בתוספות רעק"א (הנדפס על המשניות דפוס ווילנא) ביזמא שם (אות ה-): במשנה 'והשביעוהו'. הפרי חדש בספרו מים חיים בפרק א' מהלכות עבודת יום הכיפורים, הקשה דמאי מהני השבועה וכו' [עיי"ש]. ולהלן שם כתב עוד וז"ל [הקשה בספר הנ"ל, אמאי צריך להשביעו, הא היו יכולים לראות לפני ולפנים דרך פשפש, כדפרכינן בסוגיא דגיטין דף נ"ד ע"ב ודילמא דחזינא דרך פשפש. וצריך לומר דתקנתא דשבועה עדיפא, דמהני אף לאותו שנה, מה שאין כן לראותו דרך לול, עכ"ל].

^מ בגמרא גיטין (נד:). ולשון הגמרא ורש"י, הובא להלן בהערה סט.

^מ כמובא לעיל באות ו מדברי המשנה והרע"ב. ועיי' בזה בכרייתא שבגמרא יומא (גג:), ושם (יש:).

^מ כמבואר בירושלמי (יומא ז:), והובא לעיל באות ו.

מען אים הערשט מאַכן דעם וואָס מ'וויל אים געבן, [נאָר] מ'מוז פון 'פאַראויס' אָנגרייטן [בבית החיצון], ס'איז נישט קיין פֿבֿוד. [און] זיי האָבן פונעם פסוק [עס אױך] גענומען.

[אָבער] די חכמינו ז"ל האָבן געקריגט^ט [על הצדוקים], זיי האָבן געזאָגט ס'שטייט 'וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת לִפְנֵי ה', אײַז טײַטש אַז מ'זאָל [עס] געבן [על הָאֵשׁ] לִפְנֵי ה', [דהיינו בקודש הקדשים].

לט

וכבר אמרתי פעם דעגמרא לא מבואר להדיא אם גם מן התורה היה אסור ליתן מבחון, והפסוק בא רק להחיר ליתן גם מבפנים, וכדמשמע קצת מלשון הרא"ש דיק מטעם להוציא מלבן של צדוקים הקפידו ליתן מבפנים דייקא האב איך אַמאָל געזאָגט, לכאורה קאָן מען זאָגן, אַז דאָס איז נאָר אַז מ'מעג [ליתן על האש בפנים], ווייל ס'איז דאָך דאָ אַ סברא [ליתן בחוץ, ולזה משמיענו הכתוב ונתן את הקטורת לפני ה', דיכול ליתן גם בפנים].

אַזוי ווי ס'שטייט (ויקרא ה, ח) וְלֹא יִבְדִּילֵנָּה.

נאָר מ'טאָר נישט [למעשה ליתן בחוץ מצד תקנת חכמים, שתקנו כן] פאַרדעם ווייל די צדוקים האָבן געזאָגט [ליתן בחוץ דוקא].

מ

אלא שבלשון הרמב"ם מוכח להדיא, דכן קבלו חכמים מפי השמועה בעצם המצוה, דצריך ליתן דוקא מבפנים ולא מבחון

נאָר אָבער דער אָמֶת.

– .. זעט מיר עפעס אויס אין לשון הרא"ש אַזוי^ב [שאין זה חיוב אלא היתר, וכדלעיל]. – אָבער דער אָמֶת איז זעט אויס [באמת ראשונים דלא כדלעיל, אלא דשפיר הוא 'חיוב' מן התורה ליתן רק בפנים], טאָקע [ווי] אין רמב"ם זעט אויס^ב אַז דאָס איז טאָקע אַ 'חיוב גמור' [ליתן בפנים, וכמו שכתב שם] אַז די חכמינו ז"ל האָבן דאָס געדרינגען מפי השמועה אַז אַזוי ברויך צו זיין [מן התורה].

^ט וכמבואר כל זה בגמרא יומא (נג): תנו רבנן, וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' (אחרי טו, יג), שלא יתקן מבחון ויכניס, להוציא מלבן של צדוקין שאומרים יתקן מבחון ויכניס. מאי דרוש, פֿי כַּעֲנַן אֲרָאָה עַל הַכִּפְּרֶת (שם, ב) [פירש"י: אל יבא כי אם בענן של עשן הקטורת], מלמד שיתקן מבחון ויכניס. אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה', אם כן מה תלמוד לומר פֿי כַּעֲנַן אֲרָאָה עַל הַכִּפְּרֶת, מלמד שנותן בה מעלה עשן. ומניין שנותן בה מעלה עשן [שם עשב שגורם לעשן לעלות זקוף כמקל], שנאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת, הא לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה.

² בסעודת מוצאי יום כיפור תשי"ז (נפסע בחידו"ת תשי"ז, ובדברי יואל ל"ח אות סד), עיין שם כל הענין באורך.

^א בחטאת העוף כתיב וּמָלַק אֶת ראשו ממול עֶרְפוֹ וְלֹא יִבְדִּיל, ואיכא למאן דאמר דאין צריך להבדיל, אבל אם הבדיל לא פסל. עיין באורך בגמרא זבחים (סה): וברש"י ותוספות שם (ד"ה ורבי אלעזר בר"ש).

^ב בפסקי הרא"ש ריש יומא (להכות סדר עבודת יום הכיפורים): ונתן המחתה של אש בין שני הברדים וכו', וחפן הקטרת שבכף לתוך חפניו, וצבר הקטרת על גבי גחלים. ונזהר שלא יתן הקטרת על גבי האש עד שהכניסו לפני ולפנים, "להוציא מלבן של צדוקים" שאומרים שנותן בהיכל ונכנס בענן עשן הקטרת.

²² ברמב"ם (עבודת יו"ה א, ז): בימי בית שני צִץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקים מהרה יאבדו שאינן מאמינים בתורה שבעל פה, והיו אומרים שקטרת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרוכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפני לקדש הקדשים, הטעם זה שכתוב בתורה כי בענן אראה על הכפרת, אמרו כי הוא ענן הקטורת. "וימפי השמועה למדו חכמים" שאין נותן הקטרת אלא בקדש הקדשים לפני הארון, שנאמר וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה'. ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות, היו משביעין אותו ערב יום הכפורים ואומרים לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליחי בית דין משביעין אנו עליך במי ששכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר שאמרנו לך וכו'.

מא

וכן מסתבר כדבריו הרמב"ם שמועילם היו עושין בן לחקן מבפנים, דלא מסתבר לומר דמתחילה היו נותנין גם מבחוץ, ורק לאחר הצדוקים שינוי ליתן רק מבפנים

והא ראייה [לזה, שהרי] וואָס האָט מען געטון איידער די צדוקים זענען געווען, וואָס האָט מען דעמאלטס געטון. אַז כ'וועל זאָגן אַז דער טעם איז נאָר ווייל די צדוקים, [להוציא מלבן ש'ל צדוקים, [אם כן יותמה וכי שינוי ממה שעשו מקודם. אלא מאי] נו מ'האָט דאָך דאָס פריער אויך אַזוי געטון [כדעת החכמים ליתן בפנים, שהרי אם נימא] אַז מ'העט גיווען פריער אַזוי ווען געטון [ליתן בחוץ], נו קען מען דאָך נישט זאָגן אַז היצט איז געוואָרן אַנדערש, [לעשות] פאַרקערט.

מב

[קושיא ד]

אבל עכ"פ צריך הסבר לרחות סברת הצדוקים דאין זה מן כבוד המלך לחקן בפנים, ולהבין למה צותה התורה לעשות בן נאָר [דעס וואָס] זיי האָבן געפרעגט אַ סברא ס'איז נישט קיין כְּבוֹד, [על זה צריך עוד הסבר לרחות דבריהם, ולתת טעם למה באמת הקפידה התורה ליתן הקטורת על האש רק בפנים, אף דהוא לכאורה שלא כדרך תכסיסי כבוד מלכות].

מג

[קושיא ג]

בנוסף סדר העבודה מזכיר עבודות רבות שעשה הכהן גדול ביום הכיפורים, וברובן לא מזכיר אופן הכנת הכהן גדול לעבודות אלו, רק עצם העבודות מה שעשה הכהן גדול. חוץ מבג' מקומות

נאָר דער אָמַת [נקדים תחלה לדקדק עוד בשינוי לשונות וואָס] מ'זעט אַזוי אין לשון אין די [נוסף סדר] עבודה.

[דהנה] ס'איז דאָך געווען פינף מאל [וואָס] ער האָט איבערגעטון [די בגדים], די עבודות זענען דאָך געווען אַסאַך עבודות, די זריקה פון יעדן עקסטער [של הפר בפנים עצמו והשעיר בפנים עצמו, בהזריקה] בין הבדים, און לפני הפרוכת. און נאָכדעם האָט מען עס אויסגעמישט [דם הפר והשעיר, און] נאָכן אויסמישן האָט מען שוין [געשפּריצט דעם דם] נאָר אינדרויסן [על מזבח הזהב], מ'איז שוין נישט אַריינגעגאַנגען דערמיט [לבית קודש הקדשים].

[ובנוסף סדר העבודה, ביי] יעדע עבודה שטייט [נאָר וואָס] ער האָט 'געטון', ער איז געגאַנגען אַהין ער איז געגאַנגען אַהער, און נאָכדעם האָט מען [געמאַכט] די זריקות און די הַזִּיזוֹת, [און עס] שטייט נישט וואָס [באיזה אופן הכין עצמו לזה]. נאָר [ביי] דריי מאל שטייט עפעס געמאלדן אַן 'הַכְּנָה'.

מד

כי בתחלת העבודה כשפשט בגדי זהב, נזכר הלשון "שש" על מצוה" לקים דתו. ושוב כשפשט בגדי זהב ולבש בגדי לבן, נזכר הלשון "חל" ופשט בגדי זהב, וכשיצא מקודש הקדשים והמשיך סדר העבודה שוב נזכר הלשון "שש" דאָס ערשטע מאל ווען ער האָט אויסגעטון די בגדים בַּגְּדֵי עֲצָמוֹ, פאַר [ער האָט אנגעטון] די בגדי זהב, שטייט "שש על מצוה" לקים דתו, ער איז געגאַנגען מיט שמחה.

ווידעראום ביים אָנטון די בגדי לבן, ווען ער האָט אויסגעטון די בגדי זהב, שטייט "חל" ופשט בגדי זהב, ער האָט געציטערט², שטייט נישט "שש".

² מלשון חיל ורעדה.

[און] דאָס דריטע מאָל ביים אויסמישן, [ווען] ער האָט אויסגעמישט די בלוטן, שטייט שוין "שש", "שש" [ווערן דאָס הָפּר לְתוֹךְ הַמִּזְרֵק שָׁבוּ דָם הַשְּׂעִיר], איז שוין ווייטער געווען מיט שמחה.

מה

וויש להבין הכוונה בכל השינויים אלו, למה פעם היה שש ושמתו, ופעם היה בחיל ורעדו
ברויך מען צו פאַרשטיין [מאי שנא הכא דקא פריט כן. והלא] איבעראַל שטייט נישט צי
איז עס געווען חל, צי שש. ס'שטייט נישט [גאָרנישט באופן ההכנה, רק בענין העשיה עצמה].
ס'שטייט דאָך אויסגערעכנט אפשר צוואַנציג זאכן וואָס ער האָט געטון, [ובכולם
לא הזכיר אופן העשיה, רק בג' פעמים הנזכרים, ושינה בהם מלשון ששון ללשון חיל, וחזר ללשון
ששון]..^{יה}

מו

ישוב קושיא ג (באופן ראשון) – בדרך פשוט

באופן כללי היתה עבודתו בשמחה, ורק קודם שנכנס לקדשי הקדשים לבשתו חיל ורעדו, כי באותן כהנים שלא
זכו מצינו שמתו בעת כניסתם לפני ולפנים, וע"כ היה שריו או בפחד, עד לאחר שנמר סדר העבודות לפני ולפנים
והתחיל העבודה בהיכל, דאז שוב היה בשמחה על שזכה לצאת בשלום
[ובפשטות לכאורה הכוונה שהיה מתירא ורעדו אחותו לפני הכנסו לפני ולפנים, שלא יארע לו ח'
דבר אם לא יהיה ראוי לכך, ועל דרך דתנן במתניתין^י שלא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את
ישראל, שמא יאמרו שמת שם. כי הרבה כהנים גדולים היו מתים אם לא היו ראויים^י.
מה שאין כן בצאתו בשלום מבית קדשי הקדשים חזר להיות בשמחה, וכעין דאיתא בסוף נוסח סדר
העבודה, ויום טוב ה'ה עושה בצאתו בשלום מן הקדש].
[ולכן] ווען ער האָט עס אויסגעמישט [דאָס הָפּר ודם השעיר], דאָס איז דאָך שוין
געווען נאָך אַלע כְּנִיסוֹת פֿון אינעווייניג [בקדשי קדשים], ער איז שוין נישט אַריין [מער
אין קדשי קדשים], ער איז שוין 'אַרויס' געקומען שוין, [ולכן היה בשמחה].

מז

'דער עולם' האָט געזען [הערשט שפעטער] אינדרויסן, ווען ער איז אַרויסגעקומען
[לעזורה]. אָבער 'ער' האָט שוין געזען דעמאָלטס [שזכה לצאת בשלום], ער איז דאָך שוין
נישט מער צוריק. נאָר [ליכנס] נאָך הוצאת כֹּף ומחֶתָּה, איז ער נאָך אַריינגעגאַנגען איין
מאָל, אָבער קיין 'עבודה' [ממש לא עשה בזה] – [הגם כן] 'הוצאת כֹּף ומחֶתָּה איז אויך אַן
עבודה'^{יג} – אָבער קודם האָט ער געזען דאָרטן [בשעת עשיית עיקר עבודת היום] אַז ער איז
נישט געשטאַרבן^{יט}.

^{יה} חסר כאן קצת על הטעם והשלמנו בלשה"ק ע"פ מה שנדפס בשעתו (בחידישי תורה לימים נוראים תשכ"ז תשכ"ח),
ובדברי יואל ליו"כ (אות סו).

^{יב} במשנה יומא (פ"ה מ"א, דף נב): ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון, ולא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית
את ישראל. ופירש הרמב"ם בפירוש המשניות: שלא להבעית את ישראל, כלומר שלא להפחיד. לפי שאילו היה
מתאחר היו מפחדין שמא אירעו מיתה, כי הרבה כהנים גדולים היו מתים בקודש הקדשים אם לא היו ראויין.
או אם ישנה דבר במעשה הקטרת, הלא תראה אמר יתעלה לאהרן (טו, ב) ולא ימות כי בענן אֶרְאָה על הפפרת.

^{יג} כמבואר בגמרא יומא (ח: ט, י:).

^{יח} כמאמר השגור בפי העולם. והכוונה עבור שגם להוצאת כף ומחתה הוצרך לזה עוד טבילה וקידוש ידים
ורגלים מן הכיור, ולבישת בגדי לבן.

^{יט} ואותן כהנים גדולים שמתו, היה זה בשעת העבודה ממש, ולא בשעת הוצאת כף ומחתה.

מח

הקדמה לישוב קושיא ג (באופן שני)

מבואר בגמרא דיש חילוק למעלה בין בתי גואי לבתי בראי, דבבתי בראי נאמר עז וְחִדְוָה בְּמִקְמוֹ, אבל בבתי בראי הוא בבחינת הַמְשָׁל וְפָחַד עִמּוֹ. וכמו שהאריכו ביערות דבש וישמח משה בביאור דברי הגמרא לפי דרכם

עקסטערדעם, ס'איז יודע דער יערות דבש⁷⁰ [שביאר] באריכות, [און] דער זיידע דער ישמח משה - אויף עטליכע פלעצער⁷¹ - איז אין דעם מאריך, [אויף דעם וואָס] ס'איז דאָ אַ גמרא⁷², איין מאָל שטייט (דברי הימים א' טז, כז) עז וְחִדְוָה בְּמִקְמוֹ, און איין מאָל שטייט (איוב כה, ב) הַמְשָׁל וְפָחַד עִמּוֹ⁷³, פרעגט די גמרא אַ סתירה. ענטפערט די גמרא האַ בבתי גואי, וְהא בבתי בראי⁷⁴.

בבתי בראי איז עז וְחִדְוָה, [וכמו שאומרים]⁷⁵ שְׂמִיחָה בְּמַעֲנוֹ. [אָבער] בבתי גואי, טאַקע אינעווייניג, איז הַמְשָׁל וְפָחַד, דאָרט איז פָּחַד.

מט

וביערות דבש מבאר בזה מה שאמרו במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, כי צדיקים הם עובדים את ה' בבחינת בתי בראי, אבל הבעלי תשובה שצריכין להיות ביראה ופחד, חותר להם הקב"ה חתירה לעבוד בבחינת בתי גואי, שהיא בחינה גבוה יותר

ער דער יערות דבש⁷⁶ זאָגט מיט דעם [לפרש מאמר הגמרא] (ברכות לד:): במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.

⁷⁰ בגמרא חגיגה (ה:): וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּהָ, בְּמִסְתָּרִים תִּכְבֶּה נִפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה (ידי"מ יג, יז). אמר רב שמואל בר איניא משמימי דרב, מקום ש'לו להקב"ה' [שכונה בו (עץ יעקב)], וְמִסְתָּרִים שְׂמוֹ. מאי מִפְּנֵי גֵוָה, אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאווותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים. רב שמואל בר נחמני אמר מפני גאווותה של מלכות שמים [שניטלה (כ"ח)]. ○ ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה, והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה, שנאמר הוֹד וְהָדָר לִפְנֵי עֵז וְחִדְוָה בְּמִקְמוֹ. לא קשיא, הא בבתי גואי הא בבתי בראי [פירש"י, בבתי גואי איכא, דכתיב בְּמִסְתָּרִים]. ובבתי בראי לא, והא כתיב (ישעי' כב, יב) וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים צָ-כָאוֹת בְּיוֹם הַהוּא לִבְכִּי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וְלַחֲגֹר שָׁקַ, נוכל קריאה, השמעת קול היא. שאני חורבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכיו, שנאמר (ישעי' לג, ו) הֵן אֲרָאֲלֶם צָעֲקוּ חֲצֵהוּ מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מִרְ יִבְכְּיוּן.

⁷¹ פסוק זה לא נזכר בגמרא, אבל הוא מדברי הישמח משה בכ"מ, שרגיל להעתיקו בתוכן דברי הגמרא חגיגה.

⁷² פְּתִי גֵוָה פִּירוּשׁוֹ בְּתִים פִּנְיָמִים, וְכֵתִי בְּרָא פִירוּשׁוֹ בְּתִים חִיצוֹנִים.

⁷³ בשעת ישראלין בברכת הויזמן. וכמבואר בגמרא כתובות (ח:): דמבין שְׂהִשְׁמָחָה בְּמַעֲנוֹ.

ועיין ברבינו בחיי (ברכה לג, יח) וז"ל: וְקִיצַר בְּבִרְכַּת יִשְׁשַׁכְּר וכו', שאמר וַיִּשְׁשַׁכְּר בְּאַהֲלֵיךָ, מפני שברכתו שברך אותו במלה זו היא כוללת כל הברכות, והוא שאמר בְּאַהֲלֵיךָ, שני אהלים, אהל של מעלה ואהל של מטה, ואם כן בירכו בשמחת אהל של מטה והוא שכתוב פָּקוּדֵי ה' יִשְׁרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב, ובשמחת אהל של מעלה, ששם השמחה שלמה, וכלשון הברכה שתיקנו חז"ל שְׂהִשְׁמָחָה בְּמַעֲנוֹ וכו'. [ועיין עוד ברבינו בחיי תרומה (כה, יח)].

⁷⁴ ביערות דבש (סוף דרוש א) עיי"ש באורך, וז"ל (במקוצר): וזה הטעם שהסתיר ה' קץ הגלות המר הזה, דאילו היה נודע, א"כ היו ישראל באתו זמן דוים מאוד שיהיו זמן רב בגלות, ולא יוכלו לסבול הצער, אבל כיון שהוא נסתר, ויושבים כל עת צרה בעו"ה שהוא עקבתא דמשיחא וכו', וז"ש הנביא בְּמִסְתָּרִים, שהקץ הוא נסתר, והו ראה שיהיה ארוך, ועז"ז תִּכְבֶּה נִפְשִׁי. ○ אמנם יש עוד טעם על סתירת הקץ וכו', דאילו ישראל עושין תשובה נגאלין מיד, ובאמת הקב"ה יודע כי יעברו ימים רבים ולא ישובו, אמנם כבר נודע (נדה טו:) כי צדיק ורשע לא קאמר וכו', דכביכול מפיו אינו יוצא שיהיה זה צדיק או רשע, דא"כ היו גזרה ואבדה הבחירה, אבל במחשבתו חקוק וגלוי אם יכשר או יפסל, כי הלא יודע עתידות. והחכמים ברוח הקדש משיגים מחשבת הבורא ב"ה וכו', ולכן החכם שמישיג במחשבתו הבורא, יותר גדול מנביא שהוא מלשון נִבֵּי שְׂפָתִים וכו'. והנה הקב"ה אם יאמר הקץ לזמן מוגבל, א"כ מורה שהדורות לפניו לא היו זכאין, וצדיק ורשע לא קאמר, לכך אי אפשר לומר הקץ, אבל אנשים שחכמתם משיגה במחשבת אלקים, המה יודעים ממנו וכו'. ○ ובהו יובן דברי הגמרא דקאמרינן, דנביא אמר בְּמִסְתָּרִים תִּכְבֶּה נִפְשִׁי, היינו על קץ שהוא מסתרים, ועל זה קשה הא אדרבא זה לטובת ישראל, ולכן נסתר הקץ, דכל יומא ומנא הוא אם ישובו והיה עת גאולה וכו'. ועז"ז משני, דנביא השיג בחכמתו ברוח הקדש מחשבת המקום, ובעו"ה לא ישובו מיד ויאריך הקץ, ולכן ככה. וזה שאמר מקום יש להקב"ה ושמו מסתרים, והיינו מקום מחשבת קל שהוא כנוי ללב, וכן בכנוי מסתרים שהוא תכלית הסתר. ועז"ז הקשה הגמרא איך אפשר לנביא שיהיה מלא בכי ועצבון, להשיג מסתרי קל, והלא צריך שמחה גדולה וכו'. וזהו מאמר רב

ווייל אַ בעל תשובה, ער קען דאָך נישט זיין בשמחה, ער מוז דאָך זיין נעצב אַל לבו, [און האָבן] אַ צובראָכן האַרץ. נו בַּבְּתִי בְּרָאִי, איז דאָך נאָר שְׂמֵחָה. מוז מען טון אַ נס, ברענגט מען אים אַרײַן [העכער], ער קומט אַרײַן אין די בַּתִּי גִּוְאֵי אַרײַן 'אָזוֹי' [בחתירה, בלא הבתי בראי].

אַבער צדיקים גמורים [יכולין לעבוד בשמחה, און] קודשא בריך הוא לא עביד ניסא למגנא, ס'איז גאנץ גוט [ביי זיין] די עבודה [פון] בַּבְּתִי בְּרָאִי, מיט שְׂמֵחָה. [וממילא] קומען זיי נישט אַרײַן אין בַּתִּי גִּוְאֵי. איבערדעם [קומט אויס] במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. – אָזוֹי זאָגט דער יערות דבש⁹.

ג

ובישמח משה מבאר בזה ענין חטא נדב ואביהו, דהם נכנסו שתיין יין לפני ולפנים, כדי לעבוד את ה' בשמחה,

אבל טעו בזה כי לפני ולפנים הוא בבחינת בתי גואי וצריך לעבוד שם במורא ופחד ולא בשמחה

[און] דער ישמח משה זאָגט מיט דעם 'כסדר'¹⁰ [לפרש כמה ענינים], אויך מיט די גמרא [דחגיגה, הא בבתי גואי הא בבתי בראי].

פּעא אַין עצבות לפני מקום, אין הכוונה על הקב"ה שהוא נבדל מכל תוארי גשם, רק העומדים לפניו לשמשו ולהשיג שפע אצילות, אין בהם עצבות, כי אפשר להשיג ברוח הקודש מבלי שמחה, וזהו עוז וחדוה במקומו, הרצון, להשיג מקומו של עולם צריך עוז וחדוה, לכך אמר לפני קב"ה דייקא, וא"כ קשה האין השיג ירמיה במסתרים בעצבון ובכי. ○ אך תדע דהמפרשים הרגישו במה שאמרו, אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, דכתיב (תהלים לד, יט) קָרוֹב ה' לְנִשְׁכָּרֵי לֵב, ושכינתו בכלים שבורים, עד שאמרו (שבת יב:) השכינה למעלה מראשותיו של חולה, והיש עצבון גדול מזה. אמנם הישוב [לזה], כי להדבק בשכינה צריך מעלות מעלות, כמ"ש הרמב"ם (יסוה"ט ד, א), ראשון להדבק בשכלים הנבדלים, הם המלאכים השומרים משמרת ה', ואח"כ לעלות אל אור פני מלאים חיים, וכל זמן שלא הגיע להדבק בשכינה או צריך שמחה, כי המלאכים הם מיימינים ומשמאלים, המשמאלים הן מרא דיללל אשר סטרא אחרא מצדם ולילי' מקרבם, אבל סטרא דקדושה הכל בשמחה, והכל ששים ושמחים לעשות רצון קונם, ולכך אם אינו בשמחה אינו מתדבק במלאכים הטובים, וחי' מתדבק בסטרא דלילי' אשר כולם עצבים ויגונים וכו', אבל אם כבר הגיע, שעבר מדרגת המלאכים ונכנס לקדש פנימה להתדבק בשפעת ה', שם אין צריך שמחה, דאדרבה הקב"ה קרוב לנשכרי לב, ויפן לקול יגונו לנחמו וליתן עליו מהודו וכו'. ○ וזה שאמר בבתי בראי היינו מחיצות מלאכים, אין עצבות, אלא עוז וחדוה במקומו. אבל במסתרים, דהיינו הנביא שכבר הגיע להדבק בה' ומחשבתו, שהוא סתרי קל ונקרא סתרים, והוא בתי גואי, לא יפסיד השנות בשביל עצבוננו, וקרוב לנשכרי לב. ופרקי הגמרא הא בתי בראי [לא], איך תאמר כי עצבות הן מצד סטרא אחרא, הכתיב וְיִקָּרֵא ה' לִבְכִּי, והאין קס"ד שיתן כח לסטרא ההוא, ומשני שאני חורבן בית המקדש דאז גבר כח הדין וסטרא אחרא היה לו אחיזה גדולה, וידם היתה רמה עד שגברה מדת עצבות בכל פמליא, עד שאפילו מלאכי שלום כת מיימינים בכו ועצבו, אבל זולת זה, אין עצב בסטרא דקדושה כנ"ל, וא"ש הכל ○ וזוהו למדו במה שאמרו (פסחים קט. וסנהדרין קג.) דהקב"ה חותר חתירה מתחת כסא כבוד לבעלי תשובה, והטעם כי הבעל תשובה צריך עצבון על חונותיו וחטאיו, וא"כ אי אפשר לעבוד דרך הישר מקום מלאכים, כי יגבר כח מקטריגים כנ"ל, אך הקב"ה חותר חתירה לקבלו בעצמו, והוא קרוב לנשכרי לב, ויש לו דרך מיוחד מקום שאין צדיקים גמורים עומדים, כי הם עולים דרך הישר מעלה מעלה כנ"ל. [עיי"ש עוד ענינים ואכמ"ל].

⁹ לפי מה שהביאו בישמח משה בתוספת ביאור. וז"ל בישמח משה פרשת יתרו: ומן האמור פירש היערות דבש אמרם במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ביאור הדבר, כי הבעל תשובה מה לו לשמחה, והוא באימה ופחד, ועל כן אין לו מקום בבתי בראי, אך הקב"ה חותר חתירה וכו' להכניסו בבתי גואי ששם בחינת עמידה. אבל הצדיקים גמורים עובדים את ה' בשמחה, בבחינת בתי בראי, ולא עביד קב"ה ניסא למגנא להכניסו לבתי גואי. והבן.

ובישמח משה פרשת חבוא: בהקדים מה שפירש ביערות דבש על אמרם במקום שבעלי תשובה עומדין כו', כי אית בתי בראי ואית בתי גוואי, ובחינת בתי בראי הוּוּ וְהָדָר, עוֹ וְהָדָר, ובחינת בתי גוואי הַמְשָׁל וְפָחַד וכו'. והנה צדיקים עובדים בשמחה בבחינת בתי בראי וכו', ודי להם יקר וגדולה, ולא עביד קוב"ה ניסא למיגנא להכניסם בבתי גוואי. מה שאין כן לבעלי תשובה, לשמחה מה זו עושה, ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכה ג, לו), אין לו מקום בבתי בראי רק בבתי גוואי, ואין יכנס לבתי גוואי בלי דרך בתי בראי, כי לטרקלין נכנס דרך הפרוזדור (עי' אבות ד, טז), על כן חותר חתירה כו'. עד כאן דבריו ושפתים יושק.

¹⁰ כי בישמח משה מביא דברי הגמרא אלו בהרבה מקומות (וכגון בפרשת וישלח, בשלח, משפטים, יתרו, חשא, מצורע,

נא

[און] מיט דעם ענטפערט ער [לבאר גס מה שאמר] ביי נדב ואביהוא איז געווען דער חטא [ווייל] זיי זענען נכנסו למקדש שְׁתוּיִי יָיִן. [ווייל] שתויי יין ווייזט אויף שמחה, און במקדש, אין בית המקדש, זיי זענען געגאנגען לפני ולפנים¹⁰, דאָרטן איז הַמִּשָּׁל וַפָּחַד (איוב כה, ב), דאָרט איז נישט דער פּלאַץ פון שמחה.

נב

ישוב קושיא ג (באופן שני)

ומילא מיושב גם בכאן, דרשנבנס הכהן גדול לפני ולפנים שהוא בחינת בתי גואי, הוצרך ליכנס ביראה ופחד, ולכן הוזכר הפייטן לשון חיל. משא"כ כשיצא מקדשי קדשים ועבר העבודה בחיל ובקעורה, שם היה בחינת בתי בראי שהוא בחינת עין וְחָדָה בְּמִקְוָם, ולכן הוזכר שם הפייטן לשון ששון ושמחה

ס'קען זיין [לפי זה], דעס וואָס ער האָט אָנגעטון [בבוקר] די בגדי זהב, איז דאָך אַ

אחרי, נשא, תבוא), ומזכיר כמ"פ מדברי היערות דבש דלעיל ועוד, ומפרש בזה כמה ענינים. - ולענינינו הכוונה בעיקר לדבריו שבפרשת אחרי, וז"ל שם: בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיִּמָּתוּ (טז, א) וכו'. ומקודם אקדים ליישב סתירת המאמרים במיתת בני אהרן, דאיכא מאן דאמר שמתו על שלא נשאו נשים, ואיכא מאן דאמר שנכנסו למקדש שתויי יין (ויקרא רבה כ, ט), ואיכא מאן דאמר (סנהדרין נב.) בזה הלשון שהיה משה ואהרן הולכין תחילה, ונדב ואביהו מהלכין אחריהן ואומרים מתי ימותו שני הזקנים הללו, ואנו נוהגין שררה על הציבור, ובודאי דאלו ואלו דברי אליקים חיים וכו'. ○ אך נראה על פי מה שהקדמתי בכמה דרושים, ומקורו מהגמרא (תגינה ה:), דבבתי בראי הוד והדר לפניו, ובבתי גוואי הַמִּשָּׁל וַפָּחַד עֲמוֹ, עמו דייקא. והנה העבדות בשמחה הוא דבר יקר מאד, שנאמר (תהלים ק, ב) עֲבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה, ונאמר (בבוא כח, מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה, והיא מחזקת האהבה, כעין שנאמר (שיר השירים ז, ט) מִהָּ יָפִית וּמֵה נְעֻמָּת וגו'. אבל כל זה בבתי בראי, אבל בבתי גוואי הַמִּשָּׁל וַפָּחַד. "והאחרון בבחינת בתי גוואי", כמו שביארתי בדרושים הנ"ל וכו' [עיי"ש עוד ובשאר הדרושים בזה, ופרט זה נוגע טובא לדרוש דכאן דחמלק רבינו בין קדשי קדשים מקום הארון, ובין ההיכל ששם מוזב הזהב]. ○ והנה לפי זה יש שני מיני צדיקים, עובדים בשמחה וזאה חולקיהו, ועדיין הם מבחוץ, והפנימים הרואים פני המלך, עובדים בבחינת הַמִּשָּׁל וַפָּחַד, והבן. והנה משה ואהרן ודאי בבחינת בתי גוואי היו, כי משה נאמן בית רואה באספקלריא המאירה, ומקבל נותן התורה בכחו, והבן. וכבר נאמר (ויקרא ו, כו) הוּא אֶהְיֶה וּמִשָּׁה, ללמדך שהיו שקולין (בראשית רבה א, טו), ולפי זה התנהגו בבחינת הַמִּשָּׁל וַפָּחַד עֲמוֹ וכו'. והנה נראה דנדב ואביהוא היו במדרגה אחת למטה מהם, דהיינו בבחינת בתי בראי, והיו מתלהבים בהתלהבות האהבה והשמחה עד אין חקר, וראו שאין ענין זה במשה ואהרן, וחשבו למיעוט כבוד שמים, והיה קשה בעיניהם, ולא השיגו מדרגתם שהוא הַמִּשָּׁל וַפָּחַד, והם לא גילו מדרגתם מרוב ענוותם. ואפ"כ לא רצו לחלות בוקי סרוקי ח"ו במשה ואהרן שחשבו את עצמם לצדיקים יותר ממה שהיו, רק שדנו אותם לכף זכות, כי משה נאמן בית רואה במשנה ואהרן שחשבו את שהיו משה ואהרן מהלכין תחלה, ר"ל הליכה רוחנית למעלה מהם, שהזקנה נקרא הלך ולא עומד, ונדב ואביהו מהלכין אחריהן, ר"ל במדרגה למטה מהן, אחריהן דייקא והם מפסיקים, והם הבתי גוואי בעצמם, כי אז היה עיקר שכניהו יתברך בישראל, והבן. ולכן אמרו מתי ימותו הזקנים דייקא, ואנו נהניג וכו' ויתרבה כבוד שמים. אבל טעו בזה, שלא השיגו מדרגת בחינת בתי גוואי. ○ והנה נאסר לכנס שתויי יין למקדש, ולא יעלה על הדעת שיכנסו שיכורים לביהמ"ק לעבוד, ואזהרה למה לל. רק שלא יאמר אדם ויין יִשְׁמַח לְבָב אָנוּשׁ, אשתה קמעא כדי שאעבוד בשמחה נפלאה שהיא עבודה המועילה, לזה אזהר רחמנא דמקדש בבחינת בתי גוואי וכו', והבן. והנה טעו נדב ואביהו שלא השיגו ענין בתי גוואי, גרם שנכנסו שתויי יין מטעם הנ"ל. ונמצא הא דאמר מתי ימותו, והא דאמרין שנכנסו שתויי יין, ענין אחד הוא, רצ"ל שרצו לחזק השמחה יותר ויותר וכו'. ○ והנה לפי זה התקרבותם להשי"ת היה תמיד בשמחה נפלאה והוטב בעיני ית"ש וכו', אך מפני שבאו לבתי גוואי מתו. וזה שנאמר בְּקִרְבָּתָם, היינו בהתקרבותם התמידי לִפְנֵי ה' דייקא, אז וַיִּמָּתוּ וכו'. ○ ועתה נבאר המאמר שמתו מפני שלא נשאו נשים וכו'. נ"ל על פי מה שהקדמתי שם (בפרשת יתרו) בענין התשובה דאי אפשר רק בבתי גוואי, והנה אמרו רז"ל (ירושלמי מכות פ"ב, ה"ו) שאלו לְחֻקָּה הנפש החוטאת מה תאה עליה, והשיבה הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת תָּמוּת (חוקא יל, ד), וקוב"ה ירעה תשובה. והנה אם יסתלק ח"ו אמירת הקב"ה, ודאי פסק הַחֻקָּה הוא יתד קיים ח"ו. והנה יכול להיות שהיה איזה חטא בנדב ואביהוא, כִּי אֵין צִדִּיק בְּאֶרֶץ (קהלת ז, כ), אך אז לא גרם מיתה דאולי יעשו תשובה, אך הלא כבר כתבנו דבעל תשובה לא יתכן רק בבתי גוואי דשם אין חדוה וכו', והנה נדב ואביהו גם לבתי גוואי נכנסו בשמחה, ואם כן אין מקום לתשובה, ונמצא נשאר פסק הַחֻקָּה, ולכן מתו על החטא, שלא נשאו נשים, והבן זה. והנה ממיתת נדב ואביהו על שנכנסו לבתי גוואי בשמחה, נצמח תרופה להשמים, כי מזה נראה בעליל דבבתי גוואי הַמִּשָּׁל וַפָּחַד, ושם המקום שבעלי תשובה עומדים וכו'.

¹⁰ היינו לפי דעת האבן עזרא ריש אחרי (טו, א) שכתב: וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטורת לפנים מהפרוכת. [נאבל הרמב"ם שם חולק עליו בזה].

עבודה הנעשה בחוץ, איז עז וְחִדּוּהָ בְּמִקְמוֹ.

[אָבער] ווען ער איז געגאַנגען אָנטון די בגדי לבן, האָט ער דאָך געוואוסט ער גייט אַריין אין בְּתֵי גִּזְיָא^ט, דאָרט איז הַמֶּשֶׁל וְפֶחַד עֲמוֹ, איז געווען "חל" לעשות, האָט ער געציטערט.

[און] ווען ער האָט שוין אויסגעמישט די בלוטן, דאָס איז דאָך שוין געווען אינדרויסן [פון קדשי קדשים, ווען] ער איז שוין נישט צוריקגעגאַנגען, ס'איז שוין בהיכל. [ולכן מכין שכבר היה] בהיכל איז ער ווייטער געווען "שש" על מצוה, האָט ער געטון מיט שְׂמִיחָה.

מיט דעם שטימט דאָס די אַלע עֲנִינִים.

(המשך הדרוש בענין זה, להלן באות צ)

נג

הקדמה לישוב קושיא

נאָר דאָס, דעס וואָס דער פרי חדש פרעגט, (דהלא מבואר בגמרא) מ'האָט געקענט קוקן דֶּרֶךְ פֶּשֶׁשׁ, [ואם כן למה הוצרכו להשיב את הכהן גדול].

נד

מקור קושיית הפרי חדש הוא מדברי הגמרא גיטין שלמדו הא דעד אחד נאמן באיסורין, מכהן גדול ביום כיפור, דאם מפגל נאמן, וכתוב וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהֱל מוֹעֵד. ועל זה הקשו בגמרא, ודילמא דחויניה דרך פשפש, שהוא לול שאחורי בית הכפורת, וראו שאומר בשעת הזאת הדם שהוא על מנת להקטיר חוץ לזמנו. ועל זה מסיק בגמרא "קָשְׁיָא", והרי דהיא פירכא קיימת, שיכלו לראות דרך פשפש לבית קדשי הקדשים

[הנה] דער מקור [דברי הפרי חדש] פון די גמרא איז, [ווייל] די גמרא זאָגט^ט קעגן עַד אחד נאמן באיסורין [אפילו לאחר זמן], אַז ער איז באַגלייבט .. דער לשון הגמרא וויאָזוי איז דער כהן גדול באַגלייבט אַז ס'איז געווען פיגול [שהכהן גדול חישב בשעת הזאה

^ט שענין הקטורת היה עבודה בבחינת בתי גוואי, גם שהיתה כפרת כל ישראל תלוי בו [בעבודה זו ביותר], כמו שנאמר וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהֱל מוֹעֵד בְּבֵאוֹ [לכפר בקדש' וגו', והבואר יתברך חותר חתירה מבחינת בתי גוואי עבור בעלי תשובה. (מחידושי תורה תשכ"ז ה'הנדפס בשעתו, ודברי יואל לוי"כ את סו).

[גם יש לומר בפשוט, ע"פ דברי הישמח משה כי "הארון" היה בבחינת בתי גוואי, וכן הקדשי קדשים, משא"כ ההיכל].

^ט בגמרא גיטין (נד): תנו רבנן, היה עושה עמו בטהרות, ואמר לו טהרות שעשיתי עמך ביום עושה עמו בזבחים ואמר לו זבחים שעשיתי עמך נתפגלו, נאמן. אבל אמר לו טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו, וזבחים שעשיתי עמך ביום פלוני נתפגלו, אינו נאמן. מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אמר אביי כל שבידו נאמן [פירש'': כל שבידו לעשות בשעה שמודיעו, נאמן. ורישא כגון שעודן בידו לטמאן ולפגל, וגבי קרבנות ככהן העובד קמייר, כגון שהודיעו בין שחיטה לזריקה ואמר פיגולתיה בשחיטה, שעדיין בידו לפגל בשאי עבודות, אבל ביום פלוני שכבר יצאו מידו לאו כל כמיניה]. רבא אמר [אע"פ שאין בידו נאמן, וסיפא] כגון דאשכחיה [מקמי האידנא] ולא אמר ליה ולא מדי, ולבחר הכי אשכחיה ואמר ליה. • ההוא דאמר ליה לחבריה טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה שורת הדין אינו נאמן, אמר לפניו רבי אסי, רבי אתה אומר כן [שאינו נאמן, אבל] הכי אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, מה אעשה שהתורה האמינתו [ואפי' לאחר זמן. כדמפרש]. היכן האמינתו, אמר רבי יצחק בר ביסנא, כהן גדול ביום הכפורים יוכיח [בפר ושערי שלפני ולפנים שהוא שם יחיד ואין רואהו], דכי אמר פגול מהימן [דהא כתיב (זו ז, יח) המקריב אתו לא יחשב, וקרי לא יחשב מחשבת פיגול, ואם חשב פגול יחיה], ומנא ידעינן [ביוה"כ דפגיל, אי לאו דמהימן], והכתוב וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהֱל מוֹעֵד, אלא לאו משום דמהימן. ודלמא [כי אמר קרא פיגול יחיה] דשמעניה דפגיל [בקול רם, דאמר הריני מזה על מנת להקטיר אימורין חוץ לזמנו. ומשנין אי לאו דמהימן] [לומר בשעת עבודה פוגלת], אף על גב דשמעניה [דפגיל] נמי לא מהימן, דדלמא לבתר הכי [לאחר עבודה] קאמר. • דלמא [בכהן גדול מהימן] דחזיניה בפישפש [דבשעת אמירה היה מזה], קשיא.

ואחר זה כתב רש"י ז"ל: פישפש. פתח קטן שהיה בבית החליפות פתוח להיכל, ושנים היו, אחד בצפון ואחד בדרום, כדנתיא בזבחים באיוהו מקומן [דף נה] שני פישפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום, כדי להכשיר את כל העזרה לשחיטת קדשים קלים, שנהיה קורין בכל הרוחות וישקטו פתח אהֶל מוֹעֵד [ויקרא ג, ב]. וגם [לול קטן] היה פתוח לבית הכפורת, והוא דימקשי הכא דלמא דחזיניה [בפישפש', אהזאות דעל הפרוכת בהיכל קאי. וגבי עבודת דלפני ולפנים, נמי איכא דאקשווי, דחזיניה דרך לול].

להקטיר חוץ לזמנו, ונפסל הקרבן, והא כתיב] וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּבָאוּ לִכְפֹּר בְּקֹדֶשׁ עַד צֵאתוֹ (טז, יז), נו האט קיינער האָט דאָךְ נישט געזען, נו וויאָזוי האָט ער [געקענט מפגל זיין], אַז ער האָט געזאָגט ס'איז פיגול וויאָזוי האָט מען אים געגלייבט. אלא מאי מוז זיין אַז ער איז באַגלייבט [אפילו לאחר זמן, משום הא דער אחד נאמן באיסורין].

פרעגט נאָר די גמרא [ודילמא], טאָמער האָט מען געקוקט דָּרָךְ פֿשֶׁשׁ.

[ומסיק] קשׂיא, בלייבט די קשיא.

[און] פון 'די' גמרא האָט דער פרי חדש גענומען אַז מ'האָט געקאָנט קוקן דָּרָךְ.

פֿשֶׁשׁ.

נה

אולם כבר כתבו הראשונים דכל היכא דהגמרא מסיק "קשׂיא", יש תירוצין על קושיא זו, ואחר מהראשונים יישב כל "קשׂיא" שבגמרא, וכן חיבר הגר"פ חיבור על זה ליישב כל "קשׂיא" שבגמרא

נאָר דער אָמַת, ס'איז דאָךְ ידוע דער רשב"ם^נ און דער ריטב"א^{נא} זאָגן, אַז "קשׂיא", [כל היכא דאיתא בגמרא] לשון 'קשׂיא' קען מען נאָך פֿאַרענטפערן. ביז דערווייל האָט ער נישט געהאַט קיין תירוצין, אָבער דאָס מעג מען פֿאַרענטפערן^{נב}.

דער ריטב"א ברענגט פון איינעם בזמנו, פון די גאונים [שבדורו, בפריבניצא], ער האָט פֿאַרענטפערט אַלע קשׂיא'ס וואָס שטייען אין די גמרא.

[ורק כשאיתא בגמרא לשון] "תְּיֹבָתָא" קאָן מען נישט פֿאַרענטפערן, דאָס האָט מען געשלאַסן, ס'האָט קיין תירוצין. [אבל בלשון] "קשׂיא" איז נאָר אַזוי^נ.

נו

דער רשב"ם איז אפילו מִפְּקָפֶק דערויף^{נב}, אָבער ס'זעט אַזוי אויס [בפוסקים, דנקיטין הך כללא]^נ.

^נ בפירוש רשב"ם על מס' בבא בתרא (נב): קשיא. לדידן קשיא אמאי אמר שמואל וכו'. ופסק ר' חננאל דהלכתא כשמואל וכו'. וכן פירש [הר"ח], נקטינן מרבתי ז"ל, כל היכא דאמר בגמרא 'תיובתא דפלוני תיובתא', בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי, אבל היכא דעלתה 'בקשיא' כי הך דשמואל, לא בטלו דבריו, דאמרינן לא הוה ברירא להן דבטלה שמועה זו לגמרי, אלא לא אשתכח פירוקא בההוא שעתא, דתליא וקיימא.

^{נא} בחידושי הריטב"א (בבא בתרא שם): קשיא. וכתב רבינו חננאל, דכיון דלא אסיקנא לה 'בתיובתא', לא דחינן לדשמואל משום אתקפתא בעלמא, דאפשר דאית לה תירוצא ולא הוה חיישינן לה, או דלא ידע לה. ושמענו משם רב מחכמי פריבניצא, שהיה מפרש כל מה שעולה בתלמוד בקושיא. וב'זה' תירצו בשמו וכו', וכן הוא בנמוקי הרב רבינו יונה, וטעם יפה הוא. ורבינו שמואל פסק דלית הילכתא כשמואל כיון דאסיקנא בקושיא, ומשום דאקשי ליה 'מימרא' לא אמר בגמרא תיובתא.

^{נב} וכן כתב רש"י בסנהדרין (עב: ד"ה קשיא) וז"ל: קשיא מתניתין לתרוצה אליבא דרב, ומכל מקום תיובתא לא הוי, דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב, ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנינן דמשום רישא נקט שבר. והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא. (חידושי תורה תשכ"ז, ודברי יואל).

^נ שאחר שהביא הרשב"ם דברי ר"ח דלעיל, כתב שם על זה: ואעפ"כ אין נראה בעיני, דלא שנה תיובתא ולא שנה קשיא דקאי אמילתא דאמוראי חדא היא, ולא הויה עיקר, אלא לגבי תיובתא ממשנה או מבריייתא שייך לומר תיובתא, ומפירכא דאמוראי שייך למימר קשיא. והא דשמואל נראה בעיני דלא סמכינן עליה כל עיקר. וכן בפירוש רבינו חננאל כתב מר' ישראל גאון כי זה שאמר שמואל וכו' אין הלכה כמותו.

^{נד} וכדנפסק בטור ושלחן ערוך חור"מ (פכ, א) כהך מימרא דשמואל בבבא בתרא שם, וכן פסקו רוב הראשונים. וז"ל הבית יוסף שם: וכן פסקו גם כן [הר"ף] (כ"ב כח). והרא"ש (שם פ"ג סימן נח) והרמב"ם (נחלות ט, ז) שהזכיר שם בב"ן כדשמואל דאמר וכו', ואף על גב דאתקפיה רב פפא ואסיקנא 'בקשיא', הרי כתב רבינו חננאל בשם הגאונים דלא דחינן מימרא בקשיא אלא בתיובתא. 'דקשיא' פירושו, קשיא לן דלא ידעינן לתרוצי האי מימרא, אבל המימרא מימרא תרצא דא. וכתב הריב"ש בסימן קס"ט שכן הסכים הרשב"א [לפסוק כשמואל] וכו'.

ועיין עוד בש"ך שם (פ"ק ז) שכתב בתוך הדברים: וכן מוכח עוד בתוספות והרא"ש וריב"ש שם, ממה שכתבו לתרץ אתקפתא דרב פפא, דלא דמי וכו' מטעם הנ"ל. ונהיין שהראשונים כתבו לתרץ קושיא הרב פפא, אף שבגמרא מסיק עלה בקשיא. (וכן בחידושי הריטב"א דלעיל, מוכח על דא דבשם החכם מפריבניצא, ורבינו יונה).

נז

[וכן הגאון] **רבי ישעי' פיק האָט דאָך געמאַכט אַ חיבור אויף דעם^ע, צו פאַרענטפערן אַלע קשײַאס פון די גמרא.**

נח

אלא שלאחורא צריך הסבר על זה, דאם רב אשי חתם התלמוד בקשיא, האײך אפשר שבדורות שאחר זה יאמרו תירון על זה

נאָר לאָמיר זען. אף על פי כן אַז די גמרא האָט גע׳חַתְמָ׳עט חתימת התלמוד בקושיא, האָבן זיי [דאָך] נישט געטראָפֿן קײן תירון. נו ווי קען מען זאָגן אַז נאָכן חתימת התלמוד האָט מען מער פאַרשטאַנען? האָט מען שוין יאָ אַ תירון? ס׳איז ׳דאָך׳ שווער צו זאָגן, [כאָטש] וואָס זיי זאָגן אַז מ׳קען פאַרענטפערן, און מ׳מעג פאַרענטפערן, [אַבער] ס׳איז ׳דאָך׳ שווער.

נט

ולכן נראה שהוא על דרך דאיתא כמה פעמים בגמרא שתיק רב, ויש ראשונים שפירשו דהך שתיקה לאו הוראה היא. וביאר הרמ"ע מפאנו, דלשון זה נאמר כשתירון היה על דרך הסוד, ולא רצה לגלותו לרבים.

מײן איך, אַזוי ווי ביי די פלוגתא פון שתיק רב^ט.

[דהיא שאמרו בגמרא] שתיק, איז אַ פלוגתא אין די ראשונים^{טו} צי שתיקה כהוראה דמא, צי איז דאָס טײטש לאַ חש להשיבו.

[און] דער רמ"ע מפאנו זאָגט^{טז}, רב האָט געשוויגן ווייל ער האָט געהאַט אַ תירון על פי קבלה, און ער האָט נישט געוואָלט מַגְלָה זיין, האָט ער געשוויגן.

ועיין עוד בגליון הש"ס לרעק"א (כ"ב שם) שציין כמה מראי מקומות לסתור סברת הרשב"ם גופי' שמפרש דלשון קשיא קאי רק כשהקשה הגמרא ממילא דאמוראי. ומהם ציין בדברי רש"י בסנהדרין (עב. ד"ה קשיא) שכתב שם וז"ל: קשיא 'מתניתין' לתרועה אליבא דרב, ומכל מקום תיובתא לא הוי וכו', והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא. - וכן לדברי רש"י (שם ק"ב). שכתב: קשיא. 'לשון הפסוק' קשה לתרץ למאן דאמר חולקין, אבל לא מיתותב.

^{טו} והוא החיבור קשות מיושב, שייסד הגרי"פ על ענין זה. ועיין שם בהפתיחה, שהאריך בדברי הרשב"ם דלעיל בבבא בתרא, ובישוב סתירת הרא"ש בהך הלכתא דבבא בתרא. ואח"כ מתחיל בגוף הקונטרס ליישב כל "קשיא" שבגמרא לפי סדר הש"ס.

^{טז} כן הוא לשון הגמרא בכמה מקומות (סוכה ז. ביצה ו. לו. ועוד).

^{טז} עיין בתוספות בבא בתרא (סב. ד"ה ומודה) ובחידושי הרמב"ם והרשב"א והריטב"א והר"ן (שם), וחידושי הריטב"א (ראש השנה טו. סוכה ז.) ונימוקי יוסף (בבא קמא ה.) ורא"ש (כ"ב פ"ד, ב.). ועיין עוד ביד מלאכי (כללי האל"ף, אות כה) מה שהאריך בזה. - [ועיין בשו"ת דברי יואל (צח, ה)].

^{טז} בסוף ספרו יונת אלם (פרק ק): ודע כי רב איהו ר' אבא [נ"א: ר' אבהו] תנא דברייתא בגמרא דילן בדוכתא טובא, והוא ר' אבא המוזכר בזהר, לדעת רבינו אשר חי ד' מאות שנה, וסימנך ר"ב פירוש ב' פעמים מאתים. והוא היה גדול החכמים אצל ר' שמעון ור' אלעזר בנו, והיה רבו של ר' חייא בחכמה הזאת [של רזי תורה], והיו זקוקין דינור נפקין מפומיה קמי רבי, שהיה מסדר לפניו מה שלמד לפני ר"ש, ורבי נמי זקוקין דינור הוו נפק מפומיה עם רב, שהיה חזור ומסדר אצלו ראשי פרקים (חולין קלו:), ואולי רבי עצמו מעיקרא מר"ש גמר ברזי תורה, בזמן שהיה תלמידו במשנה ובגמרא. ובאלו אמרו כי רב שמש הרבה את ר' חייא, ונפטר בתחלת האלף החמישי ליצירה הוא סוף תנאים, כדאמרי רבנן (עירובין ג:) רב תנא הוא דוקא, כדאמרן. ועוד רבן של כל בני גולה היה, אם כן במיתתו יתומים היינו ואין אב, כי שלמו לנו ב' אלפין תורה וכו'. - עוד מצאנו בגמרא פעמים רבות דרב כהנא ורב אשי מקשו ליה, ושתיק רב. והשתא מבטיא לן לאדוועי, דבכלהו דוכתי טעמא רבא ומסתברא הוה ליה לרב בסתרי תורה למימרא דלא כוותיהו, ואע"ג דשתק להו בקהל עם, משום כבשים ללבושן (משלי כו. כו. עי' חגיגה יג.), אפשר דהדר פריק להו בלחישא. ואיכא מניייהו דהלכתא כוותיה וכו' [נהביא שם כמה דוגמא לזה מדברי הגמרא ושתיק רב, וביאר טעמו על פי סוד עי"ש].

וכן כתב הרמ"ע מפאנו במאמר שבדי לוחות וז"ל: ברם סדורא דגמרא (בכרכות נד:) תא חזי מאן גברא רבא אמרה למילתא, דהא מרה דשמעתא מנו "רב", דאיהו "רבי אבא" תנא דברייתא בגמרא דילן בדוכתי טובא, והוא רבי אבא המוזכר בזהר לדעת רבים, אשר חי ארבע מאות שנה, וסימנך ר"ב, פירוש שתי פעמים מאתים,

ס

והוא כעין מה שביאר רבינו תם בענין מה דאיתא בגמרא שנחלקו חכמי ישראל וחכמי אומות העולם, ולא השיבו חכמי ישראל על טענת חכמי אומות העולם. דאין זה משום שהודו להם, אלא משום שלא רצו לגלות להם סוד העיבור

אָזוי ווי דער רבינו תם זאָגט דאָך דאָס^ט דאָרט ביי (די פלוגתא פון) די חכמי ישראל
(פסחים צד): מיט די חכמי אומות העולם אויכעט, [דמשמע כן] הודו להם, [ואמר רבינו תם כן]
חס ושלום זיי האָבן נישט מודה געווען, נאָר דעם תירוץ האָבן זיי נישט געוואָלט
מַגְלָה זיין [לאומות העולם, כי תלוי בזה סוד העיבור שאסור לגלות להם, כמבואר בכתובות (קיא.)].^ב

סא

אלא שהרמ"ע מוסיף לפרש בן בדרך כלל, על כל "שתיק רב" שבגמרא

נאָר [הרמ"ע מפאנו] ער זאָגט בכלל [על כל מקום שנאמר בש"ס דשתיק רב, אפילו בין החכמי
ישראל עצמן, הכוונה] ער האָט געהאַט אַזאַ תירוץ וואָס ער האָט אים נישט געוואָלט זאָגן
[ברבים, כי תלוי בסתירה תורה בדרך הסוד].

סב

ועל דרך זה נראה לפרש, דכל "קש"א" שבגמרא היינו שבאמת היה גם לחכמי
הש"ס תירוץ על זה, אלא שלא רצו לגלות לרבים, מפני שיש בזה סוד

[וכמו כן לענייננו] די גמרא זאָגט דאָ קש"א, [ווייל] נישט אַלעס דאָרף ער
אַריינשטעלן אין די גמרא, ס'זאָל זיין [אַפּען] פאַר יעדן, [אבל באמת היה להם תירוץ על זה
דלא היה אפשר לראות עבודתו של כהן גדול דרך פּשפּש, וכמו שיבואר].

סג

ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

ולכן נראה להרחיק בכאן בסוגיא דגיטין, דלעולם לא היו רשאים
להסתכל דרך פשפש בשעת עבודתו של כהן גדול ביוה"כ

איבערדעם מיין איך אָזוי.

[ווען] דער כהן גדול איז געווען אינעווייניג [לא היו רשאים להסתכל שם].

והוא היה גדול החברים אצל ר' שמעון ור' אלעזר בנו והיה רבו של רבי חייא בחכמה הזאת, והווי זקוקין דינור
נפקין מפומיה קמי רבי', שהיה מסדר לפניו מה שלמד לפני ר' שמעון. וגם רבינו הקדוש זקוקין דינור הווי
נפקין מפומיה בהדי רב, שהיה חוזר ומסדר אצלו ראשי פרקים. ואולי רבי עצמו מעיקרא מר' שמעון גמר נמי
ברזי תורה, בזמן שהיה תלמידו במשנה וגמרא, שמהם תורה יוצאה לכל ישראל הלכה למעשה, כי בס שיש
רב הרבה את רבי ואת רבי חייא, ונפטר בתחלת האלף החמישי ליצירה, והוא סוף תנאים, כדאמור רבנן רבי'
תנא הוא ופליג, תנא דוקא כדאמרן. ועוד רבן של כל בני הגולה היה, אם כן במיתותיו יתומים היינו ואין אב, כי
שלמו לנו שני אלפים תורה וכו'. וראשון נמי בגמרא פעמים רבות דרב כהנא ורב אסי מקשו ליה ושתיק רב,
והשתא מבעי לן לאדוועי דבכולהו דוכתי טעמא רבא ומסתבר הווי ליה לרב בסתירה תורה למימרא דלא כוותייהו,
ואע"ג דשתיק להו בקהל עם משום כבשים ללבושן, דהדר פריק להו בלחישא, ואיכא מנייהו דהילכתא כוותיה.
[וקחשיב שם המקומות כאלו בגמרא, ומפרשם על פי סוד].

^ט מובא בשיטה מקובצת כתובות (יא): וז"ל: השבתנו כו', פירש רש"י תשובה גמורה ונצחת. והקשו עליו, דאם
כן כבר חזר בו רבן גמליאל, והא חזינן אמוראי דפסקי כו"ג ועבדי כותיה. ויש לומר דאע"ג דנצח אותם בטענה,
מ"מ קבלתם אמת היתה, ויחיד ורבים הלכה כרבים. וכן שמעתי משמו של רבינו תם ז"ל שהיה ואמר כן על
הא דאמרין בפרק מי שהיה טמא (פסחים צד): חכמי ישראל אומרים לגלגל קבוע ומזלות חוזרים, וחכמי אומות
העולם אומרים וכו', ואמרין התם אמר רבי תשובה לדבריהם כו', ואמר רבינו תם ז"ל דאע"ג דנצחו חכמי
אומות העולם לחכמי ישראל, היינו נצחון בטענות, אבל האמת הוא כחכמי ישראל, והיינו דאמרין בתפלה
(בברכת יצר אור לשבת) ובוקע חלוני רקיע. ועוד אמרו בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות טו.) מתיב ר' זכאי זו עדות
שהעיד ר' יוסי מפי שמעיה ואבטליון והודו לו, אמר רב אשי מי קתני וקבלו, והודו לו קתני, דמסתבר טעמיה.

^ב רבינו מקצר כאן בזה, ועיין באורך בדברי רבינו בליל שבת חוה"מ תשכ"ב (נדפס בחידושי תורה לפסח עמוד לוט,
ובדברי יואל לפסח אות טו), ובס"ג החודש תשכ"ב, הגדול תשכ"ב, תוריע החודש תשכ"ז (ובדרי יואל תוריע עמוד שלו),
שהאריך שם רבינו בביאור דברי ר"ת אלו שבשיטה מקובצת, ובביאור שיטת ר"ת בענין זמן צאת הכוכבים.

סד

דהנה מבואר בירושלמי שאמר שמעון הצדיק דבכל שנה נכנס עמו זקן אחד בשעת העבודה, ועל הוה הקשו דהלא כתיב וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בָּאֹהֶל מוֹעֵד, ואפילו מלאכים שנאמר בהם וְדַמּוּת פְּנֵיהֶם כְּפְנֵי אָדָם. ותירצו שנכנס עמו השכינה הק' בעצמה, ולא מלאך

[דהנה] דער ירושלמי פרעגט^{סד}, [אויף דעם וואָס] דער כהן גדול [שמעון הצדיק] האָט געזען דעם יאָר [שיסתלק בו, ווייל] ס'איז מיט אים מיטגעגאנגען [בכל שנה ושנה], איינער איז מיט אים מיטגעגאנגען לבוש לבנים, און דעם יאָר [היה] לבוש שחורים, דעם יאָר ווען ער איז נסתלק געוואָרן^{סד}.

פרעגט דער ירושלמי, ס'שטייט דאָך (אחרי טז, יז) וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בָּאֹהֶל מוֹעֵד, אפילו פני מלאכים, [וירושלמי] אפילו דער וואָס שטייט אויף אים פְּנֵיהֶם כְּפְנֵי אָדָם (יחזקאל א, י), אַ מַלְאָךְ הָאֵט אויך נישט געטאַרט זיין. [וואס כן] וויאזוי האָט ער געקאָנט זיין [המלאך שם עם שמעון הצדיק].

זאָגט דער ירושלמי, ס'איז געווען טאָקע די שְׂכִינָה הַקְדוּשָׁה [אלליין], ס'איז נישט געווען [קין מלאך].

סה

והרי שהיה אסור להיות שם אפילו מלאכים, אלא רק השכינה הק' בלבד

על כל פנים ס'איז געווען [נאָר] די שְׂכִינָה הַקְדוּשָׁה, [און] קיינער האָט נישט געטאַרט זיין.

סו

ובילקוט ראובני מביא שהכהן גדול עצמו נכנס לשם בנשמה בלא גוף

אין ילקוט ראובני^{סו} ברענגט ער אויכעט פון מדרש הנעלם^{סו}, דער כהן גדול אליין, איז אריינגעגאנגען מיט די נְשָׁמָה [בלא גוף].

^{סו} בירושלמי יומא (כו: פ"ה ה"ב): ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה, ובשנה האחרונה אמר להן בשנה הזאת אני מת. אמרו לו מהיכן אתה יודע, אמר להן כל שנה ושנה שהייתי נכנס לבית קודש הקדשים היה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי, ובשנה הזו נכנס עמי ולא יצא עמי. כעון קומי רבי אבהו, והא כתיב וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בָּאֹהֶל מוֹעֵד כְּבָאָר בְּקָדְשׁ עַד צֵאתוֹ, אפילו אותן שכתוב בהן (יחזקאל א, י) וְדַמּוּת פְּנֵיהֶם כְּפְנֵי אָדָם, לא יהיו באהל מועד. אמר לון מה אמר לי דהוה בר נש [פי' בקרבן העדה: מאן אמר שהיה אדם או מלאך], אני אומר הקדוש ברוך הוא היה [פי' בפני משה: כבוד הקב"ה בעצמו נראה לו].

^{סו} רבינו מביא העובדא דשמעון הצדיק [בשנינו קצת מהירושלמי] כאופן המובא בגמרא דידן ביומא (לט:): תנו רבנן, אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם בשנה זו הוא מת. אמרו לו מניין אתה יודע, אמר להם בכל יום הכפורים היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים, נכנס עמי ויוצא עמי, והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים, נכנס עמי ולא יצא עמי. אחר הרגל חלה שבעה ימים ומת, ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם [פירש"י: מלבדן ברכת כהנים את העם בשם המפורש, שלא היו כדאי].

[אמנם עיקר הענין מביא רבינו מהירושלמי, דרך שם הקשה מהא דכל אדם לא יהיה, ומתרץ דהקב"ה נכנס עמו. ועיין בתוספות ישנים על הגמרא יומא שם, שהביאו שם קושיות ותירוץ הירושלמי על העובדא דשמעון הצדיק].

^{סו} בילקוט ראובני פרשת אחרי (אות כו): אמר ר' ביבי אמר אבוי, 'לפני ולפנים' הוא דוגמת של 'גן עדן', וכשנכנס שם הכהן נכנס בנשמה ולא בגוף, באימה וביראה וברתת ובזיעה, בנקיות ובטהרה, והכרוכים עומדים שם מעורים. זכה הכהן נכנס שם בשלום, לא זכה, מבין שני הכרוכים יוצא להב ונשרף וימת שם מבפנים, כדוגמת אותם הכרוכים שעומדים בשערי גן עדן. אמר רבי יהודה, אשרי הזוכה לעבור משם בשלום. מדרש הנעלם.

^{סו} והוא בזוהר חדש פרשת בראשית, ושם הוא בשנינו לשון קצת בענין הכרוכים שהזכיר באמצע דבריו, וז"ל: וְהַכְרוּכִים עוֹמְדִים שָׁם שׁוֹמְרִים, כְּדוֹגְמַת אוֹתָם הַכְרוּכִים הַעוֹמְדִים בְּשַׁעְרֵי גֵן עֵדֶן [כמו שהביא שם לעיל מיניה את הפסוק (בראשית כד, כז) וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לִגְן עֵדֶן אֶת הַכְרוּכִים וְאֶת לֵהט הַחֲרֹב הַמִּתְהַפֵּקת, כְּדִי לְשׁוֹר אוֹתוֹ הַדָּרֵךְ וְהַפְתָּח, עכ"ל. ואולי הוא טעות המעתיק בילקוט ראובני, וצ"ל והכרוכים עומדים שם "שומרים" וכו'].

סז

וגם איתא במקולבלים דבעת הוכרת השם, היתה שכינה מדברת מתוך גרונו של כהן גדול
און ס'איז געווען שכינה מדברת מתוך גרונו [כשהזכיר שם המפורש ביום הכיפורים. ובזה
פירשו לשון סדר העבודה, כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא] מִפְּרֹשׁ 'יוצא' [מפי כֹּהֵן גָּדוֹל
בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה].^פ

סח

ואין לשער עד כמה שנבה קדושת ומדרגת הכהן גדול בשעת העבודה
וויאזוי דער כֹּהֵן גָּדוֹל האָט אויסגעזען אינעווייניג, דאָס קאָן מען זיך נישט
אויסמאַלן!
ווען דער כֹּהֵן גָּדוֹל איז אַריינגעגאַנגען [אין קדשי קדשים], בשעת ווען ער האָט
געטון די עֲבוּדָה, איז ער געווען [כנשמה בלא גוף]. דאָס איז לְמַעַלָּה מִשְׁכָּל אָנוּשִׁי.

סט

ואם כן בודאי שהיה אסור להסתכל ולראות בהכהן גדול בשעת העבודה, בקל וחומר
ממה שאמרו שאסור להסתכל בידו הכהנים בשעת נשיאת כפים, ובפרט בזמן המקדש
נו וויאזוי האָט מען געמעגט עמיצער קוקן ? !
[והלא מצינו] מ'טאָר נישט קוקן [אפילו] אויף די הענט פון די כֹּהֲנִים ווען זיי
דוכֵּנ'ען.^פ
זאָגט די גמרא אין חגיגה^פ, בזמן שבית המקדש [ווען] ס'איז געוועזן מיטן שֵׁם
הַמְּפֹרָשׁ, טאַמער מ'איז מסתכל איז געווען עֵינָיו פֶּהוּת. פֶּאֶרְוּוֹס, ווייל די שְׂכִינָה
הַקְּדוּשָׁה איז דאָרטן.

^פ כמבואר בפרי עץ חיים (שער יו"כ, פרק ב): דע, כשהיה מזכיר כהן גדול שם המפורש, היה יוצא מאליו מפיו.
ולזה לא אמר כשהיה מזכיר, רק יוצא מפי כהן גדול, כי מאליו יוצא, והיו כולם שומעים אותו. וזה סוד כָּכָל
מָקוֹם אֲשֶׁר אָזְכִּיר וגו' (יתרו כ, כ), ולא אמר תזכיר, רצ"ל אינו מזכירו.
ובשל"ה הק' (תשבי"ב פרשת יתרו, תורה אור): וראיתי בספר צרור המור בזה דברים נכבדים, וזה לשונו, אמר
'אֲזָכִיר', ולא 'תִּזְכֹּר', הרצון כי השי"ת הוא המזכיר את השם, ולא הכהן, כי אע"פ שהכהן היה מזכיר את השם
במקדש, השם היה מזכיר ומוריד שפע האותיות ונותנם בפיו של כהן גדול, ואז היה הכהן גדול גומר ומזכיר,
ולא באופן אחר. וזה שאמרו בירושלמי (סוטה ל, ל), מאי קול רם (תבוא כו, יד), בקולו של רם, למד שהיה הקב"ה
משתף שמו עם הכהנים, כלומר שהיה משים הדברים בפיהם, כענין מה שנאמר במשה (יתרו יט, ט) וְהֶאֱלָקִים
יַעֲנֵנוּ קוֹל, ונותן הקול בפיו. זה תמצא מפורש בתפילת יום הכפורים, שאמר וְהִכְהִנֵּם וְהָעָם כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת
הַשֵּׁם מִפְּרֹשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל, לא אמר מוצא, אלא יוצא, אלא כאילו הוא מעצמו יצא בלי מוצא. ויותר ברור
באומרו אף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים, לא אמר להזכיר או לומר את השם, אלא לגמור,
כי השם היה משים הדברים בפיו והוא היה גומר, כי השפע היה נשפע מהשם בפיו של כהן גדול בהזכירו את
השם, וכשהכהן רואה את הדברים בפיו היה גומר להוציא את השם. ולכן אמר בכאן כָּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר 'אֲזָכִיר'
אֶת שְׁמִי, כי אני הוא המזכיר את שמי, ונותנו בפיו של כהן גדול לגומרו. וזהו בקול רם בקולו של רם, וזהו
לגמור את השם. וכן מצאתי בזהר בפרשת אחרי מות (דף טו, כ), כי השם היה מסדר את השם בפיו של כהן גדול
ביום הכפורים ועיין שם, וזהו כפתור ופרח. עד כאן דברי פי חכם חן.

^פ כמבואר בשלחן ערוך (אורח קצח, כג): בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו
עניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה. והעם יכוונו לברכה, והיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם.
הג"ה, וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם, על כן נהגו לשלש הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית, ויש מקומות
שנהגו שדיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם. [נענין עוד שם בסעיף ל].
ועיין במגן אברהם שם (ס"ק ל): ולא יסתכלו בהם. היינו נמי משום שלא יסיחו דעתם, ואם כן כבוד שמים
שלא יסתכלו במקום אחר. ועיין סימן רכ"ט (סעיף א) דמשמע דלשון להסתכל משמע דוקא להסתכל הרבה
אסור, אבל ראייה בעלמא לא מיתסר. אך נוהגין שלא לראות כלל. ואשר דעבינן זכר למקדש, דהתם אפילו
ראיה בעלמא הוי אסורה משום כבוד השכינה, ואם נסתכל הרבה במקדש עיניו כהות.
^פ בגמרא חגיגה (טו): דרש רבי יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש, כל המסתכל ברשע דבר, עיניו
כהות. כְּקִשְׁתּוֹ, וּבְנִשְׂאִי, וּבְכִהְנִים. כְּקִשְׁתּוֹ, דכתיב (יחזקאל א, כח) כְּמִרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵינֵי הַגִּשָּׁם וגו'

נו וויאזוי האָט מען געקאַנט קוקן אויפן כּהן גדול ווען ער איז געווען אין בית המקדש, ווען ער האָט געטון די עבודה, אויף אַ הויכע בּחינה ווי ער איז געווען. [וואס כּן בודאן] האָט מען נישט געקאַנט קוקן. ס'איז נישט פאַרהאַנדן געווען [לראות עבודתו דרך לול].

ע

וממילא אליבא דאמת לא קשה קושיית הגמרא דילמא חזיניה דרך פשפש, כי באמת היה אסור להסתכל בו. אלא מפני שלא רצו לגלות לרבים סוד בחינת הכהן גדול ביום הכיפורים, על כן העלימו התירון בגמרא, ואסיקו עלה "בקשיא"

מילא איז דאָס נישט קיין קשיא [דילמא חזיניה דרך פשפש].

נאָר די גמרא האָט נישט געוואָלט מַגְלֶה זיין 'וויאזוי' דער כּהן גדול האָט אויסגעזען, ס'האָט דאָך קיינער נישט געטאַרט וויסן, קיינער האָט נישט געטאַרט זען, [און] אַז מ'וועט ענטפערן מוז מען דאָך עפעס זאָגן, וויאזוי ער האָט [אויס]געזען. [איז] על כל פנים האָט מען נישט געוואָלט ענטפערן אויף דעם. אָבער דער אָמַת'ן, איז דאָך אַ דבר פשוט [שלא יכלו להסתכל בו]. אָבער דאָס איז געבליבן [בקשיא], ווייל מ'האָט נישט געוואָלט ענטפערן אויף דעם.

עא

ישוב קושיא ה (באופן שני)

ידוע סברת הרמב"ן בטעם ההיתר דעירובי תחומין, אף למ"ד תחומין דאורייתא. דהוא עובר כי במקום שאדם חושב נחשב כאלו הוא שם בפועל

[ויש לומר עוד בזה, אַז] ס'איז [גם] במחשבה היה אסור].

[דהנה] ער דער רמב"ן [עירובין יז:] זאָגט דאָך פּ"א אַ סברא דאורייתא, ער פרעגט אַ קשיא .. [על ענין עירובי תחומין], - איך האָב שוין אַסאך מאל 'באַנוצט' דעם רמב"ן, - ער פרעגט אַ קשיא וויאזוי איז [דאָס] אַז די תורה הקדושה האָט געזאָגט מ'טאָר נישט גיין חוץ לתחום, און אַז מ'לייגט אַן עירוב מעג מען שוין אַ. מילא אַז איך זאָג ס'איז נאָר תחומין דרבנן, [איז] הֵם אָמרו וְהֵם אָמרו, אָבער [למאן

הוא מראָה דמות כבוד ה'. בנשיא, דכתיב (במדבר כז, כ) ונתתָהּ מהודך עֵלְיוֹ. המסתכל בַּכְּהִנִּים בזמן שבית המקדש קיים, בשעה שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש [פירוש: שהשכינה שורה על קשרי מצבחותיהם].

^{נב} בחידושי הרמב"ן (עירובין ז:): ויש לתמוה לדברי רבי עקיבא כיון דאַלפִּים אָמַה מן התורה הם, היאך עירוב מועיל לילך יותר, והרי העירוב הזה מועיל לענין של דבריהם, והוא דומה לעירובי תבשילין ולעירובי חצרות שהוא מדבריהם. ובדואי שהמערב "ברגליו" אפשר שהוא מן התורה, לפי שהוא קונה בין השמשות שביתתו במקום רגליו, וכאן הוא מקומו וכאן הוא עירובו, אלא "עירוב הפת" איך מועיל מן התורה, ומהיכן למד רבי עקיבא היתר עירוב להקל על דברי תורה. ובדואי שלא היה רבי עקיבא חולק בעירוב, כדתנן רבי עקיבא אומר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה, אמר רבי עקיבא אי אתם מודים לי בנותן עירובו במערה שאין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה כו', בפרק כיצד מעברין (עירובין סא.). ורבי מאיר נמי סבר לה כותיה בתחומין דאורייתא ומודה בעירוב פת, כדתנן (שם לה.) תרומה ונטמאת משחשיכה רבי יהודה ורבי מאיר אומרים הרי זה חמר גמל, ותניא (שם כט.) בא אדם אחד לפניו אמר לו רבי ערבתי בבצלים לטבעון והושיבו רבי מאיר בד' אמות שלו. ובהרבה מקומות במסכת זו מוכיח כן שהכל מודים בעירוב. אלא יש לומר לדברי האומר תחומין דאורייתא, או שהעירוב הלכה למשה מסיני, או חכמים סבורין כיון שדעתו בכאן ואמר תהא שביתתי במקום פלוני, עשאו ביתו, ומשם אני קורא אל יצא איש ממקומו, וכדאמרין בפרק הדר (שם עו.) התם אנו סהדי דאי מתדר לה התם טפי ניהא ליה והוה ליה מקום פיתא ולינה ומהתם משהנין ליה. נמצאו העירובין בין ברגליו בין בפה בין "בפת", כולם דבר תורה הם.

דאמר[תחומין דאורייתא^ט, וויאזוי האָבן די חכמים געמאַכט אַ תקנה^א.
זאָגט ער אַ סברא, [ווייל וויבאלד] אַז מ'האָט דאָרט אַ סעודה, האָט מען די מַחשְׁבָּה
דאָרט [כי דעתו של אדם נמשך אחר פתו. און ביי] אַ מענטש, וואו די מַחשְׁבָּה איז, דאָרט איז
מען. ס'איז אַ סברא דאורייתא^ב, [אפילו ווען] מ'איז נישט דאָרטן [בעצם] נאָר די
מחשבה^ב.

עב

ואם כן מכיון דכתיב וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהָל מוֹעֵד, אם כן 'אף במחשבה' אסור להיות
שם, ואם כן בודאי שהיה אסור 'לראות' עבודת כהן גדול לפני ולפנים דרך פשפש

[וממילא בעבודת כהן גדול] אַז עמיצער וועט קוקן, וועט מען דאָך האָבן דעם
'געדאַנק' [דאָרטן, שזה נחשב כאילו הוא שם ממש], און ס'שטייט וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהָל
מוֹעֵד בָּבֹאוֹ לְכַפֵּר בְּקִדְשׁוֹ, טאָר מען דאָרט נישט זיין [אפילו במחשבתו, ולכן] טאָר מען
בשעת מעשה טאָר מען נישט צוקוקן, [און] מ'טאָר נישט אַריינקלערן וואָס ער טוט,
[משום שנאמר] וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֶהָל מוֹעֵד, מ'האָט נישט געטאָרט זיין.

עג

איז דאָס אַלעס [מיושב, שלא היה אפשר לראות דרך לול ופישפש].
אַבער די חכמים [לא רצו לגלות מזה, ולכן] האָט ער נישט געוואָלט ענטפערן, [ולזה
סיים הגמרא "בקשיא"].

עד

הקדמה ליישוב קושיא ה (באופן שלישי)

הנה באמת על ראיית הגמרא נישין מכהן גדול ביהכ"פ שנאמן על הפיגול. כבר הקשה הפני יהושע על ראייה
זו, דלכאורה היכן מצוין שהתורה האמינתו בפירוש לומר שנתפגל בפנים, ודילמא אין הכי נמי דלא מהימן

איך האָב געקלערט נאָך אַ בחינה.
דער פני יהושע פרעגט די קשיא^א - אין גיטין איז עס, דף נ"ד, - מ'דרינגט זיך
אויף [בגמרא] וויאזוי איז דער כהן גדול באַגלייבט [אויב] ס'איז געווען פיגול, אפשר

^ט דרבי עקיבא ורבי מאיר סברי דתחומין הוא מדאורייתא, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי עם שאר רבנן
סברי דתחומין הוא מדרבנן (סוטה ל: ועירובין לה: ועוד).

^א והלא מבואר בגמרא יבמות (ז: צ) דאין כח ביד חכמים לעקור מצוה מן התורה 'בקום ועשה', רק בשב ואל
תעשה בלבד.

^א ועיין במפרשי השו"ע (א"ח תח, א) בעולת שבת ואלוהי רבה ופרי מגדים (א"א א) ותוספת שבת, שהכריעו
להלכה דמועיל עירובין תחומין אפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא. ולא כדמשמע סברת הטור שם דהוא רק
למ"ד תחומין דרבנן. ונדחקו שם האחרונים לבאר הטעם בזה, אבל לדברי הרמב"ן נוח, דיש בזה 'סברא'
המועיל אף מדאורייתא. [ורבינו היה רגיל להביא סברת הרמב"ן אלו בכמה מקומות].

^ב וכן יציבא מילתא על דרך העבודה, כמובא בספר בעל שם טוב עה"ת פ' נח (עמוד התפילה, במקור מים חיים ס"ק
לא) וז"ל: ובספר שושנים לדוד (תהלים לב, י) בפסוק רַבִּים מְכַאֲבִים לְרַשָּׁע וכו' [והבוטח ב'ח' חסד יסובבנו], כתב
וז"ל, רוח אפינו רבינו הבעל שם טוב זי"ע פירש שבכל מקום שאדם חושב שם הוא מתדבק, ואם מחשב בדין
הוא מתדבק בדין, וכשהוא בוטח בחסד [ה'], שם ידבק נשמתו והחסד יסובבנהו, ותמיד יטמין את עצמו כולו
בהבורא יתברך שמו, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא יג, כה) פָּחַד פָּחַדְתִּי וַיִּאֲתָנִי, או כמו שאמר הכתוב (שעי"ט, ד)
וּמִגִּדְוָתָם אָבִיא לָהֶם, עכ"ל, והוא מספר ליקוטים יקרים דף ט"ז ע"ד, והובא בכתר שם טוב דף כ"ב ע"א עיי"ש.

^ב בפני יהושע (גיטין נד:): גמרא, היכן האמינתו, אמר רבי יצחק בר ביסנא כהן גדול ביהכ"כ כו', והכתיב וכל אדם
כו'. ויש לתמוה היאך שייך לומר שהתורה האמינתו, כיון שלא מצאנו בתורה בפירוש דעה גדול מהימן לומר
שנתפגל בפנים, ודילמא אין הכי נמי דלא מהימן. ונראה לענין, דמגופא דקרא דייק הכי, דכתיב וְכָל אֶדָם לֹא
יִהְיֶה בְּאֶהָל מוֹעֵד, ואי סלקא דעתך דלא מהימן, אם כן היכא דאיתרמי דאמר כהן גדול דפיגול, היכי ליעביד,
דכיון שכל העבודות אינן כשירין אלא בו והוא יודע בעצמו שפיגול בפנים, תו לא מצי למיעבד שאר עבודות,
מתן דם על המזבח והקטרת אימורין, דהא לגביה דנפשיה שוויא-חתיכה דאיסורא להקריב קרבנות שכבר

איז ער טאָקע נישט באַגלייבט געווען, וואו שטייט דען ער איז באַגלייבט, וואו שטייט אין די תורה הקדושה אַז דער כהן גדול איז באַגלייבט צו זאָגן פיגול, וואָס פּרעגסטו מיך אַזאַ האַרבע קשיא.

עה

אלא שעל זה מתרץ הפני יהושע, דאי לא מהימן, אם כן היכא דאיתרמי דאמר כהן גדול דפיגל, היכי לעביד, דכיון שכל העבודות אינן כשירין אלא בו והוא יודע בעצמו שפיגל בפנים, תו לא מצי למיעבד שאר עבודות. ואם כן היכי אמרה תורה וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה דְהוּ מִלְתָּא דַּתִּינִן לִידֵי תַקְלָה, אלא על כרחך דכהן גדול מהימן. [ועל זה דחו בגמרא ראייה זו, דדילמא חזיניה דָּרָךְ פִּשְׁפֹּשׁ, ואם כן בלאו הכי לא הוי מילתא דאתי בה לִידֵי תַקְלָה]

זאָגט דער פּני יהושע, ס'הייסט ווי גלייך ס'העט געשטאַנען [אין פסוק].

דהיינו, ווייל וואָס טוט מען אַז ס'איז געשעט אַזאַ מעשה און ס'איז פיגול, נו [נניח אַז] מ'וועט אים נישט גלייבן, און 'ער' וועט דאָך אָבער וויסן, נו וויאָזוי וועט ער טון ווייטער די עבודה, אַז דאָס קרבן איז פיגול וויאָזוי וועט ער טון די עבודה, וויאָזוי וועט דאָס געשען.

זאָגט ער, נו איז דאָך נישטאָ קיין עֲצָה. [וממילא] אַז מ'האָט געלאָזט אַ זאָך וואָס ס'איז פאַרהאַנדן ס'וועט נישט זיין קיין עֲצָה, איז אַ ראייה פון די תורה אַז ער איז באַגלייבט. - אַזוי זאָגט דער פּני יהושע.

[והיוצא מזה כי ראיית הגמרא הוא רק משום דאי אפשר לומר שהתורה צוותה מילתא דאתי בה לידי תקלה, במה שאמרה וכל אדם לא יהיה באהל מועד. אלא שעל זה מסיק בגמרא דמ"מ יש לדחות ראייה זו מטעם אחר, דדילמא חזיניה דָּרָךְ פִּשְׁפֹּשׁ].

עו

אבל נראה לומר עוד דחיה לראיית הגמרא, דלעולם לא היה שייך שיפגל הכהן גדול בעבודת יום הכיפורים היצט איז אַזוי, דאָכט זיך מיר אַזוי [דמטעם אחר יש לדחות הראיה מכהן גדול ביום הכיפורים, דלעולם אי אפשר ללמוד משם הא דעד אחד נאמן באיסורין, משום דאי אפשר שיבואו קרבנות היום לידי פיגול, ואם כן בלאו הכי אין זה מילתא דאתי בה לידי תקלה. אלא בגמרא תירצו על זה רק בדחיה בעלמא, כיון שבלאו הכי ליתא לראיה זו מטעם אחר, אבל לעולם לא היה שייך לראות דָּרָךְ פִּשְׁפֹּשׁ, כי לא רצו לגלות תירוץ העיקרי, וכעין המבואר לעיל].

עז

דהנה בישמח משה פרשת צו דייק בלשון הפסוק בענין פיגול, דכיון דכבר כתיב לא יִרְצֶה, אם כן אמאי הוצרך לומר עוד המִקְרִיב אֹתוֹ לֹא יִחָשֵׁב לוֹ

[ונקדים לזה, דהנה] ס'שטייט אין ישמח משה פרשת צו^צ, [אויף דעם וואָס] דאָרט שטייט דאָס לשון אינעם פסוק^כ המִקְרִיב אֹתוֹ לֹא יִחָשֵׁב לוֹ.

נתפגלו, וכל העבודות נפסלו, שצריכין להיות על הסדר. ואי אמרת להביא פר אחר, אין שומעין לו הציבור, דלא מהימן. ואם כן היכי אמרה תורה וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה דְהוּ מִלְתָּא דַּתִּינִן לִידֵי תַקְלָה, אלא על כרחך דכהן גדול מהימן. כן נראה לי נכון.

ולשלמות הבנת הסוגיא לפי המשך הדרוש, נעתיק גם מה שכתב הפני יהושע בדיבור שלאחר זה וז"ל: שם דכי אמר פיגול מהימן. מכאן נראה דהא דקאמרינן בעלמא (ובחסים כט.) פיגול פסול מחשבה, לאו מחשבה גרידא, אלא לדיבור קרי מחשבה, כמו שכתבו התוספות בדוכתי טובא (בבא מציעא נג: ד"ה החושב, פסחים סג. ד"ה ר' מאי, בכורות נט: ד"ה במחשבה, חוליק לט. ד"ה אלא וביהא), ולא כמו שנסתפקו התוספות (ובחסים ד: ד"ה מחשבה) דאפשר דהא דכתיב לא יחשב היינו מחשבה גרידא בלבד, דאם כן אמאי הוצרך למילף בשמעתין מכהן גדול ביה"כ, ואמאי לא יליף מכל העבודות דמהימן הכהן לומר שפיגל במחשבה, ומנא ידעינן, אלא על כרחך דמחשבה בפיגול היינו בדיבור. [אם יש ראשונים שחולקים על התוספות בזה, ועיין בתוספות הרא"ש (גיטין סם)].

^צ בישמח משה שם: וְאִם הָאֵלֶּל יֵאָכֵל וְגו' ביום השלישי לא יִרְצֶה המִקְרִיב אֹתוֹ לֹא יִחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְגו' (צו)

לא יִרְצֶה שְׁטִיט קודם, אָנפֿאַנג שְׁטִיט לא יִרְצֶה, נֶאֱכַדעם שְׁטִיט נֶאֱכַמְאָל
הַמְקָרִיב אֹתוֹ לֹא יִחְשֹׁב, אִיז דָּאס אַ טֶאפֿלט לשון, [שהר"ן] אַז ס'שְׁטִיט לא יִרְצֶה נו
וויסט מען דאָךְ אַז דעס קרבן איז פסול, וואָס זאָגט ער הַמְקָרִיב אֹתוֹ לֹא יִחְשֹׁב.

עח

ומבאר הישגמח משה דענין הקרבנות הוא כדי לעורר לב האדם על ענין השתעבדות הפחות לנכבד, דאם האדם
שוחט בהמה שלא חטאה, בכדי לכפר על האדם, אם כן ילמוד קל וחומר איך ראוי להאדם להשתעבד ולהכנע
להנכבד הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה

זאָגט דער ישמח משה, [ווייל] לעולם - זאָגט ער - וואָס איז דען אַ קרבן, אַ קרבן
איז נאָר גוט אַז דער בעל הבית קומט מיטן קרבן [און] ער האָט אַ צובראָכן הארץ, און
ער קלערט אַ חשבון [פון] הַשְׁתַּעֲבָדוֹת הַפְּחוֹת לַנֶּכְבֵּד, [דלכאורה] וואָס שְׁחַט מען עפעס
אַ בְּהֵמָה ווייל 'איך' האָב געזינדיגט, [אם אדם חָטָא] בהמה מה חטאה. נאָר [ווייל] זי איז
משועבד צו מיר [כי החי משועבד להמדבר, מפאת השתעבדות הפחות לנכבד].

ממילא על אחת כמה [ונכמה] דער ווער ס'זינדיגט פֿאַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, העט מען
'אִים' דָּאס געברויכט צו טון. [וזהו טעם ענין הקרבנות, כדי] ער זאָל האָבן אַ חֲשֹׁבֹן הַנֶּפֶשׁ,
דָּאס איז דָּאס קרבן, טאַמער האָט ער נישט קיין חֲשֹׁבֹן הַנֶּפֶשׁ איז דָּאס קָרְבָן נישט
ווערט גאַרנישט.

- אַ פֿלאַ, זאָגט דער ישמח משה לבי אומר לי וברור בעיני [וכו'] (כדלהלן באות פ.) -

ז. (ח). פירש רש"י, בַּמַּחֲשָׁב לאכלו בשלישי הכתוב מדבר, עיין שם. ○ ויש להקשות למאי צריך לומר הַמְקָרִיב
אֹתוֹ לֹא יִחְשֹׁב לוֹ, דהוא שפת יתר, כיון דכתב כבר לא יִרְצֶה, אם כן הַקְרֵבן פסול, וממילא לא עלה לבעלים לשם
חובה וכו'. ○ גם יש להפליא למה תצא זאת מלפני הכהנים עובדי ה' לשחוט את הזבח על מנת לאכלו ביום
השלישי דייקא, דאטו ברישעי עסקינן, או מומר להכניס ח"ו, הלא מסתמא הכהנים המה ריאי ה', ואין בודקין
מהמזבח ולמעלה (פסחים ג: קידושין עו). ○ והנראה לי בזה, דהנה כבר עמדו הקדמונים על ענין הקרבנות, דאם
אדם חטא בהמה מה חטאה (סנהדרין נד). וכבר היה דברינו בזה למעלה (ביש"מ פרשת ויקרא), דהעיקר הוא דעל ידי
הַקְרֵבן ישים החוטא אל לבו ויחשוב בעצמו מה זה שבשביל שחטאתי אני, ישחט תמורתו בעל חי שלא חטאה
ואין עוֹל בכפה, וכודאי אין זה כי אם השתעבד הפחות להנכבד ממנו, כי על ידי זה הותר לי לשחוט הבעל חי
תמורתו והיתה נפשה תחת נפשי. הנה מזה יבא החוטא ליקח קל וחומר בעצמו, ומה אם הבעל חי לנגד האדם
אשר לא בראו ולא גמלו כל טוב, כך, על אחת כמה וכמה איך ראוי להאדם להשתעבד ולהכנע להנכבד, מלך
מלכי המלכים הקב"ה שבראו והוציאו מאין ליש וגמלו כל טוב ואיננו מסיר השגחתו ממנו אף רגע, ומזה יבא
לחשוב עם קונוה ולקרוע סגור לבו עלי חטאיו אשר עבר ופשעיו אשר גבר, ויתמרמר דאז ויתחרט וישוב
בתשובה שלימה וכו'. ○ ונמצא לפי זה עיקר הקרבת הַקְרֵבן הוא דעל ידי זה יתעורר האדם לחשוב עם נפשו איך
שראו לו להשתעבד למלך מלכי המלכים מקל וחומר השתעבדות הבהמה אליו. אבל אם אינו עושה החשבון
הזה עם נפשו ואינו שב בתשובה, אזי הַקְרֵבן אינו כלום והירצה ה' באילים, ורחמיו על כל מעשיו כתיב (תהלים
קמ"ה, ט), והנה כי כן קרבן כזה אינו עולה לרצון, וממילא אין להכהנים לאכלו, כי הכהנים אוכלים בזמן
שהבעלים מתכפרים (פסחים נט:) ולא בזמן שאין הבעלים מתכפרים בו. אמנם זה דבר התלוי במחשבת הבעלים
המקריבים, ואין יָדַע להכהן המקריב אותו אם הבעלים חשבו לנפשם כנ"ל, ואם עשו תשובה להכשיר הַקְרֵבן
לא לא. והנה לבי אומר לי וברור בעיני דזה היו סיבה מאת ה' החוקר לב ובוחן כליות, דבאם הבעלים לא שמו
אל לבם ככל הנ"ל ולא שבו בתשובה כראוי, אז בעל כרחו של הכהן נזרק במחשבתו בעת הקרבה לחשב
לאכול הַקְרֵבן ביום השלישי, לגלות דהקרבן פסול ואינו ראוי להקרבה, והכהנים לא יאכלוהו. ○ וזה שאמר וְאִם
הָאֵכָל יֵאָכֵל מִבֶּשֶׂר זָבַח שְׁלָמִיו בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כפירוש רש"י שמחשב לאכלו ביום השלישי, לא יִרְצֶה. ושלא
תקשה איך יצויר מחשבה פגולה כזו בכהני ה', על זה אמר הַמְקָרִיב אֹתוֹ, רצ"ל הבעלים, לא יִחְשֹׁב לוֹ, כלומר
לא 'עשה החשבון' השתעבדות הפחות להנכבד מבהמה לו, וקל וחומר ממנו למלך מלכי המלכים, לכך פגול
יִהְיֶה, כי מה' היתה נסיבה לשום זה במחשבת הכהנים, למען לא יאכלוהו ולמזבח לא יעלה כאמור, והבן.

^ה בפרשת צו (ז. ח): וְאִם הָאֵכָל יֵאָכֵל מִבֶּשֶׂר זָבַח שְׁלָמִיו בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי, לא יִרְצֶה, הַמְקָרִיב אֹתוֹ לֹא יִחְשֹׁב לוֹ פגול
יִהְיֶה וגו'.

עט

גם הקשה עוד בישמח משה האריך שייך במציאות ענין של פיגול, דהלא העבודה נעשית ע"י כהנים משרתי ה', ולמה תצא מהם מחשבת פיגול, אטו ברשיעי עסקינן

נאך פרעגט ער א קשיא.

וויאזוי איז דאָס מעגליך אַ כֹּהֵן [זאָל טראַכטן מחשבת פיגול], אטו ברשיעי עסקינן, ס'איז [דאך] א מומר להכעיס, ווי קען זיין א כֹּהֵן א מוֹמֵר לְהַכְעִיס, ער זאָל גיין [און] ער זאָל אינזיין האָבן מ'זאָל עסן דעם דריטן טאָג, מ'זאָל עסן חוץ לְזִמְנוֹ [אָדער] חוץ לְמִקְוָמוֹ. ממה נפשך, איז ער דאך א רִשָּׁע עָרִיץ, נו ווי קאָן דאָס פאַרקומען ביי א כֹּהֵן. פרעגט ער, וויאזוי איז דאָס מעגליך.

פ

ולוה במאר דמכיון שענין הקרבנות הוא לעורר הכנעה בלב האדם להשתעבד להנכבד זה הקב"ה, על כן באם הבעלים לא עשו חשבון זה, ולא שבו בתשובה, אז בעל כרחו של הכהן היה סיבה מאת ה' לחשוב מחשבת פיגול, כדי לגלות דהקרבן פסול ואינו ראוי להקרבה, והכהנים לא יאכלוהו. [וזהו שאמר הכתוב המקריב אתו לא יִחָשֵׁב] לו, שהבעלים לא עשו 'חשבון' השתעבדות הפחות להנכבד, לכך פגול יִהְיֶה]

זאָגט ער אַזוי.

צום קרבן מוז דאך זיין ער זאָל האָבן חֲשָׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ, [און] טאָמער האָט ער נישט קיין חֲשָׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ איז דאָס קרבן פֶּסוּל. [אַבער דעס] וועט דאך קיינער נישט וויסן, זאָגט דער ישמח משה לְבִי אומֵר לִי וּבְרוּר בְּעִינִי, [כי] אַז דער בעל הבית [שמביא הקרבן] האָט נישט געהאַט קיין חֲשָׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ, האָט דעם כֹּהֵן געמוזט איינפאַלן אַ מַחֲשַׁבֶּת פֶּגוּל, כדי דאָס קרבן זאָל זיין פסול [ולא יאכלוהו הכהנים]. ווייל וואָרן אַנדערש איז נישט געווען קיין עֲצָה, [ולכן מן השמים] האָט אים געמוזט [אַזוינס] איינפאַלן.

[וזהו שהוסיף הכתוב לפרש האריך שייך ענין מחשבת פיגול, ולזה אמר שהוא עובר כי המקריב אתו לא יִחָשֵׁב לו, כלומר שהבעלים לא עשו 'חשבון' הנפש של השתעבדות הפחות להנכבד, ולכן פגול יִהְיֶה, שמסבין מן השמים לשום כן במחשבת הכהנים, למען לא יאכלוהו ולמזבח לא יעלה]. אַזוי שטייט אין ישמח משה.

פא

ישוב קושיא ה (באופן שלישי)

היוצא לנו מזה, פיגול [במחשבת הכהן] האָט נאָר געקאָנט געשען אַז דער 'בעל הבית' האָט געהאַט אַזאַ מחשבה [שלא נתעורר לבו לשוב בתשובה].

פב

והנה בעבודת יום הכיפורים שהבעלים הם הבית דין והכלל ישראל, אי אפשר שכל הכלל ישראל לא שמו אל לבם לשוב בתשובה, ולכן לא היה שייך שיתרמי במציאות שיסבבו מן השמים מחשבת פיגול להכהן גדול ביום הכיפורים נו דעס קרבן פונעם כלל ישראל [ביום כיפור], ווי איז דאָס פאַרהאַנדן געווען [שהכהן גדול ביום כיפור יחשוב ח"ו מחשבת פיגול].

דער כלל ישראל, בשליחות [שלהם עשה הכהן גדול העבודה], און א שליח בית דין¹⁹, זיי האָבן .. [אודאי תשובה געטון] מיט וואָסערע חֲשָׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ, [וכפרת יום הכיפורים] דאָס איז אַ גזירת הכתוב ס'האָט גענוצט, ס'האָט גאַרנישט געקענט זיין קיין פיגול, אַז ער זאָל האָבן [דער כהן גדול, אַזאַ מחשבה].

¹⁹ עיין ברמב"ם (עבודת ייח"א, ז, ו) ובשו"ת דברי חיים (או"ח סימן לג).

[וממילא] ביי 'די' קרבנות איז גארנישט מעגליך געווען ס'זאל זיין פיגול. [און] על כל פנים איז עס אַ דָּבָר רָחוּק, [און] איך בין נישט מְחויָב צו קלערן [דערויף], איך בין נישט מְחויָב צו קלערן אויף אַזאַ מין זאך.

פג

וממילא באמת לא שייך ראית הגמרא מכהן גדול ביום הכיפורים, לענין עד אחד נאמן באיסורין, שהרי באמת לא איתרמי הכי מעולם, וקמי שמיא גליא שלא יהיה כן, ואם כן במה שאמרה תורה וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֵהָל מוֹעֵד, אין זה מילתא דאתי לידי תקלה, אפילו אם נימא דעד אחד לא נאמן באיסורין היכא שכבר לאו בידו הוא

ממילא, [מה שאמר] ס'איז אַ ראייה פון די תורה הקדושה [במה שאמרה וכל אדם לא יהיה באהל מועד, כי הכהן גדול] ער איז באַגלייבט [על איסורין], ווייל אַז נישט ווי קען זיין [שנאמן שנתפגל]. נאָר אַז איך בין נישט חייש - אפילו אויף אַ 'מיעוטא דמיעוטא' בין איך נישט חייש [שיתרמי כך שהכהן גדול יפגל], - פאַרוואָס זאָל איך קלערן [דאס יפגל האין יהא נאמן, ואם כן באמת ליתא לראיה זו].

איי 'טאַמער' ס'וועט .. [פאַרקומען, הלא] קמי שמיא גליא אַז ס'וועט נישט פאַרקומען.

פד

[ומה שאמר] ¹² מ'פאַרלאָזט נישט למשל אויף קיין נסים, [היינו כגון] אַ זאך למשל אַז מ'הייסט עפעס 'טון', [אבל הכא אדרבה הלא] מ'הייסט דאָך 'נישט טון' גארנישט, נאָר וואָס דען, די תורה הקדושה האָט געדאַרפט באַוואָרענען [וכדברי הפני יהושע. ועל זה יש לומר כי] אַזוי סתם צו באַוואָרענען איז גענוג געוועזן [סברא הנוכרת, אַז] ס'איז גלוי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אַז ס'וועט נישט זיין, ס'איז נישטאָ קיין פגול. ממילא איז נישט קיין ראייה די גאַנצע זאך [מכהן גדול ביו"כ, לענין עד א' נאמן באיסורין].

פה

ומה שלא אמרו בגמרא דחיית הראיה ממעם זה, אפשר שבימיהם עדיין לא ניתן לגלות סוד ענין הפגול ברבים. כי כל חידוש שבתורה יש לה זמן הראוי שצריכה להתגלות ע"י צדיקים שלהם שייך חלק זו בתורה

איי די גמרא ענטפערט נישט [דערויף לדחות הראיה כך, והלא לדברינו באמת] איז דאָך די גאַנצע קשיא נישט קשה [ודילמא דחזיניה] דָּרָךְ פֶּשֶׁשׁ. [דאין צריך לומר כקושיית הגמרא על ראייה זו, דדילמא חזיניה דרך פשפש. דהלא גם בלא"ה נדחה הראיה, דאפי' נימא דאין עד אחד נאמן, אין כאן מילתא דאתי בה לידי תקלה, כי במציאות לא מתרמי פיגול ביו"כ].

נאָר דאָס אַליין [אַז] איך זאָל מְגַלָּה זיין די טעמים פון פיגול¹³, און פון דאָס [בחינת הקרבנות של יו"כ]¹⁴. דאָס האָט מען געלאָזט יעדע זאך ווען די צייט איז, אין יעדן דור. פאַר צדיקים איז מען מְגַלָּה אַזעלעכע זאַכן [דברים חדשים בכל דור, וואָס] דאָס האָט מען נישט געקאָנט פריער [מְגַלָּה זיין].

¹² עיין בגמרא פסחים (סד:) על המשנה דנעלו דלתות העזרה, איתמר אביי אמר נעלו תנן, רבא אמר נועלין תנן. מאי בינייהו, איכא בינייהו למסמך אניסא, אביי אמר נעלו תנן [פירש"י: נעלין מאליהן, ומעשה נסים], כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא, וכל זמן שאין נעלין מאליהן מניחין אותם ליכנס, ולא חיישינן דלמא עיילי כולהו ואין כאן שלש כיתות], רבא אמר נועלין תנן, ולא סמכינן אניסא.

¹³ לפי שסוף הוא דבר התלוי בבחירה [חידושי תורה תשכ"ז]. אבל מהמשך לשון רבינו משמע יותר דהכוונה על טעמו של הישמח משה בסוד ענין פיגול, דעדיין לא הגיע הזמן לגלות סוד הפיגול בימיהם. (אמנם יתכן שבשעת הכתיבה הוסיף רבינו כנרפס שם).

¹⁴ וכמבואר לעיל לאופן הב' בשוב קושיא ה.

פו

ס'שטייט דאָך^פ [א] אפילו משה רבינו [אף שידע מה שכל תלמיד עתיד להתחדש, מכל מקום לא היה יכול להתגלות על ידו]^{קא}.

אַן אַנדערער קאָן דאָס נישט זאָגן, יעדער זאָגט חֶלְקוֹ [בתורה, וכמו שמתפללין] (כתפלת שבת ויו"ט) וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ^פ.

דאָס קאָן קיין אַנדערער נישט זאָגן.

פז

איבערדעם ווייל ס'איז נאָכנישט געווען די צייט מ'זאָל דאָס מַגְלָה זיין, מ'האָט עס נישט געקענט זאָגן [לרבים], איז עס געבליבן אַ קשיא [אין די גמרא].

פח

ולכן אמרו בגמרא דחיה אחרת דדילמא חזינה דרך פֿשֿפֿש, אבל באמת דחיה ההיא יש לסתור, כרמז באומרם "קשיא". משום דלעולם לא היה אפשר לראות דרך פֿשֿפֿש בשעת עבודת כהן גדול ביום הכיפורים, וכמו שביארנו לעיל

אַבער דער אָמַת איז - אַזוי ווי זיי זאָגן טאַקע - אַז מ'קאָן פֿאַרענטפּערן די קשיא, [כיון שבגמרא אמרו בלשון קשיא, ולא בלשון תיובתא].

ממילא [באמת] איז נישט קשה די גאַנצע זאך מ'זאָל קוקן דרך פֿשֿפֿש, [ווייל] מ'האָט נישט געקענט קוקן דרך פֿשֿפֿש, דאָס קאָן נישט זיין.

פט

ובאמת כבר נתקשו התוספות בזה גם לפי המציאות, דהאך היה אפשר לראות דרך פשפש, ואפילו בשאר זמנים. אלא לדרכינו אפי' אם היה אפשר במציאות לראות בשאר זמנים, לא היו 'רשאי' לראות ולהסתכל שם בשעת עבודת יום הכיפורים. ודברי הגמרא בזה נאמרו רק לדחיה בעלמא, וממילא לא קשה קושיית הפרי חרש אמאי הוצרכו להשביעו

אין אָמַת'ן אַריין, תוספות פּלאָגט זיך^{קא} וויאָזוי מ'האָט געקענט קוקן, ס'איז גאַרנישט געווען אַזוי געמאַכט [אופן הפישפושין שבמקדש] אַז מ'זאָל קענען קוקן.

^פ עיין בשמות רבה (כח, ו): אמר רבי יצחק, מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני וכו', שאע"פ שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלו וכו', ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות. וכן ישעי' אמר (מח, טו) מַעַת הָיְיְתָה שֵׁם אֱנִי, אמר ישעי' מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת, אלא (שם) וְעַתָּה ה' אֱלֹהִים שְׁלַחְנִי וְרוּחוֹ, עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות. ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני וכו'.

^{קא} וע"ע באור החיים הק' (תורני יג, לו) וז"ל: וראיתי ליישב מאמרי רבותינו ז"ל (ויקרא רבה כב, א) שאמרו שלא היה דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ואמרו במקום אחר (במדבר רבה יט, ו) כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה וכו', וכן כמה מאמרים שדומים לזה. ונראה כי ישוב המאמרים הוא, כי הן אמת שכל דבר תורה נאמר למשה, ואין חכם יכול לדעת יותר ממה שידע משה, והגם שתצטרך כל דורות ישראל מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה, אין חידוש שלא ידעו משה, אבל ההפך הוא כי משה נתן לו ה' תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה האדון ב"ה בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבעל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה היכן הוא רמוז בתורה שבכתב, וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה, שיישבו ההלכות שנאמרו למשה בסיני, והסודות והדרשות כולן יתנו להם מקום בתורה שבכתב, ולזה תמצא באו התנאים וחברו תורת כהנים וספרי וכו', וכל דרשתם בכתובים אינם אלא על פי ההלכות, והלבישום בתורת ה' תמימה שבכתב, ואחריהם ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה, לדייק המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ החיים. ונענין זה לא נמסר למשה כולו, לדעת כל תורה שבע"פ היכן היא כולה רמוזה בתורה שבכתב, ולזה אמרו ז"ל שדרש רבי עקיבא דרשות שלא ידעם משה, אין הכוונה שלא ידע משה עיקרן של דברים, הלא ממנו הכל אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן רמוזים בתורה וכו', ודברים אלו נכונים הם.

^{קב} ופירשו שכל אחד יש לו חלקו בתורה. כן מובא בכמה ספרים, ובפרט בתפארת שלמה מובא זה לרוב. ועיין בספר מעלות התורה (לרבי אברהם אחי הגר"א) וז"ל: ונראה על פי מה שכתב האלשיך על מה שאנו אומרים וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ, לפי שכל הנשמות עמדו על הר סיני וקבלו כל אחד חלקו בתורה, וזה שכתוב בגמרא (מגילה ו:י) יָגַעְתִּי וּמַצַּאתִי אִמּוּן, מצאתי דייקא, כאדם המוצא אבדתו, לפי שהוא חלקו.

נָאָר [לדרכינו אתי שפיר, כי באמת] די גאַנצע מעשה איז נישט [געווען] .. מ'האָט נישט געקענט קוקן, און מ'האָט נישט געקוקט, מ'האָט נישט געטאָרט קוקן אויפן פֿהן גִדּוּל .. מ'האָט נישט געטאָרט זיין דאָרטן [אפילו במחשבה], און די גאַנצע קשיא איז נישט קשה.

צ

ישוב קושיא ד

בקדשי קדשים הוא בחינת בתי גואי, משא"כ בהיכל ועזרה, ובפרט לפי גדול קדושת ומדרגת הכהן גדול כשנכנס לפני ולפנים. ועל כן לא היה אפשר לתקן עבודת הקטורת בחוץ, אלא כל תיקונו היה צריך להיות בפנים בקדשי הקדשים דייקא

היצא לנו מזה [מענין דלעיל מיניה (באות מח-גב) בענין ישוב קושיא ג באופן ב], די עבודה וואָס איז געווען [בקדשי קדשים שהוא בחינת] בְּכֹתִי גִּוְאִי, דאָס האָט געמוזט זיין מיט אַיִמָּה נִפְחָד.

עקסטערדעם [לפי המבואר לעיל (באות סג-טט) בישוב קושיא ה באופן א], אַזאַ הויכע בחינה וואו ער איז געווען [דער כהן גדול כשנכנס לקדשי קדשים] .. קי

[דעבודה זו של קטורת לפני ולפנים, היה בבחינה גדולה מאוד, ולכן הוצרך להיות בבחינת בתי גוואי, ועל כן הוצרך להיות בבחינת המִשְׁלֵ' נִפְחָד עָמוּ, וזהו רק בפנים בקדשי קדשים, ולכן היה הצורך לעשות כל תיקונו בפנים דייקא.

צא

ובזה מובן למה צותה התורה ליתן הקטורת על האש בפנים דוקא, ולא היה אפשר לתקנו בחוץ. ולא שייך מה שטענו הם דהשתא לפני בשר ודם אין עושים כן, ק"ו לפני המקום ב"ה, דלא רמי לדרך הנעשה לפני בשר ודם, דשאני עבודה גדולה כזו הנעשית לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, דצריכה להיות בבחינת בתי גוואי, וזה לא יתכן בחוץ אלא בפנים דייקא].

צב

הקדמה לישוב קושיא ח

[ונחזור לבאר ענין מה שאמרו חכמי דיום הכיפורים לא יתבטל, דיש לומר דהוא על דרך הנוכר דבחינת יום הכיפורים מה שעיצומו של יום מכפר, זה לא יבטל אף לעתיד, ואע"פ שלא יהיו עוד עבירות בעולם ואף השגגות לא ימצאו.

צג

מבואר בדברי הא"ר הק' דבכל פעם שעולין הנשמות למעלה ממדרגה, דנין אותם מחדש לפי מעלת ומדרגת המקום ההוא

ויובן על פי מה שכתב הא"ר הק"י כי בכל פעם ופעם שמעלין את הנשמה ממדרגה למדרגה אפי' לאחר כמה שנים, חוזרין להענישה על מצות ודקדוקים, כי כפי גדר עלייתה כן מדקדקין עמה. ובה פירש

^ק בתוספות זכאים (נה): שני פשפשיין היו בבית החליפות. במסכת מדות (פ"ד מ"ז) דאולם עורף עליו ט"ו אמה מן הצפון וט"ו אמה מן הדרום, והוא היה נקרא בית החליפות, והיו לו שני פשפשיין להכשיר את כל העזרה, דאיתו חצר עד כותל מערבי קרוי עזרה. ולא כמו שפי' בקונטרס שהכל קרוי בית החליפות עד כותל מערבי. ○ ובפרק הניזקין (ג"טין נד:) גבי כהן גדול ביום הכיפורים דקאמר דחזיניה בפשפש, ופירש בקונטרס דשני פשפשיין היו באותם החליפות. ותימה גדול פירוש, דדרך פשפשיין לא היה יכול לראות כלל. ○ ופירש רבינו ריב"א דחזיניה דרך פשפש, 'שיעשו' פשפשיין לראות אם פיגל ואם לאו. וגם זה קשה, דלעיל פרק כל הפסולין (ובחים ג.) פרק וניעביד פשפש, [ומשני] הכל בכחב מיד ה' עלי השקיל (דברי הימים א' כח, יט). ○ ומפרש ח"ר יעקב מאורלינש דההוא פשפש היינו דרך הלול שאחורי בית הכפרת, שיראה משם דרך בית קדש הקדשים, ובהיכל יכול לראות דרך פתח הגדול לאולם.

^ק חסר סוף הדרוש על הריקארדינג, והשלמנו בלשון הקודש מתוך הנדפס בחידושי תורה תשכ"ז, ודברי יואל ליו"כ (אות טט), וקונטרס דברות קודש למוצאי יו"כ.

מה שאמרו חכ"ל (ברכות סד.) צדיקים אין להם מנוחה לעולם הבא, שנאמר (תהלים פד, ח) יִלְכוּ מִחַיִּל אֶל חַיִּל, כי לפי מה שמעלים אותם ממדרגה למדרגה על כן דנים אותם עוד הפעם, ופעם אחת ראה האר"י זל"ה נשמת צדיק חכם גדול שהיו דנין אותו כשהיו רוצין להעלותו למדרגה עליונה, והיו מענישין אותו על שפעם אחת כשהיה מכיין בקדושת ובא לציון באמרו ולא ניגע לריק, וע"י אותו הכוונה שכח והסיה דעתו מן התפילין, עכ"ד.

צד

וחו ביאור ענין התקונים שעושים ביום היארצייט, ואפילו לאחר כמה שנים, כי בכל שנה מתעלה יותר בעולם העליון ועובר דין חדש, ולכן צריך תמיד לעשות תיקונים וכפרה לצורך עליית הנשמה

ועל פי זה מבואר בספרים^ק הטעם למנהג העולם שעושים יארצייט בכל שנה ביום שמת בו אביו ואמו, ואומרים קדיש, ואפילו לאחר כמה שנים, אף שאמרו חכ"ל (עדות סוף פ"ב) דמשפט רשעים בניהגם אינו אלא י"ב חודש. אמנם לפי שבכל שנה עולה הנשמה למדרגה יותר גדולה, לכן דנין אותה מחדש בכל שנה, שיש עבירות שבעולם התחתון אינו נחשב לחטא, אבל בעולם שלמעלה ממנו נחשב לחטא, על דרך וסביביו נשערה מאד^ק (תהלים ג, ג), ועל כן צריך בכל שנה ושנה להתפלל עבורם^ק].

צה

ישוב קושיא ח

ועל דרך זה יהיה גם לעתיד, דאף שלא יהיו חטאים בעולם, אבל יען שיתעלו תמיד יותר, ויהא שייך בכל מדרגה דין חדש, לכן יצטרכו תמיד לכפרה חדשה, ולכן כפרת יום הכיפורים לא יהיה לה ביטול אף לעתיד לבא [ועפ"י יובן לאשורו שבחינת יום הכיפורים לא יבוטל אף לעתיד, כי אף שלא יהיו עבירות לעתיד לבא, אבל לפי שיתעלו הנשמות בכל פעם ממדרגה למדרגה יותר עליונה, על כן יהיו חוזרין ונידונין על העבירות הישנות ועל פגמי הנפש שהן דקות מן הדקות, מה שלא היו נחשבים למאומה בעולם שלמטה

^ק בפרי עץ חיים (שער התפילין): וצריך שלא יסיח דעתו מן התפילין, בין בזמן התפלה, ובין כל היום כולו. זולת בשני זמנים אלו, או בעת תפלת י"ח בלחש, או בעת שהוא עוסק בתורה. ומורי זלה"ה היה מזהיר בענין זה מאוד מאוד, כי ענין היסח הדעת גורם לסלק מוחין העליונים, ואין לך פגם גדול יותר מזה. וכבר ידעת, בכל עת שמעלין נשמת האדם למעלה ממדרגתה, מענישין אותו על עבירות קלות, כפי ערך עליות המדרגה ההיא. ופעם אחת ראה מורי זלה"ה, נשמת צדיק חכם גדול, שהיו דנין אותו כשהיו רוצין להעלותו למדרגה העליונה גדולה, והיו מענישין אותו על שפעם א' היה מכיין בקדושת ובא לציון, באומרו לא נגע לריק ולא נלד לבהלה, ואז ע"י אותו כוונה שכח והסיה דעתו מן התפילין, ועל כן צריך להזהר מאד מאד. ○ ובהג"ה שם: ראה מורי זלה"ה לחכם גדול הדור, שהיו מענישין אותו כשרצו להעלותו למחיצה עליונה מאוד, והיו מענישין אותו על דקדוקי מצות. כי בפעם הראשונה אין מענישים על הדיקדוקים האלו, רק כשרצו עתה שישגי עלייתו, יותר למעלה ממה שהיה, ואז חוזרין לדון אותו אף על הדיקדוקי מצות. וכן בכל פעם ופעם, שמעלין אותו ממדרגה למדרגה אפילו לאחר כמה שנים, חוזרין להענישו על מצות ודקדוקים, כי כפי גדר עליות כן מדקדקין עמו. ולכן אין מנוחה לצדיקים לעולם הבא (מועד קטן כט.), כי רוצין להעלותם ממדרגה למדרגה. ואפילו שמואל הנביא היה מתיירא מן הדין כשהעלה אותו בעלת אוב אחר כמה חדשים למיתתו (שמואל א' כח, טו. ויק"ר כו, ז). אמנם לאותו חכם הנ"ל, היו דנין אותו על שהסיה דעתו מן התפילין באומרו ולא נגע לריק ולא נלד לבהלה, מחמת כוונתו.

^ק עיין בספר אזור אליהו (לרבי אליהו האראשאווסקי אב"ד אוהניב ורראביש) פרשת בהעלותך (ד"ה ולקח) וז"ל: על פי ששמעתי בשם הרב הקדוש מנאראל מו"ה יעקב זלה"ה על פסוק אָרְדָּה וְאָרְאָה (וירא יח. כא), צריך לפרש הלשון אָרְדָּה. ואמר הוא ז"ל הטעם דהמנהג בכל העולם שעושים יארצייט על פטירת אביו ואמו רח"ל, ואומרים שבכל שנה אדם נידון למעלה. ולכאורה קשה הא כיון שנידון בפעם ראשונה, למה נידון בכל שנה ושנה. ואמר הוא ז"ל, שכל שנה עולה הנשמה למדרגה יותר גדולה, לכך צריך לידון אותה מחדש, שיש עבירות שבעולם התחתון אינו נחשב לחטא, אבל בעולם העליון נחשב לחטא, על דרך וסביביו נשערה מאד (תהלים ג, ג), לכך צריך בכל שנה ושנה להתפלל עבורו. ○ ואמר הוא ז"ל דוהו הפירוש בפסוק הנ"ל, זַעֲקֵת סָדֵם וְעַמְהָּ פִּי רְבָה, רק שאפשר לומר שהחטא הנ"ל הוא רק בעולם העליון אבל למטה אינו נחשב כלל לחטא, אם כן אין להענישים על זה כעוה"ז רק בעולם העליון, ולכן חוזר הכתוב אָרְדָּה נָא וְאָרְאָה, היינו שהקב"ה כביכול אמר לביי"ד של מעלה אָרְדָּה נָא וְאָרְאָה אם יִעֲשֶׂה לָּךְ, היינו שאפילו אם בעולם 'העשיה' נחשב לחטא, אזי כלה, עכ"ד הקדושים.

^ק ודרשו מזה בגמרא (יבמות קא: ובבא קמא ג:). מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה.

^ק ועיין ענין זה בדברי רבינו גמ' בליל ש"ק דברים תשס"ו בירושלים (נרפס בחידושי תורה ודרשות מא"י עמוד קפב, ובדברי יואל תניינא, דברים עמוד ג).

ממנו, אבל עתה יבואו לחשבון עונות בעולם העליון, וע"כ יהיו צריכין תמיד יום כפרה אף לעתיד ועל כן לא יבטל יום הכיפורים לעולם.

צו

אחר זה מצאתי כעין זה בנועם מגדים^{קט} לפרש אמרינו בנוסח התפלה דראש השנה אַתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפּוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קָדְם, דלכאורה מה ענין פקידה ליצורי קדם, דכבר נידונו בחייהם, ואולי על דרך שכתבו כי המתים נידונין גם כן בראש השנה ויוה"כ, מי שיעלה למדרגה יותר גדולה, עכ"ד ז"ל.

צו

ולדרכינו אפשר לומר דלעתיד יהיה בחינת כפרה זו ביום הכיפורים, ויהיה יום סליחה וכפרה בעולם הנשמות על דרך הנוכח. ולפי שנאמר ביום הכיפורים חקת עולם ומיותר הוא כדלעיל, לכן על כרחך להורות בא דלא יתבטל בחינתו לעולם, ואף לעתיד לבא.

צח

ישוב קושיא א-ב

כל הנסים והדברים שתקנו לעשות זכר לדורות, הוא בכדי להמשיך הארת אותה הקדושה לדורות [והנה ידוע כי כל מה שתקנו החכמים לעשות זכר על הראשונות, תכלית הכוונה הוא להמשיך אותה ההארה והקדושה גם לזמן הזה, כמו שכתב הקדושת לוי (בקדושה א' לחנוכה) במעם שקבעו לעשות זכר לנס חנוכה ופורים בהלל והודאה, ולא קבעו לעשות זכר למלחמת סיסרא ומלחמת סנחריב ויתר הנסים שבכל יום עמנו, כי רק בנס שראו אבותינו נביאים הקדמונים ואנשי כנסת הגדולה כי אלו החסדים יהיו מתגלים בכל שנה ויהא אפשר להמשיך אותה ההארה לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים, בנס כזה תקנו שיהיו נזכרים ונעשים בכל דור ודור, אבל במלחמת סיסרא וסנחריב וכדומה ראו הקדמונים שלא היה כח בידם להמשיך הארה זו לדורות עולם על כן לא עשו זכר למו, עיי"ש בדבריו באורך.

צט

ועל כן בהזכרת השמות כרעות של ה' וידוים, תקנו גם לנו לומר והכהנים והעם וגו', בכדי להמשיך הארת ענין כפרת יום הכיפורים, שזה יהא שייך גם לעתיד וכאמור. אבל בהזכרת השם שאצל הגורלות, יש סוכרין דלא תקנו גם לנו לומר זאת, מכיון שלעתיד לא יהא שייך ענין הגורל לעזאזל, לאחר שיבטל הס"מ וכל חיילותיו ומעתה יתבאר מה שאנו עושין זכר למקדש לברוע ב' וידוים כשאומרים והכהנים והעם וכו', ואין עושין זכר גם על הכריעה בגורלות, אע"פ שבמקדש היו כורעים גם בגורלות כשהיה כהן גדול מזכיר את השם הנכבד.

דהנה לפי שעיצומו של יום הכיפורים לא יתבטל לעולם ויהיה נוהג אף לעתיד לבא כשתחזור עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו, דבחינת כפרתה יהיה נוהג לעולם כדלעיל, על כן אנו מזכירין עבודת כהן גדול בבית המקדש ב' וידוים אלו, בכדי להמשיך ההארה והקדושה ההוא גם עתה, שנוכח במהרה להחזרת עטרה ליושנה שיעסוק כהן גדול בעבודתו, ולהופעת הקודש והמקדש, ולהתנוצץ עלינו מבחינת הקדושה והרצון העליון והשפעת הקדושה והרחמים שהמשיך הכהן גדול בעבודתו. אולם ענין הגורלות יתכן שלא יהיה נוהג עוד לעתיד לבא, כי כל ענין שעיר המשתלח שהוא ענין

^{קט} בנועם מגדים פרשת חקת (ד"ה א"י גי'רם): על פי אמרינו לפרש בנוסח התפלה דר"ה, אַתָּה זֹכֵר כו' וּפּוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קָדְם, דלכאורה מה ענין פקידה ליצורי קדם בכל ראש השנה, דהם נידונו בחייהם. ואולי על דרך שכתבו (ד"ה לב): כי המתים נידונין גם כן בראש השנה ויוה"כ, [בצדיקים] מי שיעלה למדרגה יותר גדולה, או ברשעים בהקל עונשם, וזהו דנקט אצלם פוקד, על דרך (שם טז): פקידה עיוני בעלמא, מה שאין כן החיים זוכר, שנידונין ממש. וגם לשון יצורי, שהם אינם בעולם העשיה. • ולדרכינו יתכן [עוד] דהכוונה על דרך (מלכים א' י, יח) בַּאֲתָ אֵלֵי הַלְחִמִי צוֹנִי, בתחלה היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני עירי והייתי צדקת נגדם, ולא כן נגד אליהו הקדוש הגדול. הרי כי לא טוב הוא לאדם בינוני להזכר אצלו בסמוך מעשה צדיק הגדול. וזהו שמספר מחסדי ה' איך פועל רחמיו בדין וכו', וזהו אַתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם, ולטובתם אתה פּוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קָדְם בשעת זכירת מעשה עולם, ופוקד מלשון (מטות לא, טו) וְלֹא נִפְקֵד מִמֶּנּוּ אִישׁ, לשון חסרון, כן תעשה בשעת זכירת מעשה עולם, לחסר אז זכירת יצורי קדם הקדומים, ולזה יוציא לאור משפטינו בחסד. נראה לי.

דורון להם"מ לשחררו שלא יקטרג על ישראל, לא יהיה שייך עוד לעתיד כשרוח הטומאה יעביר מן הארץ, ולא נצטרך עוד לתת לו שוחר כי לא נירא ולא נפחד עוד מקמרונו, כי עתיד הקב"ה לשוחמו ולהעבירו מן העולם (כמבואר בגמרא סוכה נב), ולפי זה לא יהיה נוהג עוד כל ענין הגורלות לעתיד, ועל כן יש אומרים שאין לומר עתה כלל נוסח **וְהַכְהִנִּים וְהָעֵמִים** וגו' אצל הזכרת השם הגדולות.

ק

אמנם היות שיש דיעות בענין סדרי הגאולה, אם יהיה הכל בפעם אחת או לא, וכבר כתב הרמב"ם **וְהַדְבָרִים הָלְלוּ** סתומים הן ולא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו, וא"כ שמא לא יהיה ביטול הסמרא אחרא תיכף ומיד בעת הגאולה, ויתכן שבתחילה יצטרכו ענין גורל לעולם גם לעתיד. לכן אנו עושין הכרעה בזה, שאומרים הנוסח גם אצל הגורלות, אבל אין כוונתנו בזה

אמנם כתב בספר **ארץ החיים על תהלים** דבענין סדר הדברים בעת ביאת המשיח יש כמה דיעות, דיש אומרים שביאת המשיח יהיה תחילה ואחר מ' שנה יחיו המתים, ויש אומרים דהכל יהיה בפעם אחת עיי"ש^ק. ולפי דיעה ב' שפיר לא יהיה נוהג עוד כל ענין הגורלות, כי הכל יהיה בבת אחת ויובער רוח הטומאה מן הארץ ולא ישלחו לו דורון עוד, משא"כ לדיעה הא' יהיה עוד משך זמן ואולי יצטרכו עוד לגורלות גם לעתיד, ולכן יש אומרים דצריך לומר עתה והכהנים והעם וכו', גם אצל הגורלות. אמנם כבר כתב על זה הרמב"ם (מלכים יב, ב) וז"ל, כל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומים הן אצל הנביאים וכו', ולפיכך יש מחלוקת בדברים וכו', אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר, עכ"ל.

וכבר הזכרנו דלא תקנו אנשי כנסת הגדולה וחזו"ל לעשו זכר על הראשונות בלבד, כי אם להמשיך הארת הנס העבר על העתיד, ומעתה כיון שכל ענין גורלות עוד ספק הוא בידינו אם יהיה במציאות לעתיד, ואם יש צורך להמשיך הארת המצוה הזאת על לעתיד, על כן עולה יפה מנהגינו לעשות שינוי בכריעה זו, ואנו עושין כעין הכרעה לצאת ידי ספיקא, כמה שמזכירין בפה אמירת **והכהנים והעם וכו'**, אבל אין עושין בזה כריעה בפועל לעשות זכר למקדש, והבין.

^ק בתהלים ארץ החיים (מזמור עא, כ): הנה בהושע (ב, ב) כתיב, וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יִהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמוּ לְהֵם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעָאֵל, הנה יש כמה דיעות, יש אומרים שביאת משיח יהיה קודם ואחר כך מ' שנה יחיו המתים, ואח"כ יבנה בית המקדש. ויש אומרים הכל יהיה ברגע אחת, והראיה בגמרא דיומא (ה) כיצד הליכוש, ומקשה בגמרא מה דהוה הוה, אלא כיצד מלבישן לעתיד לבא, לעתיד לבא נמי יבא אהרן כו'. משמע שהכל יהיה בבת אחת. אך הענין הוא, אם יהיה בְּעֵתָהּ, יהיה הכל בבת אחת, ואם יהיה אַחֲרֵי־שָׁנָה קודם הזמן, יהיה לפי המדרגות. • וכבר כתבתי קודם בשם האריז"ל על מה שאמר ז"ל (סנהדרין צח) על פסוק אֲנִי ה' בְּעֵתָהּ אַחֲרֵי־שָׁנָה (ישע"י כ, כב), זכו אַחֲרֵי־שָׁנָה לא זכו בְּעֵתָהּ, ומה יעשה בנשמות, כי אין בן דוד בא עד שיוכלו כל הנשמות שבגוף. ומתוך שיתחברו מאה נשמות או אלף נשמות בגוף אחד, זה שאמר הכתוב (שם) הִקֵּטֵן יְהוָה לְאֵלֶיךָ כו' אֲנִי ה' בְּעֵתָהּ אַחֲרֵי־שָׁנָה. ובזה (ער.) מה שנאמר (ויצא כט, ז) [הן] עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, רצ"ל כי הקב"ה אמר (איכה א, יא) כָּל הַיּוֹם דָּוָה, שיהיה יומו של הקב"ה הגלות, ואמר יעקב עוד היום גדול, כי יתארך היום, לא עַת הָאֶסֶף הַמְקֻנָּה, קֵץ הַגְּאוּלָּה, והתיקון הוא הַשְׁקוּי בְּצֵאָן, בזכות התורה יבא משיח. • זה שאמר הכתוב וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יִהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יַחְדָּיו, רצ"ל יתחברו כמה נשמות בגוף אחד, וְשָׁמוּ לְהֵם רֹאשׁ אֶחָד רצ"ל משיח, לא יתחלק עוד מלכות בית דוד. וגם בעת ההוא יהיה תחיית המתים, וזהו שאמר וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ, והטעם בִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעָאֵל.

^ק ועיין בויואל משה (א, סא) בענין סדר בנין בית המקדש, וז"ל: דאף שבדוראי הסדר הוא שיהיה נבנה קודם בידי אדם ואחר כך יבוא הבית המקדש של מעלה, אבל מכל מקום אי אפשר לידע בירור גמור באיזה אופן יהיה אחר ביאת המשיח, כמו שכתב גם הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, כי באמת הכל תלוי באיזה מדרה וזמן שיהיה ביאת המשיח, וכמו שכתב הרמב"ם שטעם זה אי אפשר לומר הליכתו למשיחא, מחמת שאין יודעין באיזה מדרה יהיה. • ובארץ החיים על תהלים מזמור ע"א כתב בדבר החילוקים שקודם יהיה ביאת המשיח ומ' שנים אחר כך יהיה תחיית המתים ואחר כך בנין בית המקדש, כי זה רק אם יהיה קודם הזמן, שאז יהיה לפי המדרגות, אבל אם יהיה בְּעֵתָהּ, יהיה תחיית המתים וביאת המשיח ובנין הבית המקדש הכל בפעם אחת עיי"ש. • ובדוראי מה שמבואר בפירוש בתורה הקדושה, אי אפשר שישתנה, דלכן הוי הכופר בביאת המשיח ככופר בתורה הקדושה, אבל כל מה שהוא אחר כך בקבלה, כתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות מלכים שאי אפשר לידע האין יהיה עד שיהיה. ולכן אפשר דאף שהסדר הוא שיהיה נבנה קודם בידי אדם, מכל מקום יש מציאות שיתמחה ויתקדם הבית המקדש לבוא טרם שיבנו מלמטה, וכמו שכתב בארץ החיים גם בשאר דברים שיוכל להיות שינוי מסדר המדרגות ויבוא הכל בפעם אחת וכו'.

*

ברכת הקודש - ממוצאי יום כיפור שנת תש"כ

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'גייט ארויס פונעם הייליגן טאג.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן ס'זאל זיין א ישועה שלימה וגמורה.

ס'קומען אן אצינדערט די טעג, סוכות און הושענא רבה, [שהוא] גמר החתימה, די הייליגע טעג.

ס'קומען די זמני שמחתינו, וואס איז א שמחה אין אלע עולמות עליונים, און די תחתונים.

דער אייבירשטער זאל העלפן מ'זאל די זכיה האבן, מ'זאל מיר טאקע זוכה זיין מ'זאל טאקע טון אמת'דיג תשובה שלימה, בנחת ובשמחה.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען כל מיני ישועות טובות.

ישמח ישראל בעשיו.

ובכן צדיקים יראו וישמחו.

מ'זאל מיר זוכה זיין טאקע דינען דעם באשעפער מיט שמחה אמתית, מיט כל מיני ישועות טובות.

מ'זאל מיר ניצול ווערן מכל צרה וצוקה, יעדער איד, כל ישראל בכל מקומות מושבותם.

דער אייבירשטער זאל העלפן טאקע, ס'זאל נתרום ווערן דער קרן התורה וישראל, בנחת ובשמחה, למען כבודו יתברך שמו.

מ'זאל זוכה זיין ס'זאל זיין התגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

